T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE DİN VE KÜLTÜR ÖĞRENME ALANININ ÖĞRENCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

VİLDAN YARIMBAŞ

İstanbul, 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE DİN VE KÜLTÜR ÖĞRENME ALANININ ÖĞRENCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

VİLDAN YARIMBAŞ

DANIŞMAN: Y. Doç. Dr. Emine KESKİNER

İstanbul, 2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİL.ÖĞRETMENLİĞİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi VİLDAN YARIMBAŞ nın İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE "DİN VE KÜLTÜR" ÖĞRENME ALANININ ÖĞRENİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.07.2009 tarih ve 2009/12-34 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
Tez Savunma Tarihi :	07.09.2009	
1) Tez Danışmanı :	YRD. DOÇ.DR. EMİNE KESKİNER	
2) Jüri Üyesi :	PROF. DR. MEHMET FARUK BAYRAKTAR	
3) Jüri Üyesi :	PROF. DR. MUSTAFA USTA	

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Vildan YARIMBAŞ

Anabilim Dalı: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı

Bilim Dalı: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Y. Doç. Dr. Emine KESKİNER

ÖZET

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE DİN VE KÜLTÜR ÖĞRENME ALANININ ÖĞRENCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Eğitim ile öğrencilere bilgi ve kültür aktarımı sağlanmak istenmektedir. Eğitimin yapıldığı yerlerin başında da okullar gelmektedir. Okullar toplumun kültürünü öğrenme ilkelerine uygun hale getirerek, yeni nesillere aktarmada önemli yer tutmaktadır. Okulların bu işlevini yerine getirmede Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi önemli görevler üstlenmektedir.

Bu çalışmamızda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin 'din ve kültür' öğrenme alanının kültürü aktarmadaki işlevini ne ölçüde yerine getirebilmekte olduğunu sorgulama amacıyla Üsküdar ilçesinde ilköğretim 8. sınıf öğrencileriyle alan araştırması yapılmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde genel olarak kültür, kültürün unsurları, din ve dinin kültür üzerindeki etkileri, kültür- eğitim- din ilişkisi konularından bahsedilmektedir. Aynı zamanda araştırmamızın uygulandığı yaş grubunun ergenlik dönemi içerisinde olması nedeniyle ergenlik dönemi genel özelliklerine dair bilimsel değerlendirmeler ve bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise araştırmamızın metodolojisini ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde 'din ve kültür' öğrenme alanının öğrenciler üzerindeki etkisini anlamak amacıyla yaptığımız anketimizin verileri yorumlanmaya çalışılmıştır. Verilerin ışığında oluşturduğumuz hipotezlerimizin ne kadar doğrulandığı hususunda bilgiler verilmiş, öneriler sunulmuştur.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname: Vildan YARIMBAŞ

Head Science Branch: Teacher Training of Religion and Moral Knowledge for Primary School

Science Branch: Teaching of Religion and Moral Knowledge for Primary School

Thesis Advisor: Asistan Associate Professor Doctor Emine KESKİNER

SUMMARY

"THE EFFECT OF THE FIELD OF RELIGION AND CULTURE LEARNING ON STUDENTS IN THE RELIGION AND MORAL KNOWLEDGE LESSON IN PRIMARY SCHOOL"

It is desired to provide a transfer of knowledge and culture to students by education. The education is mostly done in the schools. The schools take important place in transferring the culture of society to new generations by making it suitable according to the learning principles. The lesson of the Religion and Moral Culture has important roles in carrying out this function of schools.

In this study; the research was made with the 8th grade students in the district of Üsküdar. The functional effect on the transfer of "religion and culture learning" field of the lesson of Religion Culture and Moral Knowledge was interrogated.

The culture, the component of culture, religion and the effects of religion on culture, subjects of culture-education-religion relationship have mentioned generally in the first part of our srtudy. At the same time, it was tried to represent the scientific resolutions and information relating to the general features of adolesence period because the age group were in the adolesence period which our research was practised on.

In the second part; it was tried to explain the datas of our survey. The survey was organised according to our methodology to understand the effect of "religion and culture learning" field of the lesson of Religion Culture and Moral Knowledge lesson

Some information was given about our hypothesis that how much they got true via the datas and some suggestions were presented as well.

ÖNSÖZ

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programında 2007- 2008 yılı itibariyle uygulamaya konulan öğretim programında yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Buna göre dersin içeriği öğrenme alanlarına bölünmüştür.

Araştırmamız bu öğrenme alanlarından din ve kültür öğrenme alanının öğrenciler üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla alan araştırması yapılarak Üsküdar ilçesi örneğinde yapılmıştır. Öğrencilere oluşturduğumuz hipotezleri sorgulama amacıyla çeşitli sorulardan oluşan bir anket uyguladık. Verilen cevapların ışığında hipotezlerimizin sorgulaması yapılmış, öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Şahsımı bu araştırmaya teşvik eden, araştırmanın her aşamasında bilgi ve birikiminden istifade ettiğim ve değerli vaktini ayıran danışman hocam Y. Doç. Dr. Emine KESKİNER' e, araştırmamda desteklerini eksik etmeyen Yusuf KESKİNER Bey'e ve araştırma süresinde manevi desteğini her an hissettiğim eşim Ercan TATLI' ya şükranlarımı sunarım.

Vildan YARIMBAŞ

İstanbul 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……I

İÇİNDEKİLER……II

TABLO LİSTESİ……IV

KISALTMALAR……VI

GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

I. KÜLTÜR……4
A. Kültürün Unsurları……8
1.Maddi Kültür……8
2.Manevi Kültür……..9
a) Dil……10
b) Örf- Adet ve Gelenekler……..11
c) Hukuk……..12
d) Ekonomi……...13
e) Güzel Sanatlar……..13
f) Din ve Dinin Kültür Üzerine Etkileri……..13
B. Kültür –Eğitim – Din Eğitimi İlişkisi……16

II. ERGENLİK ÇAĞI VE GENEL ÖZELLİKLERİ……..20
A. ERGENLİK DÖNEMİNDE GELİŞİM……..22
1. Bilişsel Gelişim……..……..22
2. Duygusal Gelişim……23
3. Toplumsal (Sosyal) Gelişim……25
a. Ailenin Ergenin Sosyal Gelişimine Etkisi……..25
b. Ergen ve Arkadaş İlişkileri……29
c. Ergen ve Okul – Öğretmen İlişkileri……..32
4. Kişilik Gelişimi……34
5. Ahlakî (Törel) Gelişim……..39

B. ERGENLİK DÖNEMİNDE DİNİ DUYGU, DÜŞÜNCE VE DEĞERLER……....43

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

I. YÖNTEM VE ARAŞTIRMA……48
A. Araştırmanın Konusu ve Amacı……..48
B. Araştırmanın Problemi……49

1. Alt problemler……49
C. Hipotezler……50
D. Araştırmanın Evren ve Örneklemi……..51
E. Araştırma Yöntem ve Veri Toplama Araçları……51
F. Uygulama……51
G. Denekler ve Nitelikleri……52
H. Araştırmanın Sınırlılıkları……52
İ. Verilerin Analizi ve Yorumlanması……53
J. Tanımlar……..53
K. Araştırmanın Uygulandığı Kurumlar……..53

I. BULGULAR VE YORUMLAR……54
A. Türk Örf ve Âdetleri ile İlgili Tutum ve Davranışlar……54
1. Misafirperverlik……..56
2. Akraba İlişkileri……...58
3. Hasta Ziyareti……..60
4. Kabir Ziyareti……..62
5. Kandil Geceleri……64
6. Bayramlaşma……66
B. Milli Birlik ve Beraberlik ile İlgili Tutumlar……....68
C. Dini inanç ve Hoşgörü İlişkisi ile İlgili Tutum ve Davranışlar……....71
D. Aile İlişkileri ile İlgili Tutum ve Davranışlar……..76
E. Kültürün Algılanması ile İlgili Tutumlar……..79
F. İslam Dininin Algılanması İle İlgili Tutumlar.……81
G. Çevre ile İlgili Tutum ve Davranışlar ..……..84
H. Okul ile İlgili Tutumlar……..86

SONUÇ VE ÖNERİLER…….89

EKLER

EK-1: ANKET UYGULAMA METNİ……...95
EK-2: DİN VE KÜLTÜR ÖĞRENME ALANININ SINIF BAZINDA KONU DAĞILIMI……..97
EK-3: MARMARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ' NÜN İZİN İÇİN YAZDIĞI YAZI……....98
EK-4:İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ' NÜN İSTANBUL VALİLİĞİ' NE YAZDIĞI YAZI ("VALİLİK OLURU")……99
EK-5: İSTANBUL İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ' NÜN SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE YAZDIĞI İZİN BELGESİ……...100

KAYNAKÇA……101

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Deneklerin Türk Örf ve Âdetlerine Bağlı Olmanın Gerekliğine Ait Algılamalarının Dağılımı……..54
Tablo 2: Deneklerin Örf ve Âdetlere Uygun Davranıp Davranmadıklarına Göre Dağılımı…….55
Tablo 3: Deneklerin Misafirperverliğin Türk Milletinin Güzel Özelliklerinden Biri Olduğuna Dair Algılamaların Dağılımı…….56
Tablo 4: Deneklerin Evlerine Misafir Geldiğinde Ona Hizmet Edip, İlgilenmelerine Dair Dağılım……..57
Tablo 5: Deneklerin Dine ve Örf Adetlere Göre Akrabaları Ziyaret Etmenin Gerekliliğini Algılamasının Dağılımı……..58
Tablo 6: Deneklerin Akrabalarını Ziyaret Edip Etmediklerine Dair Dağılım……...59
Tablo 7: Deneklerin Dinimize Göre Hastaları Ziyaret Etmenin Gerekliliğini Algılamasına Dair Dağılım……...60
Tablo 8: Deneklerin Hastaları Ziyaret Edip Etmediklerine İlişkin Dağılım……....61
Tablo 9: Deneklerin Kabir Ziyaretlerinin Ülkemizde Önemine Dair Algılamalarının Dağılımı……62
Tablo 10: Deneklerin Kabir Ziyaretlerine Katılıp Katılmadıklarına Dair Dağılım……...63
Tablo 11: Deneklerin Kandil Gecelerinin Diğer Gecelerden Ayrı Bir Anlam Taşımasına Dair Algılamalarının Dağılımı…….64
Tablo 12: Deneklerin Kandil ve Benzeri Törenlere Katılıp, İbadet Edip Etmediklerine Dair Dağılım……65
Tablo 13: Deneklerin Bayramlarda Bayramlaşmanın Gerekliliğine Dair Algılamaların Dağılımı……...66
Tablo 14: Deneklerin Bayramlarda Bayramlaşıp Bayramlaşmadıklarına İlişkin Dağılım……67
Tablo 15: Deneklerin Dinin Milli Birlik ve Beraberliğiyle Katkı Sağlayan Önemli Bir Unsur Olduğuna Dair Algıların Dağılımı……68
Tablo 16: Deneklerin Bayrak, İstiklâl Marşı, Sancak, Ordu Gibi Milli Değerlere Saygı Göstermenin gerekliliğin İlişkin Algılamaların Dağılımı……69
Tablo 17: Deneklerin Vatanı ve Milli Sevenlerin Gerektiğinde Onlar İçin Canlarını Vermekten Çekinmemesine İlişkin Algıların Dağılımı……69
Tablo 18: Deneklerin Vatanı ve Milleti Sevmenin Milli ve Dini Bir Görev Olduğuna İlişkin Algıların Dağılımı…….70
Tablo 19: Deneklerin İslam Dininin İnsanlar Arasında Kardeşlik, Sevgi, Saygı ve Dostluk Bağlarını Güçlendirmesi Konusunda Algıların Dağılımı……71
Tablo 20: Deneklerin Dini İnanç ve Değerlerin Barış ve Kardeşlik Duyguları Oluşturduğuna İlişkin Algıların Dağılımı……..72
Tablo 21: Deneklerin Farklı İnanç ve Düşünce Sahibi Kimselere Karşı Saygı ve Hoşgörü Göstermenin İslam'ın Emrettiği Bir İlke Olduğuna Dair Algılamalarının Dağılımı……..72
Tablo 22: Deneklerin Farklı Din, İnanç ve Düşünce Sahibi Kimselere Karşı Ayırımcı Davranışların Sergilenmemesi Davranışı Dağılımı…….73
Tablo 23: Deneklerin Birlikte Yaşanılan İnsanlara Hoşgörülü Davranmanın İnancın Bir Gereği Olduğunu Algılamalarının Dağılımı……74

Tablo 24: Deneklerin İbadet Yapılan Tüm Mekânlarda Saygı Göstermenin Gerekliliğini Algılamaları Dağılımı…….74
Tablo 25: Deneklerin Kendilerine Yapılmasını İstemedikleri Şeyleri Başkalarına Yapmanın Doğru Olmadığına Dair Algılamalarının Dağılımı…...75
Tablo 26: Deneklerin Anne ve Babaya Saygılı Olmanın Dinin Emri Olarak Algılanması Dağılımı…….76
Tablo 27: Deneklerin Anne ve Babaya Saygılı Olma Davranışı Dağılımı Gerekliliğinin Algılanması Dağılımı……..77
Tablo 28: Deneklerin Aile Bireyleriyle İyi İlişkiler İçinde Olmanın Gerekliliğinin Algılanması Dağılımı……..77
Tablo29: Deneklerin Kardeşleriyle İyi Geçinme Davranışı Dağılımı……78
Tablo 30: Deneklerin Kültürün Oluşumu ve Aktarılmasında Dinî İnanç ve Ahlakî Değerlerin Etkisini Algılamaları Dağılımı…….79
Tablo 31: Deneklerin Türklerin Müslüman Olmasında İslam'dan Önceki İnançlarının Etkisinin Algılanması Dağılımı…….80
Tablo 32: Deneklerin Türklerin İslam Medeniyetine Katkılarını Algılamaları Dağılımı…….80
Tablo 33: Deneklerin İslam Dinini Barış Dini Olarak Algılamaları Dağılımı..81
Tablo 34: Deneklerin İslam Dininin Hurafelerden Uzak, Akılcı Bir Din Olarak Algılamalarının Dağılımı…….82
Tablo 35: Deneklerin İslam Dininin Çağın İhtiyaçlarına Cevap Verebilen Bir Din Olarak Algılamalarının Dağılımı……..82
Tablo 36: Deneklerin Laikliğin Din ve Vicdan Özgürlüğünün Garantisi Olarak Algılamalarının Dağılımı…….83
Tablo 37: Deneklerin Çevre Temizliğine Özen Göstermenin Dini Bir Görev Olarak Algılamasına İlişkin Dağılımı…….84
Tablo 38: Deneklerin Çevre Temizliğine Dikkat Etme Eğilimlerinin Dağılımı……85
Tablo 39: Deneklerin Dini inanç ve Bilgilerinin Hayvanlara Karşı İyi Davranmaya Yöneltme Eğilimlerinin Dağılımı……85
Tablo 40: Deneklerin Öğretmenlere Karşı Saygılı Olmanın Ahlâki ve Dini Bir Görev Olarak Algılanması Dağılımı……...86
Tablo 41: Deneklerin Dini İnanç ve Düşüncelerinin Arkadaşlarıyla İyi Geçinmelerinde Yardımcı Olması Algılamalarının Dağılımı……...87
Tablo 42: Deneklerin Okulda Kullandıkları Devlete Ait Araç Gereçleri Korumanın Dini ve Milli Bir Görev Olarak Algılamalarının Dağılımı……....87
Tablo 43: Bilgi ve davranış sorularının cevaplarının ortalamaları ve bunlar arasındaki farkların tablosu…….……92

KISALTMALAR

Bkz: Bakınız

Ed: Editör

Çev: Çeviren

Hz: Hazreti

s: Sayfa Numarası

Ünv: Üniversitesi

Yay: Yayınları

V. b: Ve Benzeri

GİRİŞ

Eğitim ile öğrencilere bilgi ve kültür aktarımı sağlamak istenmektedir. Eğitimin temel görevlerinden biri bilgi verirken, aynı zamanda toplumun kültürel mirasını da yeni nesillere aktarmaktır. Yani eğitimin bir anlamda kültürleme faaliyeti olduğu söylenebilir. Bu faaliyet aynı zamanda kültürün devamını da sağlama açısından da hayatî önem taşır.

Eğitimin yapıldığı yerlerin başında okullar gelmektedir. Okullar toplumun kültürünü öğrenme ilkelerine uygun hale getirerek, nesillere aktarmada önemli bir yer tutmaktadır.

Okulların bu işlevini yerine getirmede Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi önemli görevler üstlenmektedir. Dersin içeriğinde kültür boyutunun ayrı bir yeri vardır.

Bu çalışmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin 'din ve kültür' öğrenme alanının kültürü aktarmadaki işlevini ne ölçüde yerine getirebilmekte olduğunu sorgulama amacıyla Üsküdar ilçesinde ilköğretim 8. sınıf öğrencileriyle alan araştırması yapılmıştır.

Anket uygulamasının soruları din ve kültür öğrenme alanına ait 4. sınıflarda 'Aile ve Din', 5. sınıflarda 'Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz' , 6. sınıflarda 'İslâmiyet ve Türkler', 7. sınıflarda ' Kültürümüz ve Din', 8. sınıflarda 'Dinler ve Evrensel Öğütleri' üniteleri içeriğinde bulunan konular dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak kültür, kültürün unsurları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Maddi kültür, manevi kültür, manevi kültürü oluşturan dil, örf- âdet ve gelenekler, hukuk, ekonomi, güzel sanatlar, din ve dinin kültür üzerindeki etkisi, kültür- eğitim- din eğitimi ilişkisi konularından bahsedilmiştir.

Aynı zamanda birinci bölüm içerisinde araştırmamızın uygulandığı yaş grubunun ergenlik dönemi içerisinde olması nedeniyle özellikle 14 yaş özellikleri ön plana çıkarılarak ergenlik dönemi ve genel özelliklerinden, ergenlik döneminde gelişim başlığı altında bilişsel gelişim, duygusal gelişim, kişilik gelişimi, toplumsal gelişim ve

ahlakî gelişim özelliklerinden bahsedilmiştir. Toplumsal gelişim konusunda özellikle ergen ve arkadaş ilişkileri, ailenin ergenin sosyal gelişimine etkisi, ergen ve okul-öğretmen ilişkileri konusunda ayrıca bilgi verilmiştir. Aynı zamanda ergenlerde dinî duygu, düşünce ve değerler konusu üzerinde durulmuştur.

Tezimizin ikinci bölümünde araştırmamızın problemi, evren ve örneklemi, yöntem ve veri toplama araçları, uygulama, denekler ve nitelikleri, tanımlar ve araştırmamızın uygulandığı kurumlar listesi hakkında bilgi verilmektedir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde 'din ve kültür' öğrenme alanının öğrenciler üzerindeki etkisini anlamak amacıyla yaptığımız anketimizin verileri yorumlanmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmında ise verilerin ışığında oluşturduğumuz hipotezlerimizin ne kadar doğrulandığı hususunda bilgiler verilmiş, öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

I- KÜLTÜR

Kültür Latince bir kelime olup, sözlükte toprağı verimini arttırma, tarım[1] ekin[2], mayalamak, uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme[3] anlamlarına gelir. Bu anlamlar çerçevesinde kültüre, Osmanlı Türkçesinde Arapça ekin anlamına gelen hars denmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında hars kelimesinin kullanımı devam etmekle beraber ilerleyen yıllarla birlikte kültür kelimesinin dilimize yerleştiği görülmektedir.

Sosyolojik bir terim olarak kültürün birçok tanımının yapıldığı görülmektedir. Bu tanımların bazılarına kısaca bakmak yerinde olacaktır.

Ülken, kültürün kelime anlamındaki verimli hale getirmek, yetiştirmekten yola çıkarak kültürü, insan ruhunu, zekâsını verimli hale koymak olarak tarif etmiştir[4].

Günay, kültürün, bir topluluğun manevi özelliğini, duyuş ve düşünüş birliği oluşturan, gelenek durumundaki her türlü yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının bütünü şeklinde, veya belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirler, bilgiler, inançlar, teknik mahsulleri, davranış ve tavır tipleri sistemi olarak tanımlanabileceğini söylemektedir[5].

Erkal ise; kültürün bilgiyi, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve âdetleri kapsadığı gibi insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün maharet ve alışkanlıkları da içine alan bir bütün olduğunu söyler.

Yine kültürün, aynı birikim ve geleneği paylaşan insanların çocuklarına, yeni nesillere aktardıkları bir grup öğrenilmiş davranışlar bütünü olduğunu vurgular[6].

"Kültür; bir milletin sahip olduğu maddi manevi değerlerin tümüdür. Kültür; bir toplumun yaşayış biçimidir. Kültür; bir toplumu diğer toplumlardan ayıran (karakterini oluşturan) özelliklerin tümüdür. Kültür; insan eseri her şeydir"[7].

---

[1] **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, "Kültür", Ankara:Türk Tarih Kurumu, 1988, s.947.
[2] **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, "Kültür", Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1995, s.1826.
[3] **Kubbealtı Lügâti Türkçe Sözlük**. "Kültür", İstanbul: MAS Matbaacılık, 2007, s.671.
[4] Hilmi Ziya Ülken, **İnsani Vatanseverlik**, 1. Basım, İstanbul: Ülken Yay, 1998, s.279.
[5] Ünver Günay, **Eğitim Sosyolojisi Dersleri**, 1. Basım, Kayseri: Erciyes Ünv. Yay., 1992, s.63.
[6] Mustafa Erkal, **Sosyoloji (Toplumbilim)**, 10.Basım, İstanbul: Der yayınevi, 1999, s.134.

> Turhan kültürü ”Bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüt, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususî bir hayat tarzı temin eder.” şeklinde tarif etmektedir[8].

Tüm bu tanımlardan hareketle kültürün; bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, o topluluğa özgü, o topluluğun ortak malı olan, tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu ve bu süreç içerisinde gelişmesini devam ettirdiği ortak düşünceleri, gelenekleri, birikimleri, sanatı, dili, dinî ve yaşayış şekillerinden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Kültürden bahsederken, Türk düşünce hayatını derinden etkilemiş ve ülkemizde sosyoloji dendiğinde akla ilk gelen isimlerden olan Ziya Gökalp’ in bu konudaki görüşlerine bakmak yerinde olacaktır. O, kültürü sistemli bir şekilde tarif etmiştir.

Gökalp Fransızca olan kültür kelimesinin iki ayrı manası olduğunu söyler. Bu anlamlardan birisinin ‘millî kültür’ anlamında ‘hars’, diğerinin ise ‘tehzib’ olduğunu savunur. Ona göre harsın yanlış anlaşılmasının nedeni Fransızca olan kültür kelimesinin iki farklı anlamının olmasından kaynaklanmaktadır. Bu iki mananın birinin hars (millî kültür), diğerininse tehzib (yetiştirme, yükseltme) olduğunu vurgular[9].

O, harsın sadece millî kültür anlamında kullanılmasını yerinde bulmayarak bir yanlış anlaşılmanın söz konusu olduğunu ifade etmektedir.

Nitekim aynı eserde Gökalp, hars ve tehzib arasında birçok farklılıkların olduğunu söyler. Bu farklardan biri millî kültürün yani harsın demokratik, tehzibin ise aristokratik olmasıdır.

> “Millî kültür, halkın geleneklerinden, yapageldiği şeylerden, örflerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, dilinden, musikisinden, dinînden, ahlakından, estetik ve ekonomik mahsullerinden ibarettir. Bu güzel şeylerin hazinesi ve müzesi halk olduğu için, ‘millî kültür’

---

[7] Hasan Çelikkaya, **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi**, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım,1996, s.115.
[8] Mümtaz Turhan, **Kültür Değişmeleri**, 1. baskı, İstanbul: Marmara Ünv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1987, s. 48.
[9] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, 1. Basım, İstanbul : Millî Eğitim Basımevi, 1970, s.104.

> demokratiktir. Tehzib ise, yalnız yüksek tahsil görmüş, yüksek bir terbiye ile yetişmiş hakiki aydınlara mahsustur"[10].

Gökalp'in hars ve tehzib kelimelerinin yerine zamanla günümüzde kullanmakta olduğumuz kültür (hars) ve medeniyet (tehzib) kavramlarını da kullandığı görülmektedir.

> "Medeniyet, aynı medeniyet dairesine giren birçok milletlerin sosyal hayatlarının müşterek bir yekûnüdür. Mesela, Avrupa ve Amerika medeniyet dairesinde bütün Avrupalı milletler arasında müşterek bir Batı Medeniyeti vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve müstakil olmak üzere bir İngiliz kültürü, bir Fransız kültürü, bir Alman kültürü ilh. mevcuddur"[11].

O'na göre medeniyet, ortak kültürlerden oluşmuştur. Kültürde ise bir toplumu diğer toplumlardan ayıran temel nitelikler ön plandadır denilebilir.

Ona göre; "Kültür, yalnız bir milletin dinî, ahlakî, hukukî, aklî, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünüdür"[12].

Kültür ve medeniyeti birbirlerinden ayırarak Ziya Gökalp düşünce hayatımızda bu yönde etkili olmuştur. Erol Güngör, Ziya Gökalp' in, kültürler arasında öğrenme yoluyla birbirine geçen ve böylece ortaklaşan unsurlarına, milletlerin birbirine benzeyen taraflarına medeniyet dediğini, milletleri birbirinden ayıran taraflarını ise kültür olarak tanımladığını söyledikten[13]sonra tam olarak katılmasa bile bu ayrımı seçenek olarak kabullendiği görülmektedir.

Sosyoloji kitaplarında da genel olarak bu kavramlar bu ayrıma göre kaleme alınmıştır[14].

Ancak kültür ve medeniyeti bu şekilde derin çizgilerle ayırma anlayışına katılmayanlar da mevcuttur.

---

[10] Gökalp, s.104.
[11] Gökalp, s.30.
[12] Gökalp, s.30.
[13] Bkz., Erol Güngör, **Türk Kültürü ve Millîyetçilik**, 7.Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990, s.77.
[14] Bkz., Çelikkaya, s.115; Abdurrahman Dodurgalı, **Eğitim Sosyolojisi**, 1. Baskı, İstanbul: Marmara Ünv. İlahiyat Fakültesi Yay., 1995, s.39; İzzet Er, **Din Sosyolojisi**, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yay., 2009, s.385,386.

Günümüzde bu alanda çalışmalarıyla tanınan Yılmaz Özakpınar' ın kültür ve medeniyet ayrımındaki nitelemeler konusunda Gökalp' ten farklı düşündüğü görülmektedir.

Özakpınar' a göre kültürsüz bir toplum düşünülemez. İster medeni, ister ilkel toplum olsun her toplumun bir kültürü vardır. Ancak medeniyeti oluşturan nedenler, insanların kendi zihinlerinin güçlerinin farkına varmaları, hayatlarına anlam verme çabaları ve hayatlarının gayesini belirlemeleridir. Medeniyetin, insanın yalnızca doğaya hükmetme, ona ihtiyaçlarına göre yön vermesi olmadığını, insanların kendinin varlığını, doğayla ilişkisini, hayatının gayesini belirlemesiyle birlikte fiillerini bilinçli olarak yapması olduğunu söyler.

İnsanın doğa karşısında çaresizlik, korku ile biyolojik ihtiyaçları karşılama ilkel kültür düzeyi iken, doğayı bilinçle anlamaya çalışma ise medeniyet düzeyidir.

Özakpınar, medeniyetin kaynağının inanç olduğunu vurgular. İnsanlar medeniyete ulaşırlarken ruhi yükselişlerini inançla gerçekleştirirler ve bu inancın ahlak nizamına uygun davranırlar[15].

"Medeniyetin ruhi temeli bir inanç, toplumsal temeli, o inanca bağlı ahlak nizamıdır. Bu temeller üzerinde birleşmenin bilincini ve güvenini duyan insanlar, o inancı ve ahlak nizamını yaşatacak devlet teşkilatını ve iktisadi yapıyı kurarak büyük kültür eserleri meydana getirirler"[16].

O, kültürün eserler ve ürünler olduğunu, medeniyetin ise; bunların oluşmasında etkili olan inanç ve ahlak nizamı olduğunu söyler. Kültür öğelerinin rastgele meydana gelmediğini, toplumun yapısının temelini oluşturan inanç ve ahlak nizamının kültür öğelerini şekillendirdiğini, yönlendirdiğini, ilham verdiğini söyler[17].

Buradan hareketle maddi ve manevi kültür ayrımı yapmanın yersiz olduğunu, çünkü kültürün özünün tamamıyla manevi olduğunu söyler. Kültür öğelerini maddi ve

[15] Bkz., Yılmaz Özakpınar, **Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi**, 1. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1997. s.51, 54, 55, 57.
[16] Özakpınar, S.55.
[17] Bkz., Özakpınar, s.59,63.

manevi olarak birbirinden ayıran aslında maddilik ve manevilik değil, onların görüntülerindeki somutluk soyutluk, pratik olarak işe yarama ve pratik ihtiyaçlardan uzak olmasıdır[18].

Erol Güngör de, kültür unsurlarını birbirinden ayırarak tek tek ele almakla yerli kültürde de tek kalmalarını beklemenin doğru olmayacağını vurgular. Birbirlerini etkilemelerinin kaçınılmazlığını söyler[19].

Kültürün maddi ve manevi unsurlarıyla ilgili tartışmalara rağmen uyguladığımız alan araştırmasının sorguladığı alanlarla bağlantısının daha iyi kurulabilmesi için aşağıda kültürün unsurlarına yer verilecektir.

A. Kültürün Unsurları

Bir önceki bölümde ifade edildiği üzere sosyoloji çalışmalarında çoğunlukla kültür tanımında yer alan hususlardan hareketle kültürün maddi ve manevi unsurları şeklinde bir tasnifin yapıldığı görülmektedir.

Kültür; tanımında yer aldığı üzere ahlak, sanat, inançlar, örf ve âdetler, semboller, hukuk, kısaca kişinin toplum içinde olmasının getirdiği bütün özelliklerden oluşmuştur. Bütün bu özellikler kültürün unsurlarını oluşturur. "Manevi kültüre sadece kültür, maddi kültüre ise medeniyet de denilmektedir"[20].

1. Maddi Kültür

Maddi kültür unsurları bir toplumun maddi hayatı yani teknik ve iktisadi hayatı olarak gördüğümüz bütün her şeyi kapsamaktadır.

Taşıtlar, üretim araçları, makineler, aletler, saklama ve koruma âdetleri, bütün teknik unsurlar, maddi kültür unsularına dâhildir.

Krech' e göre maddi kültür, doğrudan doğruya görülebilen düzenlemelerdir. Rakamlarla anlatılabilir. Toplumdaki tipik veya model teşkil edebilecek bir üyenin

[18] Bkz., Özakpınar, S.52,64.
[19] Bkz. ,Güngör, s.103.
[20] Erkal, s.141.

davranışlarının tasviridir. Bu basit davranış parçasını, standart davranış vakası olarak ele alır. Bu standart davranış vakalarını bir araya getirdiğimizde, o toplumun maddi kültürünün oluşturduğunu ifade eder[21].

"Maddi kültür nesneleri yapma ve kullanma ile birliktelik gösteren teknolojik hüner, başlı başına kültürün bir parçasıdır"[22]. Nesneler toplumdan topluma değişiklik gösterirler ve bunları yapan, kullanan kişiler hakkında çok fazla bilgi verirler.

"Maddi kültür, manevi kültürün dışlaşmış şeklidir. Bir sanat eserinde ve mimari tarzında bu kolaylıkla görülür"[23]. Özakpınar, buna Süleymaniye Camii' ini örnek verir. Onun bir maddi yapısının olmasının yanında, bir kültür eseri olarak maddi yapı haline dönüşmeden önce, insan zihninin bir tasarımı olduğunu ve bu nedenle yalnızca bir maddi kültür unsuru olarak görülemeyeceğini, manevi yönünün görmezden gelinemeyeceğini vurgular[24].

Buradan hareketle maddi kültürün, insanların biyolojik ihtiyaçlarını karşılamak üzere meydana getirdiği tüm nesneler olduğunu ve bu nesnelerin manevi kültür unsurlarının etkisi ile biçimlendiğini söyleyebiliriz.

2. Manevi Kültür

İnançlar, duygular, davranışlar, fikirler, ibadetler, ahlak, dil, sanat ve din gibi unsurlar manevi kültürü oluştururlar.

"Manevi kültür bir milleti diğer bir milletten ayırt edebilme imkânını veren örf ve âdetler, kolektif davranışlar, değer hükümleri, ahlak anlayışı, sosyal normlar ve zihniyettir"[25]. Manevi kültür çocuk yetiştirme tutumlarımızdan, sofra adabımıza, komşuluk ilişkilerimize, aile içi iletişimimize kadar geniş bir yelpazede kendinî hissettirir.

---

[21] Dodurgalı, s.40.
[22] Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, Nilgün Çelebi (çev.), Ankara: Atilla Kitabevi, 2001,s.132.
[23] Erkal, s.141.
[24] Özakpınar, S.64.
[25] Erkal , S.141.

Bir önceki konuda da vurgulandığı gibi manevi kültür, maddi kültürü meydana getiren tüm unsurları etkilemesi yönünden de önem taşımaktadır.

Aşağıda manevi kültürü oluşturan unsurlardan belli başlıları hakkında bilgi verilecektir.

a) Dil

Kültür unsurları arasında dilin önemi büyüktür. Özellikle eğitimin kültürün aktarımındaki yeri düşünülürse dilin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

"Eğitim ve öğretim, kültürün nakledilmesinde, taşınmasında, bir nesilden öteki nesle aktarılmasında mühim rol oynarken, bu taşıma işinde bir semboller sistemi olan dilin aracılığından yararlanılır"[26].

Kültürün bir nesilden diğerine aktarılmasının araçlarından olan dilin öncelikle, konuşma yoluyla bunu gerçekleştirdiğini görüyoruz. Bir başka aktarım yolu da yazı dilidir. Bir kültürün yazı dilinin gelişmiş olması ile onun medeniyet, bilim, teknik ve düşünce alanlarında da gelişmişliği paralellik arz eder.

Banarlı da, aşağıdaki satırlarda gelişmişliğin dille bağlantısına vurgu yapmaktadır.

> "Bir milletin medeniyet yarışında kullanacağı ilk vasıta lisândır. Çağdaş medeniyetlerle eşit, zengin bir lisânı olmayan hiçbir millet, o medeniyet dünyasında söz sahibi olamaz. Medeniyetleri anlamak, lisânla; ilimleri, fikirleri, sanatları ve her şeyi anlamak, ancak zengin bir lisânla mümkündür. Bunun içindir ki bütün medenî şahlanışlar tarihin her çağında ve coğrafyanın her yerinde ancak lisânları zengin milletler tarafından yapılmış ve yapılmaktadır"[27].

Aynı zamanda dil, kültürün canlı kalmasına, etkili olmasına yardımcıdır.

[26] Dodurgalı, s.40.
[27] Nihad Sami Banarlı, **Türkçenin Sırları**, 17.Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2001, s. 297.

b) Örf-Âdet ve Gelenekler

Manevi kültür unsurlarından örf ve âdetler toplumsal yaşamımızı oldukça derinden etkilemektedirler.

İnsanlar, içinde yaşadıkları toplumun kurallarına, hareket biçimlerine hiç fark etmeden uyar. Toplum olarak itibar gören hareket ve davranış biçimleri o toplumun gelenek ve göreneklerini oluşturur. Bu hareket biçimlerini, kurallarını yani geleneklerini belirlemede örf ve âdetler büyük önem arz etmektedir.

> "Toplumun içinde asırların birikimi ile oluşan davranış usullerinin bir kısmı, yaptırımlarını kamu gücü aracılığı ile gerçekleştiren hukuka mesnet teşkil eder. Bu tür geleneklere örf denir. Geleneklerin, bir de yaptırımlarını, toplumun hoş görmemesi aracılığıyla gerçekleştiren ahlaka mesnet teşkil eden kısmı vardır ki, buna da âdet denir. İşte kültürün oluşmasını temin eden bir unsur olarak ele alacağımız gelenekler, bir nevi toplumsal irade olarak bizi ve davranışlarımızı etkileyen, fakat kamu gücü ile yaptırımı olmayan normlardır"[28].

> **"**Sosyal ve kültürel yapı, normların, değerlerin ve müesseselerin ahenkli işbirliği ve teşkilatıdır. Sosyal normlar ve değerler, toplumda ilk planda örf ve âdetler olarak şekillenirler. Örf, herkesçe bilinene, âdet alışılmış olana ait norm ve değerlerdir, yani kurallardır. Âdet, akılla ilgisi olmaksızın tekrar edilen işler gibi görünüyor. Örf ise akılla desteklenen ve şöhret bulup kabul edilmiş şeydir. Daha pragmatik bir yaklaşımla, âdetlere doğru yanlış standartları konduğu zaman, bunlar örf karakterine bürünür, denebilir"[29].

Bilgiseven de örfler için, "Halk âdetlerinden başka bir şey değildir"[30] demektedir.

"Örf ve âdetler sosyal ilişkileri düzenleyen normlardır. İnsan topluluklarında yapısal fonksiyonel bir değere sahiptirler. Yapısı oluşturan unsurlardan biri oldukları kadar, toplumu işleten fonksiyonel değerleri de vardır. Örf ve âdetsiz bir toplum düşünülemez"[31].

---

[28] Dodurgalı, s.51.
[29] Yümni Sezen, **İslâmın Sosyolojik Yorumu**, 1. Baskı, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2000, s.200.
[30] Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Genel Sosyoloji**, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986, s.15.
[31] Erkal, s.26.

Geleneklerin, dolayısıyla örf ve âdetlerin oluşmasında toplumun yaşadığı dinîn, geçmişte mensup oldukları dinlerin, din anlayışlarının etkisi tartışılmazdır.

Örf ve âdetler toplumda uyumun, birlik ve beraberliğin, ortak düşüncenin gelişiminde önem arz etmektedir. Toplumda uyumlu kişiliğin gelişimi için de gereklidir. Bu konu özellikle dinîn kültür üzerine etkisi konusunda daha ayrıntılı olarak işlenecektir.

Özellikle ilgili bölümde öğrencilerin Türk örf ve âdetlerini davranışlarına ne ölçüde yansıttıklarını sorgularken vurgulayacağımız üzere, hasta ziyaretleri, kabir ziyaretleri, misafirperverlik, akraba ilişkileri, anne ve babaya saygı, öğretmenlere değer verme gibi örf ve âdetlerimizde İslâm dininin etkileri görülmektedir.

c)Hukuk

Hukuk, toplumdaki olayları ele alır ve bunları inceleyerek, olması gereken kurallara dönüştürür. Toplum içindeki bireylerin de bu kurallara uymasını bekler. Hukuk toplumsal yaşamımızı düzenlemeye çalışır. Toplumsal yaşamımızı pozitif hukuk kuralları belirlemektedir. "Pozitif hukuk, kural olarak yürürlükteki hukuka, yani olan hukuka verilen diğer bir isimdir"[32].

Hukukun kültürle bağlantısı çok güçlüdür. Bir anlamda toplumun kültürel hayatına yön verir. Hukuk, yazılı kurallarıyla toplumsal yaşamı biçimlendirir. Çünkü, hukuki kurallar, uygulandıkça yerleşirler.

Hukukun kamu gücüyle desteklenmesi, onu güçlü kılar. Toplum tarafından hukuk kurallarının benimsenmesi gerekir. Bunun gerçekleşmesi için de hukukun, toplumun değerleriyle çatışmaması gerekmektedir. Genel olarak hukuk kuralları, toplumun yerleşmiş kültüründen etkilenmektedir. Bunun aksi bir durumda toplum ve hukukun karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olur.

[32] Dodurgalı, s.50.

d) Ekonomi

Kültürü oluşturan etmenlerden biri olan ekonomi toplumsal yaşamı oldukça fazla etkilemektedir. Toplumda yaşanan kültürel hayatı din, gelenekler gibi çok güçlü bir şekilde etkilemese de ekonominin etkisi küçümsenemez. Çünkü, toplumun temelinde insan vardır ve insanın öncelikle ekonomik olarak tatmini gerekmektedir. İnsan maddi ihtiyaçlarını gidermeden manevi yönden gelişme gösteremez. İnsanın maddi ihtiyaçlarının giderilmesi de ekonomik imkânlara bağlıdır. Bu nedenle ekonomi, kültürel hayata etki etmektedir.

e) Güzel Sanatlar

Güzel sanatlarla kültür, birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedirler. "Güzel sanatlar kültürü etkilerken, kültürel anlayışlar da güzel sanatları etkiler, onların gelişmesine veya körelmesine sebep olur"[33].

Güzel sanatlar dediğimiz edebiyat, müzik, mimari, resim gibi alanlar yaşanılan toplumun kültüründen etkilenirler. Toplumun yaşadığı sevinçler, üzüntüler, onları derinden etkileyen olaylar bütün bu alanlarda verilen eserleri etkilemektedir. Her kültür topluluğu kendilerine özgü bir sanat oluşturmuş ve bununla diğer toplumlardan ayrılmışlardır.

Güzel sanatların bir toplumda gelişmesi de, toplumu peşinden sürükleyerek kültürel hayatın gelişmesine katkı sağlar.

f) Din ve Dinin Kültür Üzerine Etkileri

Din olgusu en gelişmiş toplumlardan, kültür seviyesi en alt basamaklarda olan topluluklara kadar tüm toplum katmanlarında gözlemlenmektedir.

İki tip din şeklinden bahsetmek doğru olacaktır; kültür dinleri ve vahiy kaynaklı dinler.

---

[33] Dodurgalı, s.53.

Buna bağlı olarak din ve kültür ilişkisinde iki farklı yaklaşım gözlemlenmektedir. Birinci grup dine tamamen kültür açısından bakanlardır. Bu gruba göre din, kültür değerleri arasında yer alır. Ancak bu kültür dinleri için kabul edilebilir gözükmektedir. Çünkü özellikle ilahi dinler söz konusu olduğunda dinîn kaynağından kaynaklanan doğaüstü yönü ihmal edilmiş olur.

Bir başka grup ise dinin kültürü de kapsadığını ancak yalnız toplumla açıklanamayacağını savunur. Dinin kaynağının insan olmayışı, dini diğer kültür unsurlarından ayırmaktadır.

"Din kültür ağacı içerinde, bizzat ağacın dallarının ondan çıktığı ve kaynağı itibariyle ağacı aşan gövdeyi oluşturmaktadır. Bu demektir ki din kaynağı itibariyle kültürü aşan bir olgudur"[34]. Dinin en önemli özelliklerinden birisi de onun öteki kültür unsurları üzerinde belirleyici etkiye sahip olmasıdır. Bu nedenle din, kültürün ve kültür unsurlarının oluşmasında çok önemlidir. Gerek bir tek insan şahsiyetinin oluşmasında ve gerekse toplum içerisinde yaygın bir şekilde olan şahsiyet tipinin oluşmasında din, önemli rol oynar.

Din, vahiy veya kutsal addedilen, kültür ise insan kaynaklıdır. Ancak her ikisi de insan unsurunda birleşir. İnsan vahiyle geleni, gitgide arttırarak geliştirir ve sosyal verasetle geleceğe aktarır.

"Kültür, sosyal verasete geçtiği için, artık fert onu çevresinden öğrenir. Din de aynı verasete tabi olur, fakat fert inanma ile, dinî çevreye kendi iradesiyle, gizli veya açık, uyar yahut uymaz. Hâlbuki kültür karşısında bu hürriyete sahip değildir"[35].

Daha önce belirtildiği üzere din kültürlere ve medeniyetlere kaynak teşkil etmektedir. Dini sadece kültürün bir unsuru olarak gören düşünürler bile dinin veya en azından ahlakın, insanın gelişmesindeki rolünü inkâr etmezler. Ancak kültür dinlerinde, din kültüre bağlıdır, vahiy dinlerinde ise kültür dine bağlıdır. Vahye dayanan dinlerin kültürün de dışına çıkan ve kültüre bağlı olmayan, kültürlere göre değişmeyen yönleri

[34] Dodurgalı, s.45.
[35] Sezen, s.155.

vardır. Bütün bunlar da vahye dayanan dinlerin, bütün kültürlerle bütünleşmelerini sağlamıştır. Bütünleşmeyle birlikte kültürü etkileme süreci de başlamaktadır.

Din ve toplum arasındaki ilişkide karşılıklı bir etkileşim vardır denilebilir. Örneğin dinler toplumsal ilişkileri belirlemede o toplumun şartlarından ve kültürel yapısından etkilenmektedir. Bu vahye dayanan dinlerde daha az olmaktadır. Dinin toplumun hayatına ve kültürüne etkisi insanın insanla ilişkilerini düzenlerken bireyin dinî açıdan sorumluluğunun olması nedeniyle daha fazla hissedilmektedir.

Din, bir toplumun kültürünü oluşturan tüm etmenleri etkilemesi nedeniyle kültürün tam da ortasında yer almaktadır. Bir toplumun dilinden güzel sanatlarına, örf ve âdetlerine, müziğine, edebiyatına, mimarisine, hatta dine dayalı yönetilen toplumlarda ekonomisine, hukukuna kadar etkisini göstermektedir.

Toplumların birbirleriyle konuşma şekillerinden, giyinişlerine, komşuluk ilişkilerinden, toplumun en önemli birimi olan aile içinde büyük ve küçük ilişkilerine kadar her türlü örf ve âdetlerinde dinden kaynaklanan ahlakî yargılar ve motifler kendisini hissettirirler.

Maddi kültür unsurlarından sayılan mimari eserlerde de dinin etkileri belirleyici ve şekillendirici olmaktadır. Özellikle Türkler müslüman olduktan sonra İslâm'ın güzelliğe verdiği önemle birlikte zengin sanat eserleri olan ibadethaneler meydana getirmişlerdir. Yine İslâm dininin insanlara hizmet anlayışından hareketle kervansaraylar, hanlar, aşevleri, köprüler v.b. yapmışlardır. Örneğin İslâm dininin temizlik anlayışı hamamların inşa edilmesinde etkili olmuştur denilebilir.

Kültürün önemli öğelerinden bir diğeri olan, toplumun duygu ve düşüncelerini yansıtan dil ve edebiyatta da toplumun dinînin etkisi gözle görülür bir nitelik kazanmaktadır. İster konuşma dilinde olsun, ister edebiyat dilinde olsun dinî kaynaklı kelimeler görülmektedir. Dildeki dinî motifler, toplumu oluşturan bireyler arasında inanç ve kültür birliği oluşturur.

İçinde yaşadığı toplumun dinini iyi anlayan bir kimse, o toplumun kültürünü de iyi anlayacaktır.

Dinin kültür açısından bir diğer önemi de toplumu bir arada tutma özelliğidir. Toplum hayatındaki yapıcı özelliği ve birleştirici etkisi, dindeki kardeşlik, dostluk, aile bütünlüğü gibi konulardaki duruşundan kaynaklanmaktadır. Toplumsal yapıdaki hızlı değişim sürecinde de öz değerleri koruyarak birlik ve beraberliğin sağlanmasına katkıda bulunur. Aynı inanca sahip farklı topluluklar arasında da ortak inanç sayesinde barış ortamı korunabilir.

B. Kültür- Eğitim- Din Eğitimi İlişkileri

Eğitim yoluyla eğitilenlere bilgi ve kültür nakli yapılmaktadır. Eğitimin temel görevlerinden biri bilgi verirken, toplumun kültürel mirasını da nesillere aktarmaktır.

"Millet hayatının ve millî kültürün sürekliliğini temin eden vasıta terbiye sistemidir. Terbiye sistemi olmadan medeniyet ve kültür devam edemez. Terbiye medeniyetin devamını, kültürün ilerlemesini sağlar"[36].

Kültür bir toplumun bütün hayatını ifade eder ve insanın, o toplumun hayatını öğrenmesi, onun bir üyesi haline gelmesi ancak eğitim sayesinde olmaktadır. Buradan eğitimin toplumun sosyal mirası olan kültürün nesilden nesile aktarılması vazifesini gördüğü anlaşılmaktadır. Eğitim kültür ilişkileri açısından, eğitimin sosyal fonksiyonlarından biri kültürel değerleri ve sosyal davranış modellerini gençlere aktarmaktır. Bu yolla topluma uyum sağlanır ve geleneksel yaşantı biçimi korunmuş olmaktadır[37].

Eğitimin yapıldığı yerlerin başında okullar gelir. Okullar kültürün geliştiricisi olduğu gibi, bir yandan da kültürü yaşatan, yeni nesillere aktarma işlevini gören, hem de millî kültürün koruyuculuğunu yapan kurumlardır.

[36] Yılmaz Özakpınar, **İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü**, 1. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1997, s.130.
[37] Günay, s.64.

"Okul, toplum kültürünü isteyerek muhafaza eder ve öğrenmenin ilkelerine uygun olarak tasnif ederek kullanılmaya hazır hale getirir"[38].

"Kökleri toplumsal olan eğitim hizmetlerinde, en genel ve belirli amaç olan, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışına sağlıklı uyumunu gerçekleştirmek için okul, çeşitli ders konuları aracılığı ile genç kuşaklara toplum kültürünü tanıtır. Bu tanıtma daha çok, kültürün birikmiş içeriğinin öğretilmesi yoluyla yapılır"[39].

Okulların bu işlevlerini yerine getirmede Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi önemli bir görev üstlenmektedir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde kültür boyutunun ayrı bir yeri olduğu görülmektedir. Son olarak 2007- 2008 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan ilköğretim okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programında yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Programda dersin içeriği altı ana öğrenme alanına bölünerek üniteler bu öğrenme alanlarına göre yapılandırılmıştır. Bu öğrenme alanları; İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür'dür.

Ortaöğretimde de kültürün aktarımına katkı sağlamak amacıyla 'Din, Kültür ve Medeniyet' şeklinde bir öğrenme alanı vardır. Ancak tezimiz yalnız ilköğretimi kapsadığından bu öğretim basamağında bizim konumuzla ilgili olarak 'Din ve Kültür' öğrenme alanının içeriği ve kazanımları üzerinde duracağız.

Her sınıfta din ve kültür öğrenme alanına ait bir ünite bulunmaktadır. Bu üniteler; 4.sınıflarda 'Aile ve Din' , 5.sınıflarda 'Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz', 6.sınıflarda ' İslâmiyet ve Türkler', 7.sınıflarda 'Kültürümüz ve Din' , 8.sınıflarda ise 'Dinler ve Evrensel Öğütleri' isimlerinde üniteleridir[40].

Bu üniteler aracılığıyla öğrencilerin 4.sınıfta; ailenin önemini, İslâm'ın aileyi korumaya gösterdiği özeni, aile içi birlik ve beraberliğin önemini, 5.sınıfta; vatan ve

[38] Hüseyin Akyüz, **Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma**, 3. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 2001, s.265.
[39] Fatma Varış (Ed.), **Eğitim Bilimine Giriş**, 1.Baskı, İstanbul: Alkım Yay., 1998, s.118.
[40] Bkz ünitelerin alt başlıkları için ek 2

millet sevgisini, millî ve manevi değerlere sahip çıkmanın önemini öğrenmeleri hedeflenir.

6.sınıfta öğrencilerden; Türklerin Müslüman oluş sürecini ve bu sürece katkısı olan şahsiyetleri tanırlar, Türklerin İslâm medeniyetine katkılarını öğrenirler. 7.sınıfta; kültürün oluşmasında dinîn rolünü, kültürün öğelerinden olan dilimizdeki, edebiyatımızdaki, örf ve âdetlerimizdeki, mimarimizdeki dinî öğeleri tanımaları öğrencilerden beklenir.

8.sınıfta ise, öğrencilerin dinlerin ortak özelliklerini öğrenerek, farklı inançlara saygı ve hoşgörüyü öğrenmeleri hedeflenmektedir[41].

Tüm bu kazanımlara bakıldığında 'din ve kültür' öğrenme alanının dersin üzerine oturtulduğu toplumsal, kültürel ve evrensel temellere bakmak yerinde olacaktır.

Dersin kültürel temelinde, öğrencilerin yaşadıkları toplumun kültürel değerlerini tanımalarıyla beraber toplum yapısını daha iyi anlayarak topluma uyumu hedeflenir.

Eğitimin amaçlarından biri kültürlemedir. Kültürleme maddi ve manevi kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılıp, benimsetilmesidir[42]. Kültürlemenin kasıtlı bir biçimde yapılması ise eğitimdir[43]. Kültürel bir unsur ve diğer unsurları etkileyen bir öğe olarak din ve onun öğretimi, kültür taşıyıcılığı açısından çok önemlidir.

Dersin toplumsal temelinde, öğrencilerin topluma uyum sağlamasının kolaylaşması açısından, toplumun değerlerini öğrenmesi ve benimsemesi yer almaktadır.

> "Toplumsallaşma, bir toplumun sahip olduğu tüm değerleri ve davranış kurallarını bilme ve benimseme ile eş anlamlıdır. Bunu sağlama görevi ise eğitime aittir. Din, toplumsal davranış kuralları konusunda önemli bir belirleyici olduğuna göre, bireylerin topluma uyumlarına

[41] Bkz Öğretim Programı, http://dogm.meb.gov.tr/dinkültürü4_8.pdf(28.12.2006)
[42] Süleyman Hayri Bolay, Kazım Sarıkavak, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**, 1. Baskı, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2001, s. 42.
[43] Ayla Oktay (Ed), **Eğitim Bilimine Giriş**, 1. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007, s. 4.

yardım amacıyla eğitimin bildireceği ve benimseteceği hususlar arasında dinî olanlar da zorunlu olarak yerini alacaktır"[44].

Dersin evrensel temelinde ise öncelikle kendi kültür ve dininin öğretilmesinin yanında, diğer dinlerin de tanıtılması suretiyle toplumda birlik ve beraberlik duygusunun oluşması amaçlanır. Diğer dinleri tanıyan öğrenciler, o dine mensup insanların davranışlarının temelinde neler olduğunu kavrayarak, daha sağlıklı iletişim kurarlar. Kendisi gibi olmayana karşı daha hoşgörülü olmayı öğrenirler.

"Diğer insanlarla anlaşabilmek, onları anlayabilmek, onların sahip olduğu ve davranışlarına yön veren değerlerini tanımakla gerçekleşebilir. Bu ise, iletişimde bulunacak insanın, karşısındakinin dinî, ahlakı ve kültürü hakkında bilgili olmasını şart koşmaktadır"[45].

Özetle, Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersinin önemli amaçlarından biri, öğrencilerin toplumla uyumlu, kendi kültürünü ve diğer kültürleri tanıyarak hoşgörülü, bununla birlikte millî birlik ve beraberliğe katkı sağlayan bireyler olmalarını kolaylaştırmaktır.

[44] Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, 3. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2005, s. 97.
[45] Tosun, s.100.

II- ERGENLİK ÇAĞI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

'Ergen' sözcüğü, Batı literatüründeki 'adolescent'ın karşılığı olarak kullanılmıştır. Latincede büyümek, olgunlaşmak anlamında kullanılan 'adelescore' fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcük, yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir; günümüzde, bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişme evresi olarak da tanımlanabilmektedir[46].

İnsanlar yaşamları boyunca değişik dönemlerden geçmektedirler. Ergenlik de, bu dönemlerden biridir.

"Ergenlik insanda bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluğla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir evredir"[47].

Ergenliğe buluğla birlikte girildiği söylenebilir. "Buluğ (erinlik, ön ergenlik) ergenliğin başlarındaki biyolojik- cinsel gelişme dönemidir"[48]. Kızlar erkeklere göre daha önce buluğ çağına erişirler. Kızlar ülkemizde 11- 12 yaşlarında buluğ çağına girerlerken, erkekler yaklaşık olarak 2 yıl daha geç, 13- 14 yaşlarında buluğ çağına gireler.

Ergen kelimesinin yerine genç kelimesinin kullanılması da yanlış değildir. Ancak ergenlik derken büyümenin, gelişmenin yoğun olduğu dönem kastedilmektedir. Genç derken ise; ergenliği de kapsayan, yaş sınırının daha geniş olduğu, henüz meslek sahibi olmamış, ailesinin desteğine ihtiyacı olan bireyler kastedilir[49].

"Millî Eğitim Bakanlığına' na göre gençlik, buluğ çağına erme sebebi ile biyo-psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan çocukluk ve genç yetişkinlik arasında kalan 12- 24 yaşları arasındaki gruptur"[50]. UNESCO ise gençlik çağını 12- 24 yaşları arasında göstermektedir.

---

[46] Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, 28. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s. 262.
[47] Adnan Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999, s. 34.
[48] Kulaksızoğlu s.32.
[49] Kulaksızoğlu, s.34.
[50] Kulaksızoğlu, s.33.

Bu dönemin kesin bir yaş sınırı yoktur. Coğrafi özellikler ve iklime, sağlığa, beslenme şartlarına hatta yaşanılan toplumun sosyo-ekomomik özelliklerine göre kişiden kişiye değişiklik gösterebilir.

Ergenlik dönemini 3 ayrı bölüme ayırmak mümkündür:

a) Buluğ (erinlik) veya ergenliğin başları: 11- 13 (12- 14) yaş (kızlar), (13- 15)yaş (erkekler)

b) Ergenliğin ortaları: 14- 16 yaş (kızlar) , (15- 17) yaş (erkekler)

c) Ergenliğin sonları: 16/17- 21 yaş[51].

Cinsel özelliklerin kazanıldığı, cinsel gelişmenin olduğu döneme buluğ denilir. Buluğ çağındaki gençte biyolojik ve zihin yapısında hızlı bir gelişim yaşanır. Boylarında hızlı bir artış görülürken, ilgileri, merakları değişir ve cinsel gelişmelerini tamamlarlar.

İlköğretimin ikinci kademesine denk gelen ilk gençlik yıllarında cinsel uyanışla birlikte yeni davranışlar ve ruhsal özellikler kendinî göstermeye başlar. Dengeli çocuk gider yerine, tedirgin, çabuk tepki gösteren, güç beğenen bir genç gelmiştir. Duyguları hızlı iniş ve çıkışlar gösterir[52].

Genç ergenler bu dönemde aileleri ve toplum tarafından ne genç ne de çocuk olarak görülürler. Bu da ergende kimlik oluşturma sürecinde bazı sorunlara yol açar.

Buluğdan sonraki ergenliğin ortalarına denk gelen 14- 17 yaşlar arasında ergenler, buluğdaki hızlı değişim ve gelişimden sonra artık hayatlarına yön verme, kendileriyle ilgili karar alma eğiliminde olurlar. Ailenin çocukluk dönemindeki önemine karşılık, bu dönemde ailenin yerini arkadaş ilişkileri alır. Ergenler kendileriyle çok fazla meşguldürler. Fiziksel görünümleri onlar için çok önemlidir. Davranışlarında dengeli olmayabilirler. Bazen çok neşeli, bazense durgundurlar. Bu dönemin duygusal

[51] Kulaksızoğlu s.34.
[52] Atalay Yörükoğlu, **Çocuk Ruh Sağlığı**, 21. Basım, İstanbul: Özgür Yay., 1997, s. 375.

açıdan fırtınalı bir dönem olduğu söylenebilir. Kimi ergenler ailelerine, topluma, kurallara karşı isyankâr bir tutum içinde olabilirler.

"Ergenlerdeki sorunlar ve çatışmalar birbirinden çok farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmakla beraber, bunları ergenlik sırasında meydana gelen bedensel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişmelerin gençte yarattığı farklılaşmaya bağlı olarak açıklamak mümkündür"[53].

Ergenliğin sonlarına doğru gelindikçe davranışlarında dengeli olma, uyum artar. Artık kimlik arayışlarının da sonlarına gelmiş olur.

A- ERGENLİK DÖNEMİNDE GELİŞİM

"Gelişim (development), insanın belli bir gelişim görevini tamamlamaya doğru büyümesi, olgunlaşması, gelişim görevine gereken bilgiyi, beceriyi ve tutumu öğrenmesidir. Gelişim terimi, insanın eğitimi, yetişmesi anlamlarında da kullanılır"[54].

İnsan gelişimi; bedensel, devimsel, bilişsel, duygusal, cinsel, toplumsal, ahlakî (törel) gelişim olarak basamaklar halinde incelenmektedir[55].

Aşağıda alan araştırmamızın sınırları çerçevesinde bedensel gelişim, devimsel gelişim, cinsel gelişim ve özellikleri hakkında bilgi verilmeyecektir.

1- Bilişsel Gelişim

Biliş (cognition), insanın algılamasını, uslamlamasını, yorumlamasını, yargılamasını sağlayan bilgileri edinme gücü ve sürecidir[56]. Zekâ yeni durumlara uyum sağlama, problem çözme ve öğrenme kapasitesidir[57].

Ergenler birçok açıdan düşünebilme yani soyut düşünebilme yeteneğini kazanmışlar ve Piaget' in öne sürdüğü zihinsel gelişim basamaklarından soyut işlemler

---

[53] Kulaksızoğlu, s.18.
[54] İbrahim Ethem Başaran, **Eğitimin Psikolojik Temelleri- Eğitim Psikolojisi**, 5. Baskı, Ankara: Aydan Web Tesisleri, 1996, s. 24.
[55] Bkz., Ayten Ulusoy, **Gelişim ve Öğrenme**, 4. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005; Ziya Selçuk, **Eğitim Psikolojisi**, 14. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007; Başaran.
[56] Başaran, s.72.
[57] Kulaksızoğlu s.134.

dönemindedirler. Ergenler, bir konu hakkında fikir yürütebilir, gözlem yaparak kurallar çıkarabilir, soyut sözcükleri, mecaz ve teşbihleri anlar, kelimeleri daha iyi kullanabilir, din ve felsefe konularına ilgi duyar.

Bu dönemde ergen, olaylar arasındaki ilişkileri kavrayabilir. Olayların daha arkadaki nedenlerini anlamaya çalışır. Ergen düşüncesi çocukluktakinden daha esnektir. Bir problemin farklı çözümlerinin olabileceğini düşünebilir[58].

Çocukluk döneminde düşünce eylemle sınırlı iken, ergenler zihinlerinde birçok seçeneği gözden geçirip inceleyebilir, biçimlendirebilirler. Sosyal sistem gibi konulara ilgilerinin artmasına bağlı olarak ergenler, kendi standartlarına eleştirici tavır takınabilirler. Kendilerine veya ait oldukları grupların görüşlerine tarafsız bir gözle bakmaya başlarlar. Toplumun yerleşmiş âdetlerine, gelenek ve göreneklerine karşı tutumları değişmeye başlar. Çocukluktaki tüm bunların değişmez oldukları fikrine karşılık, artık ergen, bunların yetişkinler tarafından oluşturulduğunu ve değişebileceğini kavrar[59].

2- Duygusal Gelişim

"Duygu, insanın çevresiyle etkileşiminde, duyabildiği fiziksel güçlere karşı haz ya da elem yönünde uyarıldığını anlatan bir tepkidir Duygu ve coşku, duygulanma sürecinin ürünüdür. 'Duygulanma, duyulabilen fiziksel gücün duygulara dönüştürülmesi, insanda duygu ve coşku yaratması sürecidir"[60].

Ergen duygularına genel olarak bakıldığında; bir düzensizlik göze çarpar. Ergenin aynı olay karşısında farklı günlerdeki tepkileri birbirinden farklı olabilir. Bazı günler yalnız kalmak isterken, bazen de topluma karışmak isterler. Bazen ailelerini ve yakınlarını saymazken bazen de onların desteğini ararlar. Duygusal durumları çabuk değişiklik gösterir. Kendini mutlu hissederken bir anda mutsuz hissedebilir, neşeliyken bir anda duygusal durumu farklılaşabilir. Duygu kontrolü henüz oluşmadığından duyguların kontrolü zordur. Bu dönemdeki kızlar, erkeklere göre daha çabuk duygusal olgunluğa ulaşırlar.

[58] Kulaksızoğlu, s.137.
[59] Yavuzer, s.268.
[60] Başaran, s.96.

Gençlik çağında, çabuk ve kolay değişen duygularla, abartılmış, aşırı coşkular görülür. Gençler, sevinçten sıkıntıya, kaygıdan mutluluğa, öfkeden taşkınlığa değişik duygu durumlarını çok kısa süre içerisinde bir arada yaşayabilirler. Daha önce sevdiği, ilgilendiği insanlara çok kısa bir süre sonra kin veya nefret duyabilir. Öfkelendiği, içten içe kızdığını beğenip yüceltebilir. Çekinip, korktuğuna sokulup, yaklaşabilir. Bazen bir başkasının küçük bir övgüsü, gülümsemesi genci çok mutlu edebilirken, sert bir mimik veya istemediği bir iki söz gençte kızgınlığa, umutsuzluğa, kaygıya sebep olabilir[61].

Ergenler duygularını yoğun yaşarlar. Diğer bir ifadeyle yüksek bir duygusallık vardır. Yaşadıkları duygu ne olursa olsun sanki bu duyguları yalnızca kendileri yaşamış gibi hissederler. Kimse onlar kadar üzülmemiştir veya sevinmemiştir gibi düşünürler.

Her yeni duruma uyum duygusal gerginliği beraberinde getirir. Bunun nedeni, yeni duruma uyum sağlarken hem zihinde, hem de davranış ve hareketlerde bir değişikliğin gerekmesidir. İşte duygusal gerginlik, yerleşmiş olan alışkanlıkların yerlerine yenilerinin kazanılması sürecinde ortaya çıkar. Ergen de, çocukluk dönemindeki düşüncelerinin ve alışkanlıklarının, hızlı gelişimiyle birlikte artık kendisine yetersiz geldiğini görür ve değiştirme gereksinimi hisseder. Değişim sürecinde de duygusal gerginlikler yaşar[62].

Çocukluk dönemindeki duyguları açıkça ortaya koyma davranışlarına nazaran, ergenlerde duygular daha gizlidir. Karşı cinse karşı ilgi arttığından aşık olma, aşırı hayal kurma gözlemlenebilir.

"Kuşaklar arasındaki farklı duyuş ve düşünüş nedeniyle, anne baba ve ergen arasında, yeterli düzeyde dostça bir ilişki kurulamamaktadır. Bunun sonucu olarak da, davranışlarından dolayı kendisine çocuk muamelesi yapılan genç, yer yer isyan etmektedir"[63].

[61] Kayıhan Aydoğmuş ve Diğerleri, **Ana- Baba Okulu**, 9. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001, s. 92.
[62] Yavuzer, s. 270.
[63] Yavuzer, s. 271.

3- Toplumsal (Sosyal) Gelişim

Sosyal gelişme; kişilerin, içinde yaşadıkları toplumların ve kültürlerinin kabul edebileceği şekilde davranmayı öğrenmesinin sürecidir.

"Bir sistem olarak toplumun amacı, yaşamasını sürekli kılmaktır. Toplumun yaşamasını sürdürecek olan üyeleridir. Toplumun etkin bir üyesi olabilmesi için insanın yaşına göre, toplumsal gelişimini gerçekleştirmesi gerekir"[64].

Ergen olma bir anlamda çocukluktan çıkış ve yetişkinliğe geçiş dönemi olduğundan bu dönemde ergen, artık bir yetişkin adayı olarak toplum içindeki yerini belirlemeye, saygınlık kazanmaya çalışır. İşte bu durum onun topluma uyumunun oluşmasına katkı sağlar.

Ergenin sağlıklı bir sosyal gelişme gösterebilmesi için yaşadığı çevre, kültür, okul, aile yapısı, aile tutumları gibi faktörlerin önemi büyüktür. Bu nedenle ergenin arkadaş ilişkilerini, okul ve öğretmen ilişkilerini ve aile ilişkilerini ayrı başlıklar altında inceleyeceğiz.

a) Ailenin Ergenin Sosyal Gelişimine Etkisi

Sosyal gelişme hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç ilk olarak bebeğin anne ve babasıyla etkileşimiyle başlar. Bu etkileşim de, kişinin hayat boyu başkalarıyla kuracağı tüm ilişki kurma yollarını belirlemektedir.

"Anne- baba tarafından gösterilen sevgi, dengeli bakım ve beslenme, çocuğun temel güven duygusunu pekiştirir ve bu yıllarda anne ve baba ile ilişkilerinde sıcak ve hoş izlenimleri varsa, başkalarına karşı da benzer bir biçimde davranacaktır"[65]. Görülüyor ki çocuklar, aile içinde gördüğü, yaşadığı sosyal davranışları dışarıya yansıtırlar.

Ergenlerin sosyalleşmesini etkileyen birçok faktör vardır: Ebeveynin çocuk yetiştirme tutumları, ailenin geniş bir aile mi yoksa çekirdek bir aile mi olması, kardeş

[64] Başaran, s.130.
[65] Kulaksızoğlu, s. 83.

sayısı, kardeşlerin cinsiyetleri, ailenin sosyo-ekonomik durumu, ebeveynin kendi aralarında mutluluğu ve kültür seviyeleri, ailenin yaşadığı çevre, gelenek ve görenekler, ailenin sosyal ilişkilerin kalitesi, eve gelen misafirler ve ailenin, çocukların misafirlerle etkileşimleri, kaçıncı çocuk olunduğu bunlar arasında sayılabilir.

"Anne-babanın çocuk yetiştirme tutumu, çocuğun sosyalleşmesini etkileyen bir değişkendir. Anne-babanın demokratik ve eşitlikçi davranması, baskıcı ve otoriter olması veya aşırı koruyucu davranması çocukların farklı sosyal tavırlar geliştirmelerine neden olur"[66]. Gereğinden fazla ilgilenilen, anne babanın üzerine çok fazla düşülen çocuklar, kas gücü olarak diğer çocuklardan daha az gelişmiş, sosyal ilişkilerde yaşıtlarına göre geri kalabilir, edilgen kişilikler oluştururlar.

Anne-babanın çocuk yetiştirme tutumları da genel olarak içinde yaşadıkları toplumun özelliklerine göre değişir.

Ailenin kişilerin fiziksel, biyolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı toplumsal bir birim olduğundan hareketle, kişi ailede korunur, beslenir, barınır, sevgi ve saygı görür, eğitilir.

Ailede gördüklerinin, yaşadıklarının ergenin davranışları ve toplumsallaşmasında etkisi tartışılmazdır. Örneğin çocuğun babasıyla ilişkilerinin onun ileriki hayatında otoriteyi temsil edene karşı ilişkilerini belirlediği varsayılır. "Otoriteyi temsil eden birisi ile bir sosyal ilişki kurduğumuzda, çoğunlukla çocukken anne- baba ile kurduğumuz sosyal ilişkiyi model alırız"[67].

Çocuklukla erişkinlik arasındaki geçiş dönemi olan ergenlikte, bireyin çocukluk dönemindeki çocukça davranışlarının yerini artık daha olgun tutum ve davranışlar alır. Artık bireyler, büyüklerinin yardımı olmaksızın çevresine tek başına bakmayı öğrenmeye başlamıştır. Bu geçiş döneminin sonucunda başarılı olunup olunmayacağı ergenin, bu sürece iyi hazırlanmasına bağlıdır. İşte bu hazırlık döneminde ailenin etkisi tartışılmazdır[68].

[66] Kulaksızoğlu, s. 84.
[67] Kulaksızoğlu, s. 83.
[68] Yavuzer, s. 277.

Ayrıca ergenin anne ve babası tarafından bazen çocuk bazen de bir yetişkin olarak görülmesi sonucu ortaya çıkan çelişki, anne- baba ve ergen arasında ciddi sorunlara yol açabilir. Anne ve babalarının kendilerini anlamadığını düşünürler. Sık sık onları eleştirme davranışları görülmektedir.

Artık büyüdüğünü düşünen ergenlerde zaman zaman yetişkinlerin onlara çocukmuş gibi davranmaları isyan davranışlarını beraberinde getirebilmektedir. Yetişkinler gibi davranmaya çalışan bazı ergenlerde sigara içmek gibi kötü alışkanlıklar edinmelerine, disiplinsiz davranmalarına neden olabilir.

Ergenler, bağımsız kararlar vermek, kendi kendilerini yönetmek arzusundadırlar. Bu nedenle aile ve evleriyle bağları yavaş yavaş kopmaya başlamakta, dış dünyaya yönelmekte arkadaş çevresine bağlılığı artmaktadır.

Gençler, çocukluk çağında özdeşleşme yaptığı, kişiliğinin temelini oluşturan anne babasını eleştirmeye, onları kendine göre yeniden değerlendirmeye başlar. Çocukluğunda yaptığı özdeşleşmenin gücüne göre, anne ve babasının düşüncelerine, tutum ve davranışlarına karşı çıkmaya başlar. Onların düşüncelerinin artık zamanının geçmiş, eskimiş olduğunu düşünür. İlgilerini, duygularını, sevgilerini gereksiz görebilir. Onların amaçlarına, inançlarına karşı kuşku duyar. Anne babalarından gelen her öneriye karşı çıkma eğilimi gösterir[69].

"Ergenlik döneminde anne baba kontrolüne karşı gelişen tepkiye koşut olarak, otorite desteğine olan gereksinim, duygusal gerginliğe neden olur. Başka bir deyişle, ergen isyankâr tavır alışının yanında, anne ve babasının desteğine gereksinme duyar. Bu çift kutupluluk, ergenin iç çatışmasını arttıran bir nedendir"[70].

Ergenlere karşı yetişkinlerin olumlu ve yapıcı olması gereken bu evrede baskı ve yasaklara dayanan disiplin anlayışı benimsemeleri ergenliği, çatışmalarla dolu, olumsuz bir döneme dönüştürebilir.

[69] Kayıhan Aydoğmuş ve Diğerleri, s. 95.
[70] Yavuzer, s. 289.

Ergenlerin bir yandan ebeveyn baskısından şikâyet etmelerine karşın, bir otoriteye gereksinim duyduklarını gösteren araştırma sonuçları da vardır. Konrad Adenauer vakfının yaptığı araştırmada 'kötü yola sapmamaları için gençlerin özgürlüğü aileleri tarafından kısıtlanmalıdır' hükmüne gençlerin %47si onay vermişlerdir. Yine 'Gençler ailede, okulda ve iş hayatında sürekli baskı altındadır.' Hükmünü onaylayanlar % 49,6 olmuştur[71].

Ergenler toplumdaki yerini belirleme konusunda tereddütler yaşarlar. İşte aile bu durumda devreye girer. Ergen her ne kadar artık çocukluktaki kadar anne ve babalarının düşüncelerine değer vermeseler bile meslek seçimleri, eğitimleri konusunda onları dikkate alırlar. Ebeveynler bu ve buna benzer durumlarda ergenler için rehber rolündedir.

Ergenlik, ergenle yetişkin değerlerinin farklılık göstermeye başladığı bir dönemdir. Ancak anne ve baba buna rağmen, ergenin kendisini özdeşleştireceği en önemli modelleri oluşturmaktadır.

"Erkek ergenin kişilik gelişimi ve çatışmasında rastlayacağı zorlukları karşılayabilecek güçte bir babaya, kız ergenin de kendisine başarılı bir model oluşturacak örnek bir anneye ihtiyacı vardır"[72]. İşte ergen, hem ebeveynini eleştirmekte, hem de onları örnek alma durumundadır. Bu durum ergende bir iç çatışma durumu oluşturur.

Yine gençler her ne kadar ailelerini eleştirseler, onları anlamadıklarını düşünseler bile yukarıda belirtilen araştırmaya göre gençlere 'yaşamı anlamlı kılan değer' sorulduğunda aile %40 gibi bir değerle birinci sıradadır[73].

Ergenler artık çocukluklarında olduğu gibi ailelerine yakın değillerdir. Kendi düşüncelerini oluşturabilmek için aileden gelen etkiler yerine dış dünyaya açılmakta, yeni alanlara, düşüncelere, fikirlere ilgi duymaya başlamaktadır. Artık yalnız ailenin doğruları yoktur, ergen kendi doğrularını oluşturmaya başlamıştır. Bu durum aile ile

[71] Konrad Adenauer Vakfı, **Türk Gençliği 98- Suskun Kitle Büyüteç Altında**, 1. Baskı, Ankara: Ofset Fotomat, 1999, s. 100.
[72] Yavuzer, s. 291.
[73] Konrad Adenauer Vakfı, s. 44.

ergen arasında problemlere neden olabilmektedir. Ebeveynin ve ergenin sosyalleşme süreçlerinin birbirlerinden farklı olması bu problemin nedenidir. Bir başka neden olarak da alınan eğitimlerin farklı olması gösterilebilir.

Sonuç olarak, iyi bir etkileşim süreci geçiren çocuklar, ergenlik döneminde karşılaştıkları sorunları daha kolay atlatabilmektedirler. Aileler çocukluk döneminde geliştirdikleri sağlıklı iletişimi ergenlik döneminde de gençlerle devam ettirebilirlerse görevlerini yerine getirmiş, topluma sağlıklı bireyler kazandırmış olurlar.

b) Ergen ve Arkadaş İlişkileri

Sosyalleşmede arkadaşlık ilişkisinin insan hayatının her döneminde önemi büyüktür. 7 ile 9 yaşlarından sonra çocuklarda arkadaşlık ilişkilerinin etkileri görülmeye başlar. Arkadaşlık ilişkisi, bir gruba ait olma isteği ergenlikte çok daha fazladır.

Ergenler öncelikle ortak ilgilerinin olduğu arkadaşlar seçerler ve bu oluşan grupla daha fazla zaman harcamaya başlarlar. Artık ailelerinin yerini arkadaş ilişkileri almıştır. Ailelerinden daha fazla zamanı arkadaşlarıyla geçirmekten hoşlanırlar. Ebeveynlerin değer yargılarını, düşüncelerini beğenmezler ve onları sık sık eleştirirler. Onların yerini arkadaşlarının veya içinde bulundukları grubun değer yargıları ve düşünceleri almıştır. Aynı zamanda arkadaşlarının veya içinde bulunduğu grubun kendisi için ne düşündüğü de ergen için çok önemlidir.

Bu dönemde ergenler, bağımsız olma, kendi kendisini yönetme eğilimindedir. Bu nedenle evden uzaklaşır ve çevreye yönelirler. Aileden uzaklaşma arkadaşlık ilişkileriyle başlamaktadır. Ergen, çevresinde kendisini anlayan, destekleyen yaşıtlarıyla daha fazla birlikte olmak ister. Onların giyimleriyle davranışlarıyla kendisi arasında kıyaslamalar yapar. Onlarla birlikte olmak için onlar gibi davranarak, kendini kabullendirmek için yeteneklerini kullanarak kendini yönetmeyi öğrenir[74].

Ergenler ailelerin veya yetişkinlerin denetimlerinden bu dönemde sıkılırlar. Onların gözetiminin olmadığı ortamlarda öncelikle yeteneklerinin, ilgilerinin, karakterinin farkına vararak kendilerini tanırlar. Bu nedenle ergenlerin kimlik oluşturma

[74] Kayıhan, Aydoğmuş ve Diğerleri, s. 96.

sürecinde bu arkadaşlıklar önemli bir rol üstlenmiştir. Aile dışından birileriyle ilişkiler kurarak bu ilişkilerinin sorumluluğunu almayı öğrenir, onlardan duygusal ve sosyal destek alırlar.

Yaşıtlarıyla birlikte olmak ergene yaşadığı karmaşık duyguları ve değişimleri tanımasında yardım ederken, aynı zamanda tüm bunları diğer akranlarının da yaşıyor olması ergeni rahatlatır. Ergenler göre akranları ailelerine göre daha açık fikirlidir. Aileleri ve çevrelerindeki yetişkinlerin onları anlamadıklarını ve kendilerini kısıtladıklarını düşündükçe yaşıtları onlara daha çekici hale gelecektir ve onlara yöneleceklerdir.

Ergenlerin anne ve babalarıyla kurdukları ilişki ile akran grubu ile kurduğu ilişki birbirlerinden farklıdır. Ebeveyn ve ergen arasındaki ilişkide, anne babanın otoritesi göze çarpmaktadır. Onlar, ergene yol gösteren, karar verendir. Arkadaşlarıyla ergenin ilişkisinde ise durum eşittir. Eşit bilgiye, eşit otoriteye sahip olarak sosyal temas kurarlar.

> "Akranlarıyla kurduğu ilişkide genç, başta eşitlikçi sosyal ilişki kurmayı, güvenli davranış göstermeyi kendi düşüncesini ifade etmeyi, başkalarının fikirlerini hoşgörü ile karşılayabilmeyi öğrenir. Aynı zamanda ergen, aileden gelen değer yargıları ile arkadaşlarından gelen değer yargılarını birbirleri ile uyuşturma uğraşısı içerisindedir"[75].

Bu dönem içerisinde gençler, çevrelerinden, ailelerinden veya toplumdan aktarılan davranış kalıplarına karşı çıkar ya da bunlara ilgisiz kalabilirler. Bu nedenle yeni amaçlar, değerler edinmeye çalışır, yeni bir kültür arayışı içine girerler. Kuşak çatışmasının olması, ergenin ailesinden, çevresinden yeterli sevgi ve ilgiyi görmemesi veya bunu böyle algılaması ergeni, farklı grupların, çevrelerin içine iter. Eğer gençler, ailesi ve çevresiyle sağlıklı iletişim kuramaz ise, bu gereksinimi karşılayacak ilişkiler kurar[76].

Arkadaşlık ilişkilerinin ergenler üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceği gibi olumlu etkileri de olabilir. Örneğin ergen aile yönünden dezavantajlı ise, çevresinde kendisine olumlu yönde örnek teşkil edebilecek kimse yoksa, ergen olumlu

[75] Kulaksızoğlu, s. 87.
[76] Kayıhan Aydoğmuş ve Diğerleri, s. 96.

arkadaşlıklar kurmuş veya bu yönde bir gruba katılmışsa bu ergenin gelişimi için olumlu olacaktır.

Arkadaş ilişkilerinden olumsuz etkilenmede mümkündür. Özellikle aileler bazen bu konuda kötü arkadaşlıkların sıkıntılarını yaşamaktadırlar. "Gençlerin en büyük şikâyetleri, ailelerinin kendi üzerlerindeki baskısıdır. Oysa yapılan araştırmalar gençler üzerindeki en büyük baskının akran baskısı olduğunu ortaya koymaktadır. Gençler akran gruplarının etkisiyle en başta sigara ve alkol kullanmaya başlamaktadırlar" [77].

Ayrıca ergenler ders dışı etkinliklere katılmak, geleceğe ilişkin ve dünya ile ilişkili konuşmalar tartışmalar yapmak, duygusal durumlarını, vücutlarındaki değişimi paylaşma ihtiyacı hissederler. Bunlar yetişkin olma yolunda önemli adımlardır. Böylelikle insan ilişkileri ile ilgili deneyimler oluştururlar. Başkalarının dünyalarını algılamaya başlarlar. İşte tüm bunları yaşarken edindikleri deneyimler, akran grubu ergen için geri bildirim kaynağıdır. Aldığı geri bildirimlerle ergen, kendine ve davranışlarına bir yön verir.

Yeni arkadaşlıklar kurmak, bir gruba dâhil olmak, grubun kendisini kabul etmesi ergen için çok değerlidir. Arkadaşlarının ve ait olduğu grubun kendisi için ne düşündüğü çok önemlidir. Grup tarafından kabul edilme ergenin kendine güvenini arttırır.

Ergenliğin ileri safhalarında artık ergenler kendi kimliklerini yavaş yavaş oluşturmaya başladıklarından, kendi kimlikleri içinde daha rahat ve güvende olduklarından akran gruplarının önemi azalmaktadır. Bu ilişkilerin yerini kız-erkek ilişkileri almaya başlamaktadır.

[77] Kayıhan Aydoğmuş ve Diğerleri, s. 178- 179.

c) Ergen ve Okul- Öğretmen İlişkileri

Ergenlerin sosyal gelişimlerine baktığımızda ergenin okulla, öğretmenleriyle ilişkilerinden bahsetmek gerekmektedir.

Okulun temel işlevi gelecek kuşaklara kültürün öğretilmesi ve bireylerin yaşanılan kültüre uyumunu sağlayarak bireylerin sosyal gelişimlerine destek olmaktır.

Bireyler öncelikle okul kültürüne, kurallarına, disiplinine uyum sağlar. Öğretmenleriyle, arkadaşlarıyla ilişkiler kurar. Böylelikle toplumsal kurallara da bir biçimde alışır. Ergenin bir arkadaş grubuna katılması ve bu grup içinde kalıcı olmasını sağlamaya çalışmasıyla birlikte, bu gruptan bağımsız olarak, kendi özgür kişiliğini ve düşünce yapısını oluşturmada okulun işlevi büyüktür.

Arkadaşlarıyla beraber olurken bir takım deneyimler yaşar, bu deneyimleri sayesinde insan ilişkileri hakkında bilgi sahibi olurlar. Deneyimleriyle onaylanan davranışları devam ettirirken, destek bulmayan, onaylanmayan davranış biçimlerini terk eder. "Aynı zamanda başkalarının dikkatini çeken davranışlar genç tarafından benimsenir"[78].

Ergenlik dönemindeki gençlerden bazılarında okul başarılarında düşme görülebilir. Bu düşüşün nedenleri farklı olabilir. "Ergenlik dönemindeki duygusal gerginlik ve ilgilerin farklılaşması, bir yandan bireyin çalışma gücünü azaltıp dengesizliğe neden olurken, bir yandan da dikkatin belirli bir konu üzerinde yoğunlaştırılmasını engeller ve ergeni okulda başarısız kılabilir"[79].

Ergenin kendine güveninin kaybolmasını engellemek için bu gibi durumlarda aile ve özellikle öğretmene büyük bir rol düşmektedir. Ergenlerin psikolojisinden anlayan, gelişim süreçlerini iyi bilen, yapıcı bir öğretmen, öğrencilerini ilgileri, becerileri doğrultusunda yönlendirerek, bu dönemin kolaylıkla atlatılmasına yardımcı olur. Ayrıca ailelere de ergenin bu döneminin özellikleri doğrultusunda yönlendirmeler yaparak bu sürecin olumlu yönde gelişme göstermesine yardımcı olur.

[78] Kulaksızoğlu, s. 96.
[79] Yavuzer, s. 298.

Ergenliğin ilk 1- 2 yılı geçtikten sonra dengeli görünüm arz eden durum birden değişikliğe uğrar. Ailelerin, yetişkinlerin öğütleri onlar için artık eski önemini yitirmiştir. Arkadaşlarının veya içine dâhil oldukları grubun düşünceleri daha önemlidir. Bu durum zaman zaman aileleriyle, okul yönetimleriyle, öğretmenleriyle ters düşmelerine neden olabilmektedir.

Aynı zamanda ergen artık yavaş yavaş ailesinin etkilerinden sıyrılmaya başladığı bu dönemde, kendisine model oluşturan anne ve babasının yerine zaman zaman öğretmeni koyabilir.

Ancak gençler arasında yapılan bir araştırmaya göre öğrenciler öğretmenlerinin pedagojik formasyonlarının hatta bilgilerinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Gençlere eğitimden yakınma nedenleri sorulduğunda gençlerin %35,9'u öğretmenlerin/öğretim üyelerinin bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu düşünürken, %24,5'i öğretmenlerin/öğretim üyelerinin pedagojik/psikolojik formasyonu yetersiz cevabını vermişlerdir[80].

Yine aynı araştırma da gençlere okuldan, öğretmen/öğretim üyelerinden ne bekledikleri sorulmuş, gençlerin verdikleri cevaplar manidar gözükmektedir. %49,9'u kaliteli eğitim, %10,7'si sevgi ve saygı, %10,6'sı ilgi, %8,2'si anlayış, %7,7'si kaliteli öğretmen cevabını ilk 5 sırada vermişlerdir. Bilgi, bilinçli ve aydın gençler yetiştirmeleri, sistemde düzeltmeler, teknik olanaklar daha sonraki beklentileri oluşturmaktadır[81]. Bu sonuç gençlerin bir öğretmenden öncelikle; kaliteli eğitim, ilgi, sevgi ve saygı, anlayış ve kaliteli öğretmen olmalarını istediklerini göstermektedir. Tüm bunlara bilgi, teknik olanak gibi benzeri isteklerden daha fazla önem verdiklerini ortaya çıkarmıştır.

Öğrenci öğretmen ilişkisinin temelini sevgi- saygı ve karşılıklı güven oluşturur. Bir yapının temeli ne kadar sağlam olursa yapı da o kadar sağlam olur. İşte sevgi ve saygı eğitim ve öğretim binasını ayakta tutan iki temeldir. Öğretmen öğrencisini

[80] Konrad Adenauer Vakfı, s. 35.
[81] Konrad Adenauer Vakfı, s. 37.

sevmedikçe ona istenen şekilde bilgi veremez, öğrenci de öğretmenine saygı duymadıkça yeterli bilgi veremez[82].

Sonuç olarak, ergenin sosyal gelişim sürecinde okulun, öğretmenin yeri tartışılmayacak kadar büyük önem arz eder.

4- Kişilik Gelişimi

"Bir kimsenin kendine göre belirgin bir özelliği olması durumudur veya bir bireyi diğerinden farklı kılan bütün ayırıcı özellikleri onun kişiliğidir"[83]. Kişilikle ilgili olarak karakter, benlik, kimlik gibi kavramlar kullanılmaktadır.

"Karakter, ruhta iyice yerleşen prensipler veya maksimler vasıtasıyla her irade fiilinin kesin ve muayyen olması üzerine ruhun istikrar kazanmış halidir"[84]. Karakter, insan şahsiyetinin özellikle toplumla ilgili ve ahlakî özelliklerini ifade eder[85].

"Sosyal ve ahlakî önemi olan en devamlı karakteristik vasıflarınız, sosyal ve ahlakî önemi olmayan karakteristik vasıflarınızdan ayırmak için bunlara karakter özelliği denir. Dürüstlük bir karakter özelliğidir. Tepki hızınız ise kişilik özelliğidir"[86].

Görüldüğü gibi kişilik, bireylerin kendilerine özgü, diğer insanlardan ayırt edici özellikleridir. Ergenlik dönemi de, diğer insanlardan ayırt edilmeyi sağlayan özelliklerin kazanıldığı dönemdir. Kişilik burada bireyin, belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü olarak kullanılmaktadır.

İnsanlar çocukluktan itibaren yavaş yavaş kişilik gelişimi göstermeye başlarlar. Ancak bu gelişim süreci ergenlikle birlikte hız kazanır. Çocukluk döneminde anne ve babalarıyla özdeşim kurarak, onların özelliklerini benimseyerek kişiliklerine yön verirler. Ergenlerse kişilik gelişimleri sürecinde çevrelerinde bulunan hemen herkesten etkilenirler. Arkadaş çevrelerinden, ailelerinden, öğretmenlerinden, dâhil oldukları

---

[82] M. Faruk Bayraktar, **İslâm Eğitiminde Öğretmen- Öğrenci Münasebetleri**, 4. Baskı, İstanbul: Marmara Ünv. İlahiyat Fakültesi Yay., 1997, s. 292.
[83] Kulaksızoğlu, s. 106.
[84] G. Kerschensteiner, **Karakter Kavramı ve Terbiyesi**, Ankara: Örnek Matbaası, 1954, s. 17.
[85] Hasan Mahmut Çamdibi, **Din Eğitiminde İnsan ve Hayat**, 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yay., 2003, s. 76.
[86] Hasan Mahmut Çamdibi, **Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali**, 2. Baskı, İstanbul: Marmara Ünv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1994, s. 37.

gruplardan hatta kendisince beğenilen ünlü kişilerden etkilenirler. Kendi düşüncelerini, dış görünüşlerini, toplumsal hayattaki rolünü, ahlakî tutumlarını oluştururken tüm bu kişilerin görüşlerinin bir sentezini yapmaya çalışırlar.

> "Erik Erikson' a göre ergenlik döneminin en önemli sorunu, kimlik arayışıdır. Dengeli bir kimliğin sağlanması, bireyin kendisinde süreklilik ve bütünlük görme yeteneğine ve tutarlı düzenleme yapabilmesine ya da tutarlı yaşantı biçimleri geliştirebilmesine bağlıdır. Onun öğretisi, 'ergenin kimliğinin oluşmasında çevresiyle olan işbirliğine bakılır.' varsayımına dayanıyor. Ergenin çevresel işbirliği ise, daha çocukluğunda şekillenmiştir, ama dünyada edineceği yerle davranışları için artık yeterli değildir"[87].

Kişiliği oluşturan etmenler çeşitlidir. Kalıtımsal olarak getirilen özellikler, biyolojik özellikler, çevresel faktörler diğer bir deyişle içinde yaşanılan toplumun kültürel özellikleri, ailelerin ergene karşı tutumları ve içinde bulunulan sosyal sınıf, yaşantılar ve tecrübeler hatta iklim şartları bunlardan sayılabilir.

Kalıtımsal olarak getirilen özellikler genel olarak fiziksel özelliklerimizdir. Ancak saldırganlık, sinirlilik veya daha yumuşak başlı olma gibi bazı özelliklerinde kalıtımsal olarak getirildiği saptanmıştır[88]. Ergenler kişiliklerini oluştururken fiziki görünümleri onları çok fazla etkiler. Ergen eğer fizikî özellikler yönünden olumlu tepkiler alıyorsa kendileri hakkında olumlu bir kimlik algısı geliştirirler. Tam tersi bir durum varsa yani ergen fiziki özellikleri yönünden olumsuz tepkiler alıyorsa olumsuz kimlik algısı geliştirirler.

Kişilik ve beden yapısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Fiziksel bakımdan güzel, yakışıklı veya kuvvetli bir görünüş ergenler arasında bireye ayrıcalıklı bir yer edindirir. Bu özellikleri taşıyan ergenler olumlu bir benlik kavramı geliştirler. Bunun yanı sıra çelimsiz görünüşlü, yavaş gelişen bir vücuda sahip, güzel veya yakışıklı olmayan ergenler kendilerini akranları ile karşılaştırdıklarında olumsuz benlik kavramı geliştirirler. Tüm bu duygular kişilik gelişimini etkilemektedir.

Fiziksel gelişimin düzgün devam etmesi veya yavaş seyretmesi çevrelerinin, diğer yetişkinlerin, ailelerin de çocuklar veya ergenlere yaklaşımlarını etkilemektedir.

[87] Yavuzer, s. 286.
[88] Kulaksızoğlu, s. 108.

Çelimsiz gibi gözüken çocuk ve ergenlere yetenekleri sınırlı, bağımsız hareket edemeyen, daha duygusal ve hassasmış gibi davranırlar. Bunun aksine gelişkin, kuvvetli gözüken çocuk ve ergenlere ise onların daha bağımsız, olgun olduğunu düşünmelerinden kaynaklı olarak yetişkinmiş gibi davranırlar. Yetişkinlerin bu tür davranışları da çocuk ve ergenlerin kişiliklerini oluşturma süreçlerinde bazen olumlu bazen de olumsuz etki yaparlar.

Fiziksel görünüm gibi bilişsel gelişme de büyük ölçüde kalıtımsal kaynaklıdır. Bilişsel olarak yaşıtlarına göre daha hızlı olan çocuk veya ergenlerin büyük çoğunlukla okul başarıları da yüksek olacaktır. Okulda başarılı olmak, kendisine değer verilmesi, diğer yaşıtları arasında rağbet görme de bireyin kendisi hakkında olumlu bir kimlik algısı geliştirmesini sağlar. Fiziksel yönden yetersiz olan bir ergenin ders ve okul başarısıyla, fiziksel yönden kendisi için geliştirdiği olumsuz benlik algısını olumluya çevirebilmesi muhtemeldir.

Bilişsel gelişimin basamaklarından olan soyut düşünebilme yeteneğine her birey yetişemez. Soyut düşünebilme seviyesine erişmiş bir ergen, araştırmacı, hayatı, kuralları sorgulayabilen kimseler olarak kişiliklerini oluştururlar. Soyut düşünce seviyesine erişememiş veya soyut düşünme yeteneği az olan ergenler ise daha bağımlı, otoriteye boyun eğen bireyler olarak kişiliklerini oluştururlar.

Kişiliğin oluşması sürecinde yalnızca kalıtımsal olarak getirilenler ve etkileri yoktur. Yukarıda bahsedildiği gibi çevresel birçok faktör vardır. Temizlik alışkanlıkları, konuşma biçimleri, dinî inanışlar, ahlakî yargılar, giyim kuşam gibi şeyler hep içinde yaşanılan toplumun kültürel özelliklerinin yansımalarıdır.

İnsanlar çocukluktan itibaren içinde yaşadıkları toplumun yaşantısını benimser. Özellikle toplumsal kültür anne ve baba tutumlarıyla aktarılır. Bu nedenle anne- baba ile çocuk ve ergenin iletişimleri kişiliğin oluşmasında çok önem arz etmektedir.

Anne ve baba tutumları nerdeyse anne ve baba sayısı kadar çeşitlilik gösterse de demokratik anne- baba tutumları, baskıcı- otoriter anne- baba tutumları ve müdahaleci- aşırı koruyucu anne- baba tutumları olarak sınıflandırabiliriz.

Demokratik tutumda bulunan anne babalar, çocuklarına sevildiklerini hissettirirler, fikirlerini rahatça ifade etmelerini sağlar, arkadaşça bir yaklaşım gösterirler, katı kurallar koymaz daha esnek olabilirler. Kendilerini gerçekleştirmelerinde onları cesaretlendirirler. Demokratik bir anne ve baba tutumuyla yetiştirilen çocuk ve ergenler daha sosyal bir kişilik gelişimi gösterirler, güven duyguları gelişmiş, sorumluluk alabilen, kendine ait fikirler öne sürebilen, yaratıcı bir kişilik oluştururlar.

Otoriter ve baskıcı bir tutumla çocuk ve ergen yetiştiren anne ve babalar, onlardan itaat bekler ve itaatin onlar için güzel bir özellik olduğunu savunurlar. Ebeveynin yapıp ettiklerinin, söylediklerinin kayıtsız şartsız kabul edilmesini beklerler. Farklı fikirler söylediklerinde veya davrandıklarında cezalandırılacakları korkusuyla çocuk veya ergenler boyun eğme eğiliminde olurlar. Bu durum onlarda pasif saldırganlık oluşturur. Kendilerinden daha zayıf gördüklerine karşı bunu uygularlar. Bu tarz ailelerde fiziksel ceza yöntemi kullanılmakta, sevgi duygusunun yerini korku almaktadır. "Ergene karşı yetişkinin baskı ve yasaklara dayanan disiplin anlayışı, olumlu ve yapıcı olması gereken bu evreyi çatışmalarla dolu, olumsuz bir döneme dönüştürebilir"[89]. Bu tutumla yetiştirilen bireylerin kişilik gelişimlerinde aksamalar görülür, ileride kendileri de bu tutumlarla çocuk yetiştirmeye çalışırlar.

Müdahaleci ve aşırı koruyucu olarak çocuk ve ergen yetiştiren anne babalar onlara sürekli müdahalede bulunurlar, onları ilgilendiren konularda bile danışmadan kendileri kararlar alırlar, onlara sorumluluk vermezler. Aşırı koruyucu, himaye edici bir yaklaşımdadırlar. Özellikle ergenlik döneminde bireyselleşme çabalarına engel olurlar, aileden kopmaya, bağımsız bir birey olmaya çalışan ergenlere de bunun yanlış olduğu izlenimi verilerek suçluluk duygusu oluştururlar. Bu tarz bir tutumla yetişen çocuk ve ergenlerin yetişkinliğe geçişleri daha yavaş olmaktadır. Yetişkin olduklarında da kendilerini himaye edenler aramakta, bağımlı kişilikler olmaktadırlar. Girişimci ve bağımsız bireyler olamamaktadır.

"Bu şekilde yetiştirilen çocuklar, daha kolay boyun eğen, korkak, otoriteye karşı çekingen, kendinden istenileni fazlasıyla yerine getiren, kendilerinden güçsüzlere

[89] Yavuzer, s. 289.

karşı saldırgan, otoritenin baskısı kalktığında isyankâr davranan ve kural tanımayan bir kişilik geliştirebilirler”[90].

> “Aile yuvasında gördüklerinin, olgunlaşmakta olan ergenin kişilik yapısını biçimlendirmede çok büyük, çok derin etkisi vardır. Aile yuvasının havası ve ortamı, aile bireyleri arasındaki ilişkiden doğar. Ana babayla çocuk arasındaki belli başlı ilişkiler, güçlünün tutumuyla gücün (otoritenin) türünü ve bunların ergen üzerindeki etkisiyle gencin bunu algılayışını belirler”[91].

Anne ve baba tutumları da içinde yaşanılan kültürün etkisiyle oluşur. Toplumun yaşam biçimi, çocuk yetiştirme biçimini de etkilemektedir.

Ergenlik dönemi kişiliğin oluşmasında toplumsallaşmanın öne çıktığı bir dönemdir. Toplumun değerlerinin sorgulandığı veya kabul edildiği, sorumluluk duygusunun yerleştiği, bağımsız olmaya çalışılan bu dönemde toplumun kültürünün gencin üzerinde etkisi büyüktür. Kendisine model alacağı kişiler yaşadıkları çevreden seçilebilir. Bu kişilerin olumlu veya olumsuz örnek teşkil etmeleri gencin kişilik gelişimi için çok önemlidir.

Ergenin içinde yaşadığı sosyal sınıfın da kişilik gelişiminde önemi büyüktür. Sosyal sınıfın ekonomik düzeyi, bireyi nasıl gördüğü, ona yüklediği sorumluluklar ve benzeri durumlar ergenin kişilik gelişimine etki eden faktörlerdir.

Bir sonraki bölümde kişiliğin oluşmasında oldukça etkili olan ahlakî (törel) gelişimden bahsedeceğiz.

[90] Kulaksızoğlu, s. 122.
[91] Yavuzer, s. 289.

5. Ahlâkî (Törel) Gelişim

Ahlâk iyi, güzel ve doğru, uyulması zorunlu davranışlar ve kurallardır. Törel davranış ise toplumun ahlakî bulduğu, gelenek ve görenek olarak toplumsal hayatında yaşattığı davranış biçimleridir.

"Ahlâk, insanın bir amaca yönelik olarak kendi arzusu ile iyi davranışlarda bulunup kötülüklerden uzak durmasıdır. Yine ahlâk, bir toplumda insanların uymak zorunda oldukları davranış kurallarıdır"[92].

"Karakter eğitiminin amacı, insanın kendisine egemen olmasını sağlamaktır. Ahlâk eğitiminin amacı ise, insana davranışlarının iyiliğini kötülüğünü denetlemesine yardım edecek ilke ve kuralları kazandırmaktır. Dolayısıyla ahlâk eğitimi ile karakter eğitimi birbirlerini tamamlayan eğitimlerdir"[93].

Ahlâkî davranışların toplumdan topluma değişenleri olduğu gibi değişmeyen evrensel olanları da vardır[94].

İnsanların törel gelişimleri diğer gelişim alanlarına göre daha yavaş bir seyir izler. Hatta gelişimlerini tamamlayamayan yetişkinler de bulunur.

Ahlâkî gelişim denilince akla ilk gelen isimlerden olan Kohlberg ahlâkî gelişimin zihinsel gelişim ve yaşla paralel olarak devam ettiğini söyler. Kohlberg ahlâkî gelişimi incelemek üzere denekler kullanarak onlara bir hikâye üzerinden yorumlar yaptırmıştır. Bu yorumlardan ahlâkî gelişim kuramını oluşturmuştur. Ve ahlâkî gelişimi evrelere ayırmıştır. Buna göre altı ahlâkî gelişim evresi, üç temel aşama vardır:[95]

1-gelenek öncesi aşama

---

[92] Mehmet Zeki Aydın, **Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi**, 1. Baskı, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yay., 2005, s. 15.
[93] Başaran, s. 155.
[94] Kulaksızoğlu, s. 98.
[95] Bkz. Ayten Ulusoy (Ed), **Gelişim ve Öğrenme**, 4. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005; Selçuk.; Başaran.

a- bağımlı evre: Kurallara körü körüne bağlılık vardır. Bu evrede davranışın sonuçlarına göre davranışın iyi veya kötü olduğuna karar verilir. Eğer davranışın sonucu az zarar veriyorsa, daha çok zarar verenden iyidir. Doğru olarak görülene cezadan kaçmak için uyar. Doğru davranışsa sonucunda ceza olmayandır. Bu evrede olanlara göre başının derde girmemesi çok önemlidir.

b- çıkara dayalı alış veriş evresi

Bu evrede olan insanlar için önemli olan kendi ihtiyaçlarının giderilmesidir. İhtiyaçlarını karşıladığı sürece kurallara uyma doğru davranıştır. Bu evredeki insanlar için her şey karşılıklıdır, herkes kendi çıkarını düşünür.

Gelenek öncesi aşamada olanlar 9 yaşına kadar olan çocuklar ve bazı gelişimini tamamlayamamış yetişkinlerde de görülür.

2- geleneksel aşama

a- bağlılık ve kişiler arası uyum evresi

Bu evrede doğru davranış insanlara göre iyi, güvenilir olmak, onlarla ilgilenmektir. Başkaları tarafından onaylanmamak, sevilmemek doğu değildir. İnsanların davranışları sonuçlarına göre değil, niyetlerine göre değerlendirilir. İçinde bulunulan grubun kurallarına uyulması gerekir.

b- sosyal sistem evresi

Bu evredeki insanlar için sosyal düzeni, toplum düzenini korumak önemlidir. Doğru davranış toplumun düzenini koruma doğrultusunda davranmaktır. Toplumda olan kuralları kabul eder, görevlerini yerine getirir. Topluma katkıda bulunmaya çalışır.

Geleneksel aşama 9- 15 arasındaki çocuklar ve yetişkinlerinde birçoğunun içinde bulunduğu aşamadır. Birçok yetişkin bir sonraki aşama olan gelenek ötesi aşamaya geçememektedir.

3- gelenek ötesi aşama

a-sosyal anlaşma- bireysel haklar evresi

Toplumun genelinin üstünde düşünceleri vardır. Bu evredeki bireyler gerektiğinde, topluma yararı olacaksa kuralların değiştirilebileceğini düşünür. Kurallara insanların haklarını koruduğu yani sosyal bir anlaşma olduğu için uyulması gerekir. Bu evreye ancak 20 yaş dolaylarında ulaşılabilmekte hatta bu yaşlara ulaşan az sayıda kişi bu evreye geçebilir.

b- evrensel prensipler evresi

Bu evreye insanların çok azı ulaşabilmektedir. Filozofların, düşünürlerin, büyük din adamlarının ulaşabilecekleri bir evredir. En önemli ahlakî prensip, adalet, eşitlik ve başka insanların haklarını korumaktır.

Araştırmalar göstermiştir ki, yüksek ahlakî evre özelliklerini gösteren yetişkinler, bu özellikleri henüz ergenlik dönemindeyken göstermeye başlamışlardır. Ergenlikte gerekli gelişimi gösteremeyen bireylerin yetişkinlik döneminde daha ileri düzey bir ahlaka sahip olması olası değildir[96].

Ergenlik dönemiyle girmesiyle birlikte dünyanın kendi çevresinde dönmediğini, başkalarının da duygularının, ihtiyaçlarının olduğunu anlamaya başlar, empati kurmaya başlar. Karşılık beklemeden yardım etmeye, bir davranışı yaparken başkalarını üzüp üzmeyeceğini düşünmeye başlar. Törel kuralları uygularken de, duygularından sıyrılıp artık bilinçli olarak davranmaya başlar. Kendilerinden ailelerinin, çevrelerinin beklediği törel davranışlar için de durum böyledir. Bazen gerekliliğini kabul etmeseler bile bazı törel davranışları etrafındaki yetişkinler istediği için yapabilirler.

Ergenler, genel olarak çevrelerindeki yetişkinlerin kendilerinden istediği törel davranışları anlamaya çalışır, bunları sorgular ve beğendiklerine inanır. Yetişkinlerin bir davranış hakkında iyi veya kötü, doğru ve yanlış demeleri üzerine bunu öylece kabul etmek istemezler. Kendi ihtiyaç ve duygularına göre değiştirir ve kendi törel değerlerini, yetişkinlerin değerleri üzerine kurarlar.

[96] Ayten Ulusoy (Ed), **Gelişim ve Öğrenme**, 4. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005, s. 89.

Ergenliğin sonlarına doğru yetişkinlerin törel olgunluklarına yakın bir olgunluğa erişirler. Artık toplumun, çevrelerinin kendilerinden ne istediğini anlar, kafasında bazı törel kurallara inanmasa bile, yeniden kural koymanın gerçekleşemeyeceğini bildiğinden, törel kurallara uymayı yeğler.

"Töre eğitiminin (töreselleştirmenin) amacı, bireyi törel olgunluğa ulaştırmaktır. Birey, bu amaca, törelliği adım adım yaşayarak ulaşır ve bu amacı gerçekleştirmede karakter, ahlak, din ve özerklik eğitiminin büyük önemi vardır"[97].

"Karakter ve ahlak eğitiminde, öğrenciye törel kuralları vermek ve bu kurallar için alıştırmalar yaptırmak eğitim yollarından biridir. Öğrencinin iyi davranışları alışkanlığa dönüştürmesi için bu tür alıştırmalar, karakter ve ahlak eğitiminde yararlar sağlayabilir"[98].

Dinin gençlerin hayatında bazı geleneksel değerlerin korunması ve sürdürülmesinde etkili olduğu bir gerçekliktir. Başta aile değerlerine bağlılık olmak üzere, anne ve babaya saygı ve itaat, dürüstlük, çalışkanlık ve yardımseverlik gibi geleneksel değerlerle dindarlık arasında doğrudan bir ilişki olduğu çeşitli araştırmalarla doğrulanmıştır[99].

Sonuç olarak ahlâkî (törel) gelişimin sağlıklı bir şekilde tamamlanabilmesi için, dinî duygu, düşünce ve değerlerin gençlere kazandırılması gerekliliği zorunludur diyebiliriz.

[97] Başaran, s. 155.
[98] Başaran, s. 155.
[99] Hayati Hökelekli, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, 1. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2002, s. 27.

B- ERGENLİK DÖNEMİNDE DİNİ DUYGU, DÜŞÜNCE VE DEĞERLER

Ergenlik dönemi dinsel bir uyanış dönemidir. Kısaca şöyle bir gelişim gösterir: Çocuklukta edindiği dinsel bilgileri bu evrede sorgulamaya başlar. Bu sorgulamaların sonunda bazılarını sağlam temellere dayandırır, bazılarını atar, bazıları hakkında da şüphelerini sürdürmeye devam eder. Ergenliğin sonlarına doğru dinsel inançlarda durulma ve belirginleşme görülür.

Ahlak eğitimi, Allah'a iman, İslâm dinî ve diğer dinler, peygamberler ve onların görevleri, kültürümüz ve davranışlarımız, güzel ahlak örnekleri, arkadaşlık ve paylaşım gibi konuların üzerinde durmadan verilemez. Özellikle bu konular ergenin ilgisini çeken, merek ettiği konulardır. Ergen bu konularla ilgili olarak, araştırmalar yapar, okur ve düşünür. Bu gibi konularda daha önceden edindiği bilgileri yeni araştırmalarıyla, çevresinde gördüğü yansımalarıyla sorgular, değerlendirir. Böylelikle düşünce dünyasında olgunlaşmayı gerçekleştirir. Olgun düşünce düzeyine ulaşan ergenler düzeyli davranışlara, ibadetlere yönelebilmektedir.

Namazlarını kılmaya, oruçlarını tutmaya çalışırlar. Ergenlik dönemine girilmesiyle başlayan dinî uyanışın ergenliğin ilk bir iki yılında tezahürü ibadetlere yöneliş olur.

> "Allah hakkındaki duygu ve düşünceleri ise, korku ile ümit arasındadır. O'nu yer yer korkulacak bir varlık olarak algılarken, yer yer de sevilen ve saygı gösterilmesi gereken, rahmeti bol bir varlık olarak benimserler ve güven duygusu içerisinde yaşarlar. Artık onlarda cennet, cehennem, günah, sevap kavramları ve düşüncesi de uyanmıştır. Cuma ve dinî bayramlardan, kandil gecelerinden etkilenirler. Böyle gün ve gecelerde ibadet ve dua etme arzuları artar"[100].

Ergenliğin daha ilerleyen dönemlerinde ise cinsiyet duygusunun ortaya çıkmasıyla birlikte gençlerde, dinî düşünceler konusunda bir takım içsel çatışmalar yaşanır.

[100] Mustafa Öcal, **Din Eğitimi ve Öğretimi Metodlar**, 5. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2003, s. 109.

> "Bu dönemdeki en önemli değişikliklerden biri, şüphesiz ki cinsiyet duygusunun uyanmasıdır. Bu duygunun uyanması, dinî duygularda geçici olarak bir gerilemeye sebep olabilir. Çoğu zaman cinsiyet duygusu ve buna bağlı zevk heyecanları, din duygusunun gücünü azalttığı gibi, gencin ruhundaki dinî ve ahlakî idealizm ile çatışma içine de girerler. Bu çatışmaya başka elemanlar da katılır. Bedenin arzu ve istekleri ile ruhun arzu ve istekleri arasındaki bu çatışma, gencin hayat dengesini bozar. Elverişsiz bir çevre içerisinde sürekli tahrik edilen cinsi hazlar ve dünyevi eğlenceler, büyük bunalımların doğmasına yol açabilir"[101].

Bir yandan karşı cinsle bir arada olmak isterlerken, bu davranışlarının onları günaha sokacağı düşüncesiyle suçluluk hissetmelerine neden olabilir.

Ergenliğin ortalarında dinî konularda şüphe hâkimdir. Allah'ın varlığı, dinîn emirleri ve yasakları gibi konularda bile şüpheci olabilirler. Özellikle cinsel istekleri ve dinîn yasaklarının çatışması bunu tetikleyebilmektedir.

"Zihni bakımdan bütünleşmiş benliğinin farkına varan genç, hayatın sentezini tenkitçi bir şekilde yapabilecek güçte ve yapmak zorunda olduğunu hissettiği için, artık gerçeği tecrübe etmeksizin kabul etmez; her şeyi tenkit deneyinden geçirmek ister" [102]. Bu nedenle dinîn, inançların anlamını ve gerçekliğini de zihinsel olarak kavramak ve bunları yaşadığı hayatla ilişkilendirmek ister.

Bütün bu şüphelerine rağmen yine de din ile ilgilenmekten, konuşmaktan, tartışmaktan, araştırmaktan da geri durmazlar. Bunun nedeni sağlam bir inanç ve değerler sistemini oturtmaya çalışmasıdır.

Ergenliğin ortalarında dinî davranış ve düşüncelerde bir yandan karmaşa ve şüphe hâkimken, bir yandan da dindar gibi düşünce ve davranışlar görülebilir. Bu gelgitler bu dönemlerinin genel özelliğidir ve ergenliğin sonlarına doğru gelindikçe çatışmalar yerini durulmaya bırakır.

Ergenliğin sonlarına doğru gençler, zekâ yönünden de gelişmelerinin sonuna yaklaştıklarından, çoğunlukla soyut kavramlardan oluşan dinî kavramları daha iyi algılayabilirler. Sebep sonuç ilişkilerini daha iyi çözümleyebildikleri ve sosyal olarak da

---

[101] Öcal, s. 111.
[102] Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, 3. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1998, s. 271.

gelişme gösterdiklerinden, dinin ve örf-âdetlerin sosyal boyutu konusunda analizler yapabilmektedirler.

Din konusunda şüphecilikten sıyrılır, dinî konu ve kavramlar zihinsel ve duygusal dünyalarında yerlerine oturmaya başlamıştır.

Ergenliğin son döneminde, dersler, arkadaşlar arasında dinî konularda yapılan tartışmalar ve arkadaşların dinî tutum ve davranışları, kişinin zihinsel olarak olgunlaşması, ders dışında okunan kitaplar, bazı öğretmenlerin şahsi etkileri, çevrelerinden gelen etkiler, dindarların ve din adamlarının tutumları, dinî duygu ve düşünceyi etkileyen faktörlerin başında gelir. Ailenin etkisi bu dönemde görülmekle beraber, daha azalmış durumdadır[103].

Bazı ergenler, çocukluk dönemindeki dinî inanışlarıyla artık genişleyen bilgilerini bağdaştıramaz. Bu nedenle bir kısmı dini tamamen reddederken, bir kısmı bazı noktalarını reddedip bazı noktalarını kabul ederek dinî inançlarını devam ettirirler. Ergenlerin çoğunluğu ise hayatlarında dinin ihtiyacını hisseder ve daha önceki inançlarını devam ettirir ya da çok az değişikliğe uğratarak dine inanmaya devam eder[104].

Gerek iç dünyasındaki çalkantılar, gerekse toplumda sürekli olarak değişen değer yargılarının sebep olduğu dinî problemlere rağmen birçok genç için din, birçok psikolojik istek ve ihtiyacı karşılaması nedeniyle önem ve değere sahiptir[105].

Dinî, manevî ve ahlakî yönden gelişmesini tamamlamamış bir kimsenin benlik yapısı içten ve dıştan sayısız yıkıcı etkiye açık olduğu gibi, temelde kusurlu yapılanmış bir dinî anlayış ve yaşayışın doğuracağı sapma ve yabancılaşmanın önünü almak da mümkün değildir[106].

---

[103] Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, 1. Baskı, Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000, s. 174.
[104] Peker, s. 173.
[105] Yaşar Fersahoğlu, **Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne- Baba Rolleri**, 1. Baskı, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 2003, s. 313.
[106] Hökelekli, s. 27.

Bu yaşlardaki çocukların İslâm dini ve diğer dinler, dostluk ve paylaşma, güzel ahlak, kültürümüz, davranışlarımız gibi konulara merak duydukları görülmektedir. Onların doğru kaynaklardan bilgilenmelerini sağlamak gerekmektedir[107].

Sonuç olarak görülüyor ki, ergenlik döneminde bireylerin ahlakî gelişimine etki eden birçok faktör vardır. Bu döneminde ergenleri anlayışla karşılayarak, onlara doğru dinî yaşayış ve tutumlarla örnek olarak, sağlam ve sağlıklı bir din anlayışı kazandırmak gerekmektedir. Ergenlerin yeterli bir dinî duygu, düşünce ve değerler kazanmadan ahlakî gelişimlerini tam anlamıyla tamamladıkları söylenemez.

[107] Ahmet Çağlayan, **Ahlak Pusulası- Ahlak ve Değerler Eğitimi**, 1. Basım, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yay., 2005, s. 71.

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

I. YÖNTEM VE ARAŞTIRMA

Aşağıda araştırmamızın konusu, amacı, problemleri, problemler ışığında oluşturulan hipotezleri, evren ve örneklemi, yöntem ve veri toplama araçları, uygulanması, denekler ve nitelikleri, sınırlılıkları, tanımlarını, uygulandığı kurumları, verilerin analizi hakkında bilgiler verilecektir.

A- Araştırmanın Konusu ve Amacı

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okutulmasının amacı öğrencilere dinlere ait temel bilgileri vermek ve ülkemizin kültürünün, millî- manevi değerlerin aktarımını sağlamaktır.

2007- 2008 Eğitim-öğretim yılıyla birlikte uygulanmaya başlanan programda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi inanç, ibadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve yorumu, ahlak, din ve kültürden oluşan altı öğrenme alanı üzerine yapılandırılmıştır.

Araştırmamız bu öğrenme alanlarından 'din ve kültür' öğrenme alanını konu edinmektedir. Programa göre; öğrenciler bu öğrenme alanıyla genel olarak aileye sahip olmanın değerini anlar. İslâm dinînin anne, baba ve büyüklere saygıya yönelik öğütlerini öğrenir. Kardeşleriyle iyi geçinir. Aile içindeki sorumluluklarının farkında olur. Vatan ve milletini sever ve bağımsızlığın korunması için dayanışma içinde olur. Vatanının yücelmesi ve gelişmesi için çalışır. Gazi ve şehitlere saygılı olur. Türklerin Müslümanlaşma sürecini araştırır. Türklerin İslâm medeniyetine ve bilime olan katkılarını fark eder. Kültürümüzde dil, edebiyat, örf ve âdetlerimizle musiki ve mimarimizdeki dinî motifleri açıklar. Kültürel değerleri korumaya özen gösterir. Dinî doğru anlamada kültürün rolünün farkında olur. Evrensel değerlerin anlamını kavrar. İlahi dinlerin inanç ve ibadet esaslarını tanıtarak ahlak konusundaki ortak yanlarını ve evrensel ahlak ilkelerini fark eder. Farklı inanç sahiplerine saygı duyar. Laikliğin, din ve vicdan özgürlüğünün garantisi olduğunu kavrar. [108]

[108] Bkz., Öğretim programı. http://dogm.meb.gov.tr/dinkültürü4_8.pdf

Bu alan araştırması ‘din ve kültür’ öğrenme alanının öğrencilere millî ve manevi değerlerimizin, kültürümüzün, geleneklerimizin ve evrensel değerlerin aktarılmasındaki rolünü saptamak amacıyla yapılmaktadır.

B. Araştırmanın Problemi:

Araştırmanın temel problemini (İstanbul ili Üsküdar ilçesi örneğinden hareketle) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin ‘din ve kültür’ öğrenme alanının kazanımlarını öğrencilerin edinip edinmediklerini tespiti ve bu kazanımların/ bilgilerin öğrencilerin duygu ve davranışlarında etkin olup olmadığının belirlenmesi oluşturmaktadır.

1. Alt Problemler

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilerin aile içi iyi ilişkiler kurmasına yardımcı oluyor mu?

2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilerde anne baba ve öğretmenlerine saygılı olma eğilimi oluşturuyor mu?

3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilerin arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurmasına yardımcı oluyor mu?

4. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilerin devlet malını koruma konusunda dikkatli olmasını sağlıyor mu?

5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilerde çevre ve hayvanlar konusunda duyarlılık oluşmasına etki ediyor mu?

6. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilerde sevgi, saygı, dostluk, barış, kardeşlik gibi olumlu duygular oluşmasında etkili oluyor mu?

7. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilerde farklı inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı hoşgörü oluşturuyor mu?

8. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilerde farklı inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı ayrımcılık duygularını azaltıyor mu?

9. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, millî birlik ve beraberlik şuuru oluşturmada katkısı var mıdır?

10. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, vatan millet sevgisi aşılıyor mu?

11. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilere millî değerlere karşı saygı duygusunun oluşmasında etkili oluyor mu?

12. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilere dinlerin evrensel öğütlerini kazandırmada etkilimidir?

13. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı, öğrencilere laikliğin, din ve vicdan özgürlüğünün garantisi olduğu düşüncesini kazandırıyor mu?

C- Hipotezler

Alt problemlerin ışığında şu şekilde belirlenmiştir:

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘ din ve kültür’ öğrenme alanı öğrencilerin dinîn kültürümüz üzerindeki etkilerini anlamalarına yardımcı olur.

2. Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından hâkimdirler.

3. Öğrenciler genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler.

4. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı öğrencilerin iyi birer vatandaş olmalarına yardımcı olur.

5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı İslâm dini ve farklı din ve inançları tanıtmak suretiyle hoşgörü kültürünün gelişmesine katkı sağlar.

6. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanı anne baba ve büyüklere saygı kültürü oluşturur.

7. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür ‘ öğrenme alanı millî beraberlik duygularının oluşmasına katkı sağlar.

8. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür ‘ öğrenme alanı Türk örf ve âdetlerine bağlılığı arttırır.

D. Araştırmanın Evren ve Örneklemi:

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘ din ve kültür’ öğrenme alanının öğrenciler üzerindeki etkisini tespit etmeye çalışan araştırmamızın evreni İstanbul ili Üsküdar ilçesi olarak belirlenmiştir. Bu evrenden Üsküdar ilçesindeki ilköğretim okulları tesadüfî/ yansız olarak araştırma örneklemini oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğünün tespiti için Üsküdar ilçesinde ilköğretim 8. sınıfta okuyan 8066 öğrenciyi yansıtması için gerekli işlemler yapılmış ve sayının 382 kişi olduğu belirlenmiştir.

E. Araştırma Yöntem ve Veri Toplama Araçları:

Araştırmamızda veri toplama 5’ li Likert tipi ölçek sorularının yer aldığı 42 soruluk anket uygulaması yapılacaktır. Bunun gerekçesi ise öğrencilerin açık uçlu sorulara cevap verme konusundaki isteksizlikleri ve yaşları nedeniyle diğer uygulamalarda karşılaşılabilecek zorluklardır.

F. Uygulama

Uygulama için il milli eğitim müdürlüğünden gerekli izinler alınmış ve uygulamalar 2007- 2008 öğretim yılı mayıs ayında yapılmıştır. Öğrencilerin doğru cevapları vermede sıkıntı çekmemeleri için yönergede isim yazılmasına gerek duyulmadığı, çalışmanın bilimsel amaçla kullanılacağı, gizlilik esasına riayet edileceği

ve değerlendirmenin toplu yapılacağı özellikle belirtilmiştir. Uygulama 20 dakika sürmüştür.

G. Denekler ve Nitelikleri

Titiz bir çalışma sonucu hazırlanan anket, 2008 mayıs ayında 380 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulamaya katılan öğrencilerin kişisel bilgilerinden cinsiyetleri, yaşları, hayatlarının büyük bölümünün geçtiği yer ve ailenizin yıllık gelir durumu anketin ilk bölümünde öğrencilere sorulmuştur. Cinsiyet sorusunun cevaplarında kız erkek dağılımında çok yakın bir oran ortaya çıktığından özel olarak değerlendirilmeye alınmamıştır.

Anket 8. sınıf öğrencilerine sorulduğundan yaş sorusu cevapları çoğunlukla 14- 15 olarak verilmiştir. 'Hayatınızın büyük bölümünün geçtiği yer' sorusunun cevabında ise öğrencilerin çok büyük bir çoğunluğu il cevabını vermiştir.

Ailelerinin gelir durumu sorusuna öğrencilerin büyük bir çoğunluğu iyi ve orta cevabını vermiştir. Çok iyi, düşük cevabını veren öğrenci sayısı çok az olduğundan değerlendirilmeye alınmamıştır.

H. Araştırmanın Sınırlılıkları:

Bu araştırma; İstanbul ili Üsküdar ilçesi sınırları içerisindeki ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.

Bu araştırma 2007- 2008 eğitim ve öğretim yılı ile sınırlıdır.

Bu araştırma 8. sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.

2007- 2008 öğretim yılı 6. sınıf müfredatına eklenen 'İslâmiyet ve Türkler' ünitesi ile ilgili sorular araştırmada sınırlı tutulmuştur.

I. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Anketler uygulandıktan sonra tek tek incelenmiş, yanlış ve eksik cevaplanıp cevaplanmadıkları kontrol edilmiştir. Eksik veya yanlış cevaplandığı tespit edilen anket formları değerlendirmeye alınmamıştır.

Anketlerden elde edilen verilerin işlemleri SSPS (Statistical Package for Social Sciences) bilgisayar istatistik paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Verilerin analizinden elde edilen sonuçlar bir sonraki bölümde sunulmuştur.

İ. Tanımlar:

Aile, Arkadaşlık, Ahlâk, Çevre temizliği, Dinî bilgi, İnanç, Barış, Sevgi, Saygı, Dostluk, Kardeşlik, Din, Kültür, İbadet yapılan mekânlar, Millî birlik ve beraberlik, Bayrak, İstiklâl Marşı, Vatan, Millet, Türk örf ve âdetleri, Misafirperverlik, Ziyaret, Kabir, Kandil, Bayram, İslâm, Hurafe, Hasta, Hoşgörü.

J. Araştırmanın Uygulandığı Kurumlar

Selami Ali İlköğretim Okulu

Hilmi Çelikoğlu İlköğretim Okulu

Bağlarbaşı İlköğretim Okulu

Hafize Özal İlköğretim Okulu

Zeynep Kamil İlköğretim Okulu

Capitol İlköğretim Okulu

Fuat Baymur İlköğretim Okulu

Saffet Çebi İlköğretim Okulu

II. BULGULAR VE YORUMLAR

Aşağıda deneklere uyguladığımız anket verilerinin ışığında öğrencilerin, Türk örf ve âdetleri ile ilgili tutum ve davranışları, milli birlik ve beraberlik ile ilgili tutumları, dinî inanç ve hoşgörü ilişkisi ile ilgili tutum ve davranışları, aile ilişkileri ile ilgili tutum ve davranışları, kültürün algılanması ile ilgili tutumları, İslâm Dininin algılanması ile ilgili tutumları, çevre ile ilgili tutum ve davranışları, okul ile ilgili tutumları hakkında tablolar yardımıyla bulgular yorumlanmaya çalışılacaktır.

A-Türk Örf ve Âdetleri İle İlgili Tutum Ve Davranışlar

Öğrencilere Türk örf ve âdetlerine karşı düşünce ve davranışlarını ölçmek amacıyla belli başlı örf ve âdetlerimizi içine alan sorular yönelttik. Bu bölümde müfredat ışığında belirlediğimiz misafirperverlik, akraba ilişkileri, hasta ziyareti, kabir ziyaretleri, kandil geceleri, bayramlaşma gibi örf ve âdetlere yönelik cevaplar değerlendirilecektir.

Tablo 1
Deneklerin Türk örf ve âdetlerine bağlı olmanın gerekliliğine ait algılamalarının dağılımı

Soru 23: Türk örf ve âdetlerine bağlı olmamız gerekir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	2	0,52
Hayır	3	0,79
Fikrim yok	41	10,73
Evet	155	40,58
Kesinlikle evet	181	47,38
Toplam	382	100
Ortalama 4,34		Standart sapma 0,74

Öğrencilerin verdikleri cevaplardan Türk örf ve âdetlerine bağlı olmanın gerekliliğine oldukça yüksek bir oranda inandıkları söylenebilir. Bunu öğrencilerin %87,96'sının kesinlikle evet ve evet cevaplarını vermiş olmalarından çıkarabiliriz.

Ancak 41 öğrenci bu konuda bir fikrinin olmadığını beyan etmiş, 2 öğrenci kesinlikle hayır, 3 öğrenci ise hayır şıklarını işaretlemiş gözükmektedir. Özellikle 41 öğrencinin fikrinin olmaması bu öğrencilerin bu konuda bilgi eksikliği olduğu veya soruya yanıt vermek istemedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 2

Deneklerin örf ve âdetlere uygun davranıp davranmadıklarına göre dağılımı

Soru 24: Örf ve âdetlerimize uygun davranmaya çalışırım.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	10	2,62
Fikrim yok	52	13,61
Evet	165	43,19
Kesinlikle evet	155	40,58
Toplam	382	100
Ortalama 4,22		Standart sapma 0,78

Örf ve âdetlere uygun davranmaya çalışan öğrencilerin oranı da yüksek gözükmektedir. (Evet ve kesinlikle evet cevabını veren öğrencilerin toplamda %83,77 oranında olduğu görülüyor.) Ancak davranışa yönelik bu soruda fikrim yok şıkkını işaretleyenlerin sayısının da 23. soruya nazaran artış gösterdiği görülmektedir. Oran %10,73'ten 13,61'e çıkmıştır.

'Türk örf ve âdetlerine bağlı olmamız gerekir.'sorusuna verilen cevaplarda evet, kesinlikle evet cevaplarının oranının bu soruya göre daha yüksek olduğundan hareketle (%87,96) bazı öğrencilerde bilgi boyutu açısından bir problem yokken, bilgiyi davranışa dökmede bir problemin yaşandığını göstermektedir. Bu sonuç 'Öğrenciler genel olarak Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler.' şeklinde oluşturduğumuz 3. hipotezimiz desteklenmiştir

Her iki soruda da hayır ve kesinlikle hayır cevabını işaretleyen öğrencilerin durumu bu cevaplarının önceki bölümde anlatıldığı gibi ergenlik döneminde bulunmalarının bir sonucu olarak izah edilebilir.

1. Misafirperverlik

Misafirin, misafir ağırlamanın Türk örf ve âdetlerinde, dinî anlayışımızda ayrı bir yeri vardır. Misafirperverlik, sağlıklı bir toplum yapısının oluşması ve devamı açısından da önem taşımaktadır. Aşağıdaki iki tabloda öğrencilerin misafirperverliğin, Türk örf ve âdetleri içerisindeki yeri ve önemini kavrayıp, kavramadıkları, misafire hizmet edip, etmedikleri ile ilgili sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 3
Deneklerin misafirperverliğin Türk milletinin güzel özelliklerinden biri olduğuna dair algılamaların dağılımı

Soru 25: Misafirperverlik Tük milletinin güzel özelliklerinden biridir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	2	0,52
Fikrim yok	12	3,14
Evet	85	22,25
Kesinlikle evet	283	74,08
Toplam	382	100
Ortalama 4,70		Standart sapma 0,55

Öğrencilerin %96,33' ü misafirperverliğin Türk milletinin güzel özelliklerinden biri olduğunu kabul etmektedir. 12 öğrenci fikrim yok şıkkını işaretlerken, 2 öğrenci hayır yanıtını vermiştir. Kesinlikle hayır cevabını veren öğrenci olmaması dikkat çekicidir.

Bu sonuç 'Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından genel olarak hâkimdirler.' şeklinde oluşturduğumuz 2. hipotezimizi kanıtlar niteliktedir.

Tablo 4

Deneklerin evlerine misafir geldiğinde ona hizmet edip, ilgilenmelerine dair dağılım

Soru 26: Evimize misafir geldiğinde ona hizmet eder ve ilgilenirim.		
	N	%
Kesinlikle hayır	3	0,79
Hayır	5	1,31
Fikrim yok	27	7,07
Evet	136	35,60
Kesinlikle evet	211	55,24
Toplam	382	100
Ortalama 4,43	Standart sapma 0,75	

Tablodan öğrencilerin cevaplarının evet, kesinlikle evet şıkları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. (%90,84) Buradan öğrencilerin evlerine gelen misafirlere hizmet ettikleri ve ilgilendikleri sonucu çıkmaktadır. Bu sonuçta ailelerin de tutumlarının etkili olmuş olabileceği kanaati oluşmuştur.

Ancak 3 öğrenci kesinlikle hayır, 5 öğrenci hayır ve 27 öğrenci ise fikrim yok şıklarını işaretlemişlerdir. Bir önceki soruyla karşılaştırdığımızda; öğrencilerin bir kısmının misafirperverliğin Türk milletinin güzel özelliklerinden biri olduğunu kabul ettiğini ancak davranış olarak bunu hayatına yansıtamadığını görmekteyiz. Bu sonuç da 'Öğrenciler genel olarak Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler.' şeklinde oluşturduğumuz 3.hipotezimizi destekler mahiyettedir.

2. Akraba ilişkileri

Akraba ilişkilerinin devam etmesi toplumun fertlerini birbirlerine daha da yakınlaştırarak, ortak değerlerin korunmasında ve yeni nesillere aktarılmasında önemli rol oynamaktadır. Akraba ziyaretleri de ilişkilerin devam etmesi açısından önemlidir. Türk örf ve âdetlerinde önemli bir yeri olan akraba ziyareti, dinimizde de akraba ziyareti 'sıla-i rahim' olarak tavsiye edilmiştir. Öğrencilerin akraba ziyaretlerinin Türk örf âdetleri ve dinimiz açısından gerekliliğini kavrayıp, kavramadıkları, akrabalarını ziyaret edip, etmediklerine yönelik tablolar aşağıdadır.

Tablo 5
Deneklerin dine ve örf âdetlere göre akrabaları ziyaret etmenin gerekliliğini algılamasının dağılımı

Soru 27: Dinimize ve örf âdetlerimize göre akrabaları ziyaret etmek gerekir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	5	1,31
Fikrim yok	24	6,28
Evet	135	35,34
Kesinlikle evet	218	57,07
Toplam	382	100
Ortalama 4,48	Standart sapma 0,67	

Öğrencilerin %92,41'i evet ve kesinlikle evet cevabını vermesi, dinimize ve örf ve âdetlerimize göre akrabaları ziyaret etmenin gerekliliğini büyük ölçüde kavramış olduklarını göstermektedir.

Fakat 5 öğrencinin hayır, 24 öğrencinin ise bu konuda fikrim yok şıkkını işaretlemesi bu konunun dikkate alınması ve üzerinde düşünülmesi gereken bir veridir.

Tablo 6

Öğrencilerin akrabalarını ziyaret edip etmediklerine dair dağılım

Soru 28: Akrabalarımı ziyaret ederim.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	11	2,88
Fikrim yok	19	4,97
Evet	168	43,98
Kesinlikle evet	184	48,17
Toplam	382	100
Ortalama 4,37	Standart sapma 0,71	

Tablodan, evet ve kesinlikle evet cevaplarının toplam %92,15 olduğu sonucundan hareketle öğrencilerin genel olarak akrabalarını ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. (Bu sonuçta anne ve babanın etkisinin olabileceği düşünülebilir.) Ancak 19 öğrenci fikrim yok cevabını verirken, 11 öğrenci hayır cevabını vermiştir.

'Dinîmize ve örf ve âdetlerimize göre akrabaları ziyaret etmek gerekir.' sorusunun ortalaması ve bu sorunun ortalamalarına baktığımızda 0,11 oranında bir fark olduğu görülmektedir. Buradan bazı öğrencilerin akraba ziyaretlerinin gerekliliğini kabul ettiğini ancak davranışa dönüştüremediği sonucu çıkmaktadır. Bu sonuç da 'Öğrenciler genel olarak Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler.' şeklinde oluşturduğumuz 3. hipotezimizin desteklendiği görülmektedir.

3. Hasta ziyareti

İslâm dini toplumu oluşturan bireylere bir takım sorumluluklar yüklemiştir. Hasta ziyaretleri de bunlardan biridir. Hastalıkların sıkıntı ve üzüntü kaynağı olması nedeniyle insanlar, bu dönemlerinde yakınlarını ve dostlarını yanlarında görmek isterler. Onların sözleri veya yardımlarıyla teselli olurlar. Bu gibi nedenlerle hasta ziyareti dinimizce tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber bizzat hastaları ziyaret ederek, bizlere de tavsiye etmiştir. "Müslümanın, Müslüman üzerindeki hakkı beştir: Selam almak, hasta ziyaret etmek, cenazenin arkasından yürümek, davete icabet etmek ve aksırana 'yerhamükellah' demek."[109] Aşağıdaki iki tabloda öğrencilerin vazgeçilmez İslâmî ve insanî erdemlerden olan hasta ziyaretinin önemini kavrayıp, kavramadıkları, hastaları ziyaret edip etmediklerine dair veriler yer almaktadır.

Tablo 7

Deneklerin dinimize göre hastaları ziyaret etmenin gerekliliğini algılamasına dair dağılım

Soru 29: Dinimize göre hastaları ziyaret etmek gerekir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	1	0,26
Fikrim yok	16	4,19
Evet	106	27,75
Kesinlikle evet	259	67,80
Toplam	382	100
Ortalama 4,63		Standart sapma 0,58

Tablodan öğrencilerin yüksek bir oranda dinimize göre hastaları ziyaret etmenin gerekliliğini kavramış oldukları sonucu çıkmaktadır. (Evet ve kesinlikle evet cevapları göz önüne alındığında % 95,55'lik bir sonuç göze çarpmaktadır.) 16 öğrenci fikrim yok derken, sadece 1 öğrenci hayır cevabını vermiştir. Kesinlikle hayır cevabını veren öğrencinin olmaması da dikkat çekicidir. 16 öğrencinin fikrim yok şıkkını işaretlemesi bu konuda bilgi eksikliği içerisinde olduğunu göstermesi açısından anlamlıdır.

[109] M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, **Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri** 4. cilt, 1. Baskı, İstanbul: Erkam Yay., 2004, s.494.

Tablo 8

Deneklerin hastaları ziyaret edip etmediklerine ilişkin dağılım

Soru 30:Hastaları ziyaret ederim.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	6	1,57
Fikrim yok	39	10,21
Evet	172	45,03
Kesinlikle evet	165	43,19
Toplam	382	100
Ortalama 4,30		Standart sapma 0,71

Öğrencilerin yüksek bir oranda hastaları ziyaret etmeye çalıştıkları görülmektedir. (%98,22 ile evet ve kesinlikle evet şıklarını işaretlemişlerdir.) Ancak 'Dinimize göre hastaları ziyaret etmek gerekir.' sorusunda yalnızca 1 öğrenci hayır cevabını verirken, 'Hastaları ziyaret ederim.'sorusunda bu sayı 6 olmuştur. Fikrim yok şıkkını işaretleyenlerin ise 16'dan 39'a yükselmiş olması da dikkat çekicidir. Buradan hareketle bazı öğrencilerin edindikleri bilgileri davranışlarına yansıtamadıkları kanaati oluşmuştur.

Bu sonuç da 3. hipotezimizi (Öğrenciler genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler.) destekler mahiyettedir.

Ancak akraba ziyareti, misafirperverlik ve hasta ziyaretleri ile ilgili olarak davranışa yönelik sorularda olumsuz anlamda en çok artışın bu soruda olduğu görülmektedir.

4. Kabir ziyaretleri

Dinimizde kabir ziyaretleri ahireti düşünerek, daha iyi bir insan olarak yaşamaya çalışma açısından tavsiye edilmiştir. Peygamberimiz de "Kabirleri ziyaret etmek isteyen ziyaret etsin. Çünkü kabir ziyareti bize ahireti hatırlatır."diyerek buna vurgu yapmıştır.[110] Ülkemizde kabir ziyaretlerinin bayram günlerinde veya bayramlardan bir gün önce (arife günü) yapılması gelenek haline gelmiştir. Aşağıda öğrencilerin kabir ziyaretlerinin ülkemizdeki önemini ne kadar kavradıklarına, kabir ziyareti yapıp yapmadıklarına yönelik iki tablo aşağıdadır.

Tablo 9
Deneklerin kabir ziyaretlerinin ülkemizde önemine dair algılamalarının dağılımı

Soru 31: Kabir ziyaretleri ülkemizde önemlidir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	0	0,00
Fikrim yok	36	9,42
Evet	123	32,20
Kesinlikle evet	222	58,12
Toplam	382	100
Ortalama 4,48		Standart sapma 0,69

Öğrenciler, genel olarak kabir ziyaretlerinin ülkemizdeki önemini kavramış gözükmektedir. (Kesinlikle evet ve evet cevapları göz önüne alındığında oran % 90,32 olmuştur.) Bu sonuç 'Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından genel olarak hâkimdirler.' şeklinde oluşturduğumuz 2. hipotezimizi desteklemektedir.

Bu konuda fikrinin olmadığını söyleyenlerse %9,42'lik bir oranı oluşturarak dikkat çekmektedir.

[110] M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, **Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri** Cilt 3, 1. Baskı, Erkam Yay, 2004, s. 453.

Tablo 10
Öğrencilerin kabir ziyaretlerine katılıp katılmadıklarına dair dağılım

Soru 32:Zaman zaman kabir ziyaretlerinde bulunurum.		
	N	%
Kesinlikle hayır	2	0,52
Hayır	34	8,90
Fikrim yok	56	14,66
Evet	159	41,62
Kesinlikle evet	131	34,29
Toplam	382	100
Ortalama 4,00		Standart sapma 0,95

Tabloda çok farklı cevapların olduğunu görmekteyiz. Öğrencilerin %75,91'i evet ve kesinlikle evet cevaplarını işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %14,66'sı fikrim yok cevabını vermiş, %9,42'si ise hayır ve kesinlikle hayır cevabını vermişlerdir. Bu sonuçtan hareketle; bir önceki soruda kabir ziyaretlerinin önemini kabul eden öğrencilerin bir kısmının, kabir ziyaretlerinde bulunmadıkları kanaatini oluşturmuştur. Bu da 3. hipotezimizi ('Öğrenciler genel olarak Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler.') desteklemektedir.

Ayrıca bilgi ve davranış sonuçlarını karşılaştırdığımız sorular arasında bilginin davranışa dönüşmesi konusunda, öğrencilerin en çok kabir ziyaretlerinde bilgilerini davranışa dönüştüremedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçta, öğrencilerin İstanbul'da ikamet etmelerinin etkisi olabileceği gibi, (Çünkü birçok aile göç nedeniyle İstanbul'a gelmiş ve burada kabrini ziyaret edecekleri bir yakınları olmayabilir.) ailelerinde de örf ve âdetlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında eskisi kadar dikkatli olmamaları etkili olmuş olabilir.

5. Kandil geceleri

Kandil geceleri İslâm dininde kutsal sayılan gecelerdir. Bu gecelerde toplu olarak ibadet etme ile birlikte ortak bilinç geliştirilerek, toplumda birlik ve beraberlik duygularının oluşmasına katkı sağlanır. Bireylerin aynı duyguları paylaşmasıyla birlikte toplumda sevgi ve dayanışmanın artmasına vesile olur. Kandil gecelerinin Türk geleneklerinde önemli bir yeri vardır. Bu geceler vasıtasıyla insanlar birbirlerinin kandillerini kutlayarak, birbirlerine ikramlarda bulunarak sosyal ilişkilerin devamını sağlarlar. Aşağıda öğrencilerin kandil gecelerinin önemine dair algılamalarını ve kandil gecelerinde ibadetlere katılıp, katılmadıklarına dair veriler yorumlanacaktır.

Tablo 11
Deneklerin kandil gecelerinin diğer gecelerden ayrı bir anlam taşımasına dair algılamalarının dağılımı

Soru 33:Kandil geceleri diğer gecelerden ayrı bir anlam taşır.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	2	0,52
Fikrim yok	19	4,97
Evet	71	18,59
Kesinlikle evet	289	75,65
Toplam	382	100
Ortalama 4,69		Standart sapma 0,61

Tablodan, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu için kandil gecelerinin diğer gecelerden ayrı bir anlam taşıdığı sonucu çıkarılabilir. (Ankete katılan 382 öğrencinin 360'ı evet ve kesinlikle evet şıklarını işaretlemişlerdir.) Bu sonuç 2. hipotezimizi desteklemektedir. Ancak 19 öğrencinin fikrim yok şıkkını, 1 öğrencinin kesinlikle hayır, 2 öğrencininse hayır şıklarını işaretlemesi bu konuda bilgi eksikliğinin olduğu izlenimi vermiştir. Buradan, toplumu bir arada tutan, birlik ve beraberliği sağlayan önemli günler gibi konuları içine alan konular işlenirken bu konunun üzerinde daha fazla durulması gerekliliği de çıkmaktadır.

Tablo 12

Deneklerin kandil ve benzeri törenlere katılıp, ibadet edip etmediklerine dair dağılım

Soru 34: Kandil ve benzeri dini törenlere katılır, ibadet ederim.		
	N	%
Kesinlikle hayır	5	1,31
Hayır	16	4,19
Fikrim yok	41	10,73
Evet	147	38,48
Kesinlikle evet	173	45,29
Toplam	382	100
Ortalama 4,22		Standart sapma 0,89

Kandil ve benzeri dini törenlere katılım ve ibadet etmenin dağılımına baktığımız zaman, diğer sorulara oranla farklı cevapların daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. 21 öğrenci hayır ve kesinlikle hayır cevabını verirken, 41 öğrenci bu konuda fikrinin olmadığını, 320 öğrencininse evet ve kesinlikle evet dediğini görüyoruz. Bu sonuç 3. hipotezimizi (Öğrenciler genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler.) doğrular niteliktedir.

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kandil ve benzeri dinî törenlere katılıp, ibadet ettiklerini söylemişlerdir. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi diğer sorulara verilen cevaplardan farklı olarak, hayır katılmıyorum ve fikrim yok diyenler de hiç de azımsanmayacak bir oranı oluşturmaktadır(%16,23).

6. Bayramlaşma

Bayramlar, millî ve dinî duyguların, inançların pekişmesi, canlı tutulması işlevi yanında, toplumun birlik ve beraberliğini sağlamada, toplumun fertlerini birbirlerine daha da yakınlaştırmada ve bütün bunların bireylerin bilinçlerinde yer etmesinde önemli bir rol üstlenir.

Bayramlaşmanın, soğuk olan ilişkilerin yumuşamasıyla, dargın ve küskünlerin barışmasıyla toplumda birlik ve beraberlik duygularının oluşması gibi bir fonksiyon icra ettiği görülmektedir.

Bayramlaşmada küçüklerin büyüklerin ellerini öpmesi, birlikte yemek yeme, tatlı ikram etme, akrabaları ve aile büyüklerini ziyaret etme, hediyeleşme şeklindeki uygulamalar gelenek halini almıştır. Bu tür uygulamalar, geleneklerimizin gelecek nesillere aktarılmasında ve ortak değerlerimizin korunmasında önemlidir. Aşağıda öğrencilerin bayramlaşmanın gerekliliğini yeterince kavrayıp kavramadıklarına, bayramlaşıp bayramlaşmadıklarına dair veriler yorumlanacaktır.

Tablo 13
Deneklerin bayramlarda bayramlaşmanın gerekliliğine dair algılamalarının dağılımı

Soru 35: Bayramlarda bayramlaşmak gerekir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	0	0,00
Fikrim yok	1	0,26
Evet	62	16,23
Kesinlikle evet	319	83,51
Toplam	382	100
Ortalama 4,83		Standart sapma 0,38

Tablodan da görüleceği gibi öğrencilerin tamamı bayramlarda bayramlaşmanın gerekli olduğunu söylemişlerdir. Sadece 1 öğrenci fikrim yok şıkkını işaretlemiştir, hayır ve kesinlikle hayır şıklarını işaretleyen olmaması dikkat çekicidir. Bu sonuç 'Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından genel olarak hakimdirler.' şeklinde oluşturduğumuz 2. hipotezimizi desteklemektedir.

Tablo 14
Öğrencilerin bayramlarda bayramlaşıp bayramlaşmadıklarına ilişkin dağılım

Soru 36:Bayramlarda bayramlaşırım.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	1	0,26
Fikrim yok	5	1,31
Evet	74	19,37
Kesinlikle evet	302	79,06
Toplam	382	100
Ortalama 4,77		Standart sapma 0,47

Öğrencilerin bayramlarda bayramlaşıp bayramlaşmadıklarına dair dağılıma baktığımız zaman hemen hemen tamamının bayramlaştıkları göze çarpmaktadır. Bu sonuçta ülkemizde en çok yerine getirilen örf ve âdetin bayramlaşma olması da etkilidir.

Öğrencilerin 376'sının evet, kesinlikle evet cevabını verdiğini, 5 öğrencinin fikrim yok şıkkını işaretlediğini, 1 öğrencininse hayır cevabı verdiğini görüyoruz. Bir önceki soruyla karşılaştırdığımızda bayramlaşmanın gerekliliğine inanan ancak bayramlaşmayan 5 öğrencinin olduğunu görüyoruz.

Öğrencilerin tüm bu sorulara verdiği cevapların ortalamalarının yüksek oluşu sonucundan hareketle "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı Türk örf ve âdetlerine bağlılığı arttırır." şeklinde oluşturduğumuz 8. hipotezimizin desteklendiği görülmektedir.

B- Millî Birlik ve Beraberlik ile İlgili Tutumlar

Bir milletin varlığı ve bütünlüğü, ideallerinden ve inançlarından oluşan ortak bir güce sahip olmasına bağlıdır. Bu ortak güç de millî birlik ve beraberlik duygusunun toplumda yer bulması ile beslenmektedir. Aşağıda öğrencilerin, dinîn millî birlik ve beraberliğin oluşmasında katkısını nasıl algıladıklarını, vatan ve millet sevgisinin millî ve dinî bir görev olarak algılayıp algılamadıklarını, bayrak, İstiklâl Marşı gibi millî değerlere saygı göstermenin önemini kavrayıp kavramadıkları gibi sorularla millî birlik ve beraberlikle ilgili tutumlarına dair veriler yorumlanacaktır.

Tablo 15
Deneklerin dinin millî birlik ve beraberliğe katkı sağlayan önemli bir unsur olduğuna dair algıların dağılımı

Soru 19: Din millî birlik ve beraberliğe katkı sağlayan önemli bir unsurdur.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	4	1,05
Fikrim yok	25	6,54
Evet	121	31,68
Kesinlikle evet	232	60,73
Toplam	382	100
Ortalama 4,52		Standart sapma 0,67

Tablodan da anlaşılacağı üzere öğrencilerin çok yüksek bir oranının (evet ve kesinlikle evet cevapları göz önüne alındığında bu oran %92,41) dinin millî birlik ve beraberliğe katkı sağlayan bir unsur olduğunu kabul ettiği gözükmektedir. Ancak 4 öğrencinin hayır cevabı, 25 öğrencinin de bu konuda bir fikri olmaması da ilgi çekicidir. Bu öğrencilerin cevaplarından bu konuda yeteri kadar bilgilendirilmedikleri sonucunu çıkarabiliriz.

Tablo 16

Deneklerin Bayrak, İstiklal Marşı, sancak, ordu gibi mili değerlere saygı göstermenin gerekliliğine ilişkin algıların dağılımı

Soru 20: Bayrak, İstiklal Marşı, sancak, ordu gibi millî değerlere saygı göstermek gerekir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	0	0,00
Fikrim yok	3	0,79
Evet	50	13,09
Kesinlikle evet	329	86,13
Toplam	382	100
Ortalama 4,85		Standart sapma 0,38

Öğrencilerin cevapları evet, kesinlikle evet şıkları üzerinde yoğunlaşmıştır. Hayır, kesinlikle hayır cevabını veren hiç öğrenci yoktur. Bu da öğrencilerin bayrak, İstiklal Marşı, sancak, ordu gibi millî değerlere saygı göstermenin gerekliliğini kavramış olduklarını gösterir. Olumsuz cevabın hiç olmayışının bir nedeni olarak bu gibi konuların diğer derslerde de vurgulanır olmasından kaynaklandığı kanaati oluşmuştur.

Tablo 17

Deneklerin vatanı ve milleti sevenlerin gerektiğinde onlar için canlarını vermekten çekinmemesine ilişkin algıların dağılımı

Soru 21: Vatanını ve milletini sevenler, gerektiğinde onlar için canlarını vermekten çekinmezler.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	2	0,52
Fikrim yok	12	3,14
Evet	58	15,18
Kesinlikle evet	309	80,89
Toplam	382	100
Ortalama 4,76		Standart sapma 0,56

Bu soruda öğrencilerin cevaplarının 4,76 gibi yüksek bir ortalamayla olumlu yönde olduğu görülmektedir. 3 öğrencinin olumsuz cevap verdiği, 12 öğrencinin de fikrim yok şeklinde görüş beyan ettiği de gözden kaçmamaktadır.

Tablo 18

Deneklerin vatanı ve milleti sevmenin millî ve dinî bir görev olduğuna ilişkin algılarının dağılımı

Soru 22: Vatanını ve milletini sevmek millî ve dinî bir görevdir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	6	1,57
Fikrim yok	31	8,12
Evet	91	23,82
Kesinlikle evet	253	66,23
Toplam	382	100
Ortalama 4,54		Standart sapma 0,73

Tabloya bakıldığında cevaplardaki yoğunluğun evet, kesinlikle evet şıklarında yoğunlaştığını görmekteyiz. Ancak 7 öğrencinin vatanını ve milletini sevmenin dinî ve millî bir görev olduğunu kabul etmediğini, 31 gibi anlamlı bir sayıda öğrencinin de bu konu üzerinde fikrinin olmadığını belirttiğini görüyoruz.

Sorduğumuz sorulara öğrenciler yüksek oranlarla olumlu cevaplar vererek 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı milli birlik ve beraberlik duygularının oluşmasına katkı sağlar.' şeklinde oluşturduğumuz 7. hipotezimizi doğrulamışlardır. Ancak cevaplarda göze çarpan diğer bir bulgu da, fikrim yok şıkkının diğer hipotezler için sorduğumuz sorulara verilen cevaplara bakılarak çok daha fazla işaretlendiğidir. Bu sonuç öğrencilerin bir kısmının bu konuyla ilgili bilgilerinin olmadığı ya da soruyu anlamadıkları şeklinde izah edilebilir.

Aynı zamanda cevapların olumlu yönde yüksek ortalamaya sahip olması "Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı öğrencilerin iyi birer vatandaş olmalarına yardımcı olur." şeklindeki 4. hipotezimizi desteklemektedir.

C- Dinî İnanç ve Hoşgörü İlişkisi ile İlgili Tutum ve Davranışlar

İnsanların düşünce, fikir ve yaşam özgürlüğünü sağlayan ve bunları güvence altına alan bir olan İslâm, insanlar arasında anlaşmazlıkları, gerginlikleri, birbirleri hakkında olumsuz konuşmayı hatta birbirleri hakkında olumsuz düşünceyi dahi engelleyen ve yasaklayan emirler getirmiş, diğer dinlere karşı hoşgörüyü öngörmüştür.

Aşağıda öğrencilerin, dinî inanç ve değerlerin hoşgörü ile bağlantısını algılamalarının nasıl olduğuna dair veriler yorumlanacaktır.

Tablo 19
Deneklerin İslâm Dininin insanlar arasında kardeşlik, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendirmesi konusunda algılarının dağılımı

Soru 12: İslâm dinî insanlar arasında kardeşlik, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendirir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	1	0,26
Fikrim yok	6	1,57
Evet	77	20,16
Kesinlikle evet	298	78,01
Toplam	382	100
Ortalama 4,76		Standart sapma 0,48

Öğrencilerin verdiği cevapların hemen hemen tamamının evet, kesinlikle evet (375) olduğu göz önüne alındığında, öğrencilerin İslâm dininin insanlar arasında kardeşlik, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendirdiğini kavradıkları gözlemlenmektedir.

Tabloya bakıldığında 11. soruda olduğu gibi öğrencilerin yüksek ortalama ile (4,85, 4,76) birbirine çok yakın cevaplar verdiği, yine her iki soruda da 6 öğrencinin fikrim yok şıkkını işaretlediği görülmektedir. Buradan öğrencilerin sorulara okuyarak cevap verdiği sonucu çıkarılabilir.

Tablo 20

Deneklerin dinî inanç ve değerlerin barış ve kardeşlik duyguları oluşturduğuna ilişkin algılarının dağılımı

Soru 13: Dinî inanç ve değerler barış ve kardeşlik duyguları oluşturur.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	1	0,26
Fikrim yok	17	4,45
Evet	114	29,84
Kesinlikle evet	250	65,45
Toplam	382	100
Ortalama 4,60		Standart sapma 0,59

Tablodan görüldüğü üzere öğrencilerin çoğunluğu (evet-kesinlikle evet %98,43) dinî inanç ve değerlerin barış ve kardeşlik duyguları oluşturduğunu düşünmektedir. Öğrencilerden 17'sinin bu konuda fikirlerinin olmadığını belirtmesi bilgi eksikliği olduğunu göstermesi açısından önemli bir veri olarak göze çarpmaktadır. 1 öğrencinin ise hayır şıkkını işaretlediğini görüyoruz.

Tablo 21

Deneklerin farklı inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı saygı ve hoşgörü göstermenin İslâm'ın emrettiği bir ilke olduğuna dair algılamalarının dağılımı

Soru 15: Farklı inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı saygı ve hoşgörü göstermek İslâm'ın emrettiği bir ilkedir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	1	0,26
Fikrim yok	24	6,28
Evet	105	27,49
Kesinlikle evet	252	65,97
Toplam	382	100
Ortalama 4,59		Standart sapma 0,62

Tablodan öğrencilerin çoğunluğunun (Evet-kesinlikle evet şıklarını işaretleyenler 357), farklı inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı saygı ve hoşgörü göstermenin İslâm dinînin bir emri olduğunu kavradıkları görülmektedir. Ancak 24 öğrencinin fikrim yok, 1 öğrencinin de hayır cevabı verdiği görülmektedir. Bu sayınında dikkate alınması gerektiği görülmektedir.

Tablo 22

Deneklerin farklı din, inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı ayrımcı davranışların sergilenmemesi davranışı dağılımı

Soru16: Farklı din, inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı ayrımcı davranışlar sergilemem.		
	N	%
Kesinlikle hayır	9	2,36
Hayır	6	1,57
Fikrim yok	17	4,45
Evet	126	32,98
Kesinlikle evet	224	58,64
Toplam	382	100
Ortalama 4,44		Standart sapma 0,85

Soruya öğrencilerin verdiği cevaplara bakıldığında birbirinden farklı cevapların olduğunu görüyoruz. Büyük çoğunluğunun evet, kesinlikle evet cevabı vermesine rağmen (350) öğrencilerden bir kısmının farklı din, inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı ayrımcı davranışlar sergilediklerini ifade ettikleri görülmektedir. (kesinlikle hayır cevabını verenler 9, hayır cevabını verenler 6, fikrim yok şıkkını ise 17 öğrenci işaretlemiştir.)

15.soruya verilen cevaplar da göz önüne alındığında farklı din, inanç ve düşüncelere karşı öğrencilerin anlamlı bir bölümünde hoşgörü eksikliğinin olduğunu görüyoruz.

Özellikle bu konularda fikrinin olmadığını belirtenlerin oranının yüksek olması dikkat çekicidir. ‘Farklı inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı saygı ve hoşgörü göstermek İslâm’ın emrettiği bir ilkedir.’ şeklinde sorduğumuz 15. soruda öğrencilerin % 6,28 i, ‘Farklı din, inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı ayrımcı davranışlar sergilemem.’ şeklinde sorduğumuz 16. soruda ise öğrencilerin %4,45 i fikrim yok şıkkını işaretlemişlerdir.

Buradan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme alanının bu konularla ilgili bölümlerinin üzerinde daha fazla durulması ve konunun vurgulanması gerektiği söylenebilir.

Tablo 23

Deneklerin birlikte yaşanılan insanlara hoşgörülü davranmanın inancın bir gereği olduğunu algılamalarının dağılımı

Soru 17: Birlikte yaşadığımız insanlara hoşgörülü davranmak inancımızın bir gereğidir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	1	0,26
Fikrim yok	12	3,14
Evet	135	35,34
Kesinlikle evet	234	61,26
Toplam	382	100
Ortalama 4,58		Standart sapma 0,57

Öğrenciler, birlikte yaşadıkları insanlara hoşgörülü davranmanın inançlarının bir gereği olduğunu kavramışlardır. Tablodan da görüleceği üzere yüksek bir oranda (%96,60) öğrenciler bu soruya olumlu cevap vermişlerdir. Ancak 15. soruyla paralel olarak bu konuda da tereddütleri olan öğrenciler olduğu göze çarpmaktadır. Hayır cevabını yalnız 1 öğrenci işaretlemiştir. Fikrim yok şıkkının yine yüksek denebilecek bir sayıyla (12) işaretlenmiş olması anlamlı bir veri olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 24

Deneklerin ibâdet yapılan tüm mekânlara saygı göstermenin gerekliliğini algılamaları dağılımı

Soru 18: İbâdet yapılan tüm mekânlara saygı göstermek gerekir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	3	0,79
Fikrim yok	11	2,88
Evet	70	18,32
Kesinlikle evet	298	78,01
Toplam	382	100
Ortalama 4,74		Standart sapma 0,55

Öğrencilerin %96,33’ ü evet ve kesinlikle evet cevabını vermişlerdir. Hayır cevabını verenler ise yalnızca 3 öğrencidir. Buradan, öğrencilerin ibâdet yapılan tüm mekânlara saygı göstermesi gerektiğini kavramış oldukları sonucu çıkmaktadır.

Soruya verilen cevaplardan 15 ve 17. sorularda gözlemlenen durum yaklaşık olarak birbirine paralel gözükmektedir. (soru 15: Farklı inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı saygı ve hoşgörü göstermek İslâm'ın emrettiği bir ilkedir. Soru 17: Birlikte yaşadığımız insanlara hoşgörülü davranmak inancımızın gereğidir.) Buradan sorulara okunarak cevap verildiği sonucu çıkarılabileceği gibi diğer sorularda gözlemlediğimiz tereddütlerin bu soruda da ortaya çıktığı göze çarpmaktadır. Bu soruda da fikrim yok şıkkının 11 öğrenci tarafından işaretlenmesi manidardır.

Cevaplardan, farklı din, inanç ve düşünce sahiplerine, dinî mekânlara karşı, saygı konusunda tereddüt gösteren öğrenciler olduğu gözlemlenmiştir. Derslerde bu konular üzerinde daha fazla durarak bu öğrencilerin davranışları ve duygularında olumlu gelişmeler olması sağlanabilir.

Tablo 25

Deneklerin kendilerine yapılmasını istemedikleri şeyleri başkalarına yapmanın doğru olmadığına dair algılamalarının dağılımı

Soru 14: Kendimize yapılmasını istemediğimiz şeyleri başkalarına yapmak doğru değildir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	3	0,79
Hayır	1	0,26
Fikrim yok	10	2,62
Evet	83	21,73
Kesinlikle evet	285	74,61
Toplam	382	100
Ortalama 4, 69		Standart Sapma 0,61

Öğrencilerin %96,34'ünün evet ve kesinlikle evet cevabını vererek kendilerine yapılmasını istemedikleri şeyleri başkalarına yapmanın doğru olmadığını kabul ettiklerini görüyoruz. 10 öğrencinin bu konuda fikrim yok cevabını vermesi, 4 öğrencinin de olumsuz cevap vermesi dikkat çekmektedir. Bunun nedeninin öğrencilerin ergenlik döneminin henüz başında olması sebebiyle henüz ahlakî gelişimlerini tamamlamamış olması olabilir.

Sorulara verilen cevapların ortalamalarının yüksek oluşunda hareketle "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı İslam dini ve farklı din ve

inançları tanıtmak suretiyle hoşgörü kültürünün gelişmesine katkı sağlar.” şeklindeki 5. hipotezimizin desteklendiği sonucuna ulaşabiliriz.

D- Aile İlişkileri İle İlgili Tutum ve Davranışlar

Aile, kültürel, sosyal, dinî ve ahlakî değerlerin yeni nesillere aktarılması ve toplumda sürekliliğinin sağlanmasında en etkili kurumdur. Aile ilişkilerinin niteliğine göre bireyler aile yaşantısıyla dayanışmayı, yardımlaşmayı, paylaşmayı, sevgi ve saygıyı öğrenirler. İslâm dinî de aile içinde iyi ilişkiler kurmayı, anne ve babaya saygıyı emretmiştir.

Aşağıda öğrencilerin anne ve babaya saygıyı dinî bir gereklilik olarak algılayıp algılamadıklarını, bunu davranışlarına ne ölçüde yansıttıklarına, aile içindeki bireylerle iyi ilişkiler kurmanın önemini anlayıp anlamadıklarına dair veriler yorumlanacaktır.

Tablo 26
Deneklerin anne ve babaya saygılı olmanın dinîn emri olarak algılanması dağılımı

Soru 1: Dinimiz anne ve babamıza karşı saygılı olmamızı ister.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	0	0,00
Fikrim yok	2	0,52
Evet	21	5,50
Kesinlikle evet	358	93,72
Toplam	382	100
Ortalama 4,92		Standart sapma 0,34

Tablodan öğrencilerin hemen hemen hepsinin anne ve babaya saygının dinîn bir emri olduğunu kavramış olduğunu görmekteyiz. Bu soruya verilen cevaplarının ortalamalarının 4,92 ile yüksek olduğu görülmektedir.(evet ve kesinlikle evet cevabı verenler toplam %99,22 oranındadır.) 2 öğrencinin bu konuda bir fikri olmadığını, bir öğrencinin de kesinlikle hayır cevabını verdiğini görüyoruz. Anketimizde sorulan soruların tümünün ortalamalarının dağılımına baktığımızda tüm cevapların içinde 4,92 ile pozitif yönde en yüksek ortalamanın bu soruya ait olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 27

Deneklerin anne ve babaya saygılı olma davranışı dağılımı

Soru 2: Anne ve babama saygılı davranırım.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	2	0,52
Fikrim yok	9	2,36
Evet	148	38,74
Kesinlikle evet	223	58,38
Toplam	382	100
Ortalama 4,55		Standart Sapma 0,57

Tablodan çıkan sonuç öğrencilerin çok yüksek bir bölümünün anne babaya saygıyı davranışlarında da yansıttıklarını göstermektedir.(evet ve kesinlikle evet cevabını verenler %97,12) Soruya verilen cevapların 4.55 ile ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak tablodan bu soruda farklı cevapların da verildiğini görmekteyiz. (2 öğrenci hayır, 9 öğrenci ise fikrim yok cevabını vermiştir.) Her iki soruya verilen cevaplardan öğrencilerin çok az bir kısmının (%1,10) anne ve babaya saygının dinîn bir gereği olduğunu kabul ettiğini ancak davranışa dönüştüremediğini görüyoruz.

Tablo 28

Deneklerin aile bireyleriyle iyi ilişkiler içinde olmanın gerekliliğinin algılanması dağılımı

Soru 3: Aile bireyleriyle iyi ilişkiler içinde olmamız gerekir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	0	0,00
Fikrim yok	3	0,79
Evet	95	24,87
Kesinlikle evet	283	74,08
Toplam	382	100
Ortalama 4,73		Standart sapma 0,50

Tablodan, verilen cevapların ortalamalarının yüksekliği (4,73) ve standart sapmanın oldukça düşük olmasından (0,50) görüldüğü üzere öğrencilerin aile bireyleriyle iyi ilişkiler içinde olmanın gerekliliğine inandıkları tespit edilmiştir. (evet ve kesinlikle evet cevaplarını veren öğrencilerin oranı %98,95'tir.)

Tablo 29

Deneklerin kardeşleriyle iyi geçinme davranışı dağılımı

Soru 4: Kardeşlerimle iyi geçinirim.		
	N	%
Kesinlikle hayır	15	3,93
Hayır	27	7,07
Fikrim yok	65	17,02
Evet	151	39,53
Kesinlikle evet	124	32,46
Toplam	382	100
Ortalama 3.90		Standart sapma 1,06

Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevapların ortalamasının düşük olduğunu (3,90) görmekteyiz. Bu sonuç anketimiz içerisinde sorduğumuz sorulara verilen cevaplar içerisinde en düşük ortalamanın bu soruya ait olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bunun nedenleri arasında öğrencilerin bir kısmının (%17,02) cevaplamada ‘ fikrim yok ’ (3) şıkkını işaretlemiş olması etkilidir. (Bu şıkkın işaretlendiği anketlerde öğrenciler sorunun yanına çoğunlukla ‘ kardeşim yok’ notunu düşmüşlerdir.)

Tablodaki, standart sapmanın yüksekliğinden (1,06) de anlaşılacağı üzere öğrenciler arasında çok farklı cevaplar gözlenmiştir. (Hayır ve kesinlikle hayır cevabını veren öğrenci sayısı: 42)

Bu sonucun ortaya çıkmasında ankete katılan öğrencilerin yaşları itibariyle ergenlik döneminde olmaları etkili olmuş gözükmektedir. Olumsuz cevapların fazla olmasında bu etken göz önüne alınmalıdır.

Ancak anne ve babayla çatışma da bu dönemin belirgin özelliklerinden olmasına rağmen, öğrenciler bu sorulara olumlu yönde yanıtlar vermişlerdir. Bunun nedeni olarak; öğrencilerin bu konuda sık sık aile, okul ve çevreden bu yönde telkinler almasını gösterebiliriz. Dolayısıyla cevaplar olumlu yönde olmuştur. Kardeşlerle iyi geçinmek konusunda ise kendilerine karşı bir müeyyide hissetmediklerinden cevaplar nispeten olumsuz yönde olmuştur.

Ayrıca bir önceki soruya verilen cevaplarla karşılaştırdığımızda aile içi ilişkiler konusunda bilgi düzeyinde bir sorun yokken, davranışlara dönüştürme yönünde sorunlar olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda sorulan sorulara verilen cevapların sonucunda edindiğimiz izlenim ‘ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür ‘öğrenme alanı anne baba ve büyüklere saygı kültürü oluşturur ve aile birliğini sağlar. ‘ şeklinde oluşturduğumuz 6. hipotezimizi desteklendiği yönündedir.

E. Kültürün Algılanması İle İlgili Tutumlar

Aşağıda öğrencilerin, kültürün oluşması aktarılmasında dinî inançların ve ahlakî değerlerin etkisini algılamalarını, Türklerin Müslüman olmasında önceki dinî inançlarının etkisinin farkında olup olmadıklarını, Türklerin İslâm medeniyetine katkılarını algılamalarının tespitine çalışacağız.

Tablo 30
Deneklerin kültürün oluşumu ve aktarılmasında dinî inanç ve ahlakî değerlerin etkisini algılamaları dağılımı

Soru 37: Kültürün oluşmasında ve aktarılmasında dinî inanç ve ahlakî değerlerin etkisi büyüktür.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	2	0,52
Fikrim yok	44	11,52
Evet	156	40,84
Kesinlikle evet	179	46,86
Toplam	382	100
Ortalama 4,34 Standart Sapma 0,72		

Tablodan öğrencilerin %87,70 gibi bir değerle kültürün oluşumu ve aktarılmasında dinî inanç ve ahlakî değerlerin etkisini kavramış oldukları görülmektedir. Ancak 44 öğrencinin fikrim yok cevabını, 3 öğrencinin de olumsuz cevap vermesi dikkat çekmektedir. Bu öğrencilerin kültür ile ilgili konularda bilgilerinin eksik olduğu varsayımından hareketle bu konular işlenirken konu üzerinde daha fazla durulması gerektiği söylenebilir.

Tablo 31
Deneklerin Türklerin Müslüman olmasında İslâm'dan önceki inançlarının etkisinin algılanması dağılımı

Soru 38: Türklerin Müslüman olmasında İslâm'dan önceki dinî inançlarının etkisi büyüktür.		
	N	%
Kesinlikle hayır	4	1,05
Hayır	8	2,09
Fikrim yok	76	19,90
Evet	113	29,58
Kesinlikle evet	181	47,38
Toplam	382	100
Ortalama 4,20	Standart Sapma 0,90	

Öğrencilerin %76,96'sı evet ve kesinlikle evet cevabını vererek Türklerin Müslüman olmasında İslâm'dan önceki inançlarının etkisinin büyük olduğunu kabul ettiği görülmektedir. Bu konuda fikrinin olmadığını beyan edenler ise 76 öğrencidir. 12 öğrenci ise bu konuda olumsuz görüş belirtmişlerdir. Bu konuların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında sosyal bilgiler dersinde de işlenmesine rağmen 76 öğrencinin fikrim yok, 12 öğrencinin de hayır ve kesinlikle hayır cevabını vermesi öğrencilerde bu konuda bilgi eksikliğinin olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. İlgili derslerde ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin din ve kültür öğrenme alanının bu konularla ilgili bölümlerinde konunun üzerinde daha fazla durmak yerinde olacaktır.

Tablo32
Deneklerin Türklerin İslâm medeniyetine katkılarını algılamaları dağılımı

Soru 39: Türklerin İslâm medeniyetine önemli katkıları olmuştur.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	0	0,00
Fikrim yok	35	9,16
Evet	116	30,37
Kesinlikle evet	230	60,21
Toplam	382	100
Ortalama 4,50	Standart Sapma 0,68	

Tablodan öğrencilerin büyük çoğunluğunun %90,58 ile evet, kesinlikle evet cevabı vererek Türklerin İslâm medeniyetine önemli katkıları olduğunu kabul ettikleri

sonucu çıkmaktadır. 35 öğrenci fikrim yok cevabını vererek bu konuda bilgi eksikliğinin olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Olumsuz cevap veren yalnız 1 öğrencinin olması ise dikkat çekicidir.

Üç sorudaki yüksek ortalamanın sonuçlarından "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 'Din ve Kültür' öğrenme alanı öğrencilerin dinîn kültürümüz üzerindeki etkilerini anlamaya yardımcı olur." şeklinde oluşturduğumuz 1. hipotezimizin desteklendiği çıkarılabilir. Aynı zamanda "Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 'din ve kültür' öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından hâkimdirler." şeklindeki 2. hipotezimizi de destekler mahiyettedir.

F. İslâm Dininin Algılanması ile İlgili Tutumlar

İslâm kelime olarak barış ve esenlik anlamlarını ihtiva eder. İslâm, Allah'ın şefkat ve merhametinin yeryüzünde tecelli ettiği huzur ve barış dolu bir hayatı insanlara sunmaktadır. Yine İslâm dini çağın getirdiği her türlü ihtiyaca cevap verebilen, hurafelerden uzak, aklı önde tutan bir din olma özelliğini de barındırmaktadır. Aşağıda öğrencilerin İslâm dininin bu özelliklerini nasıl algıladıklarına dair veriler yorumlanacaktır. Ayrıca din ve vicdan özgürlüğünün garantisi olan laikliğin öğrenciler tarafından nasıl algılandığını görmeye çalışacağız.

Tablo 33
Deneklerin İslâm Dinini barış dini olarak algılanmaları dağılımı

Soru11: İslâm barış dinidir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	0	0,00
Fikrim yok	6	1,57
Evet	45	11,78
Kesinlikle evet	331	86,65
Toplam	382	100
Ortalama 4,85		Standart sapma 0.40

Tablodan görüldüğü üzere öğrencilerin tamamına yakını çok yüksek bir ortalamayla (4,85) bu soruya cevap vermişlerdir. Buradan öğrencilerin tamamına yakınının (evet, kesinlikle evet %98,43) İslâm'ın bir barış dinî olduğu ifadesine

katılmakta olduğu sonucu çıkmaktadır. 6 öğrenci ’fikrim yok’ cevabını vermiştir. Ayrıca hayır, kesinlikle hayır şıklarını işaretleyen öğrenci olmaması anlamlı bir veridir.

Tablo 34
Deneklerin İslâm dininin hurafelerden uzak, akılcı bir din olarak algılamalarının dağılımı

Soru 40: İslâm hurafelerden uzak, akılcı bir dindir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	3	0,79
Fikrim yok	41	10,73
Evet	96	25,13
Kesinlikle evet	242	63,35
Toplam	382	100
Ortalama 4,51 Standart Sapma 0,72		

Öğrencilerin %88,48’i kesinlikle evet ve evet cevabı vererek İslâm dinînin hurafelerden uzak, akılcı bir din olduğuna inandıkları görülmektedir.3 öğrenci hayır cevabını vermiştir. 41 öğrenci ise bu konuda fikrim yok cevabını vererek bilgi eksikliği olduğunu veya bu konuda tereddüt duyduğunu göstermiştir. Bunun sebebinin yeterli ve doğru bilgilendirilmemesi olabileceği gibi medya veya toplumdaki yanlış bilgilerin uygulamaların fazlalığı olabileceği kanaati oluşmuştur.

Tablo 35
Deneklerin İslâm dininin çağın ihtiyaçlarına cevap verebilen bir din olarak algılamalarının dağılımı

Soru 41: İslâm çağın ihtiyaçlarına cevap verebilen bir dindir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	2	0,52
Hayır	8	2,09
Fikrim yok	34	8,90
Evet	119	31,15
Kesinlikle evet	219	57,33
Toplam	382	100
Ortalama 4,43 Standart Sapma 0,78		

Tablodan öğrencilerin %88,48’inin evet ve kesinlikle evet cevaplarını vererek İslâm dininin çağın ihtiyaçlarına cevap verebilen bir din olduğunu kabul ettikleri görülmektedir. 34 öğrenci ise fikrinin olmadığını vurgulamıştır.

Ancak 10 öğrencinin hayır ve kesinlikle hayır cevabı cevabını vermesi düşündürücüdür. Bu öğrencilerin İslâm dinîni yeterince anlayamadıkları sonucundan hareketle bu konular üzerinde yeterince durulmadığı söylenebilir.

İslâm Dinînin algılanması ile ilgili sorduğumuz üç sorunun ortalamalarının yüksek olması göz önüne alındığında "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 'Din ve Kültür' öğrenme alanı İslâm Dinî ve farklı din ve inançları tanıtmak suretiyle hoşgörü kültürünün gelişmesine katkı sağlar." şeklinde oluşturduğumuz hipotezimiz desteklenir görünmektedir. Aynı zamanda sonuçlar "Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 'din ve kültür' öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından hâkimdirler." şeklindeki 2. hipotezimizi de destekler mahiyettedir.

Tablo 36
Deneklerin laikliğin din ve vicdan özgürlüğünün garantisi olarak algılamalarının dağılımı

Soru 42: Laiklik din ve vicdan özgürlüğünün garantisidir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	13	3,40
Hayır	8	2,09
Fikrim yok	57	14,92
Evet	110	28,80
Kesinlikle evet	194	50,79
Toplam	382	100
Ortalama 4,21 Standart Sapma 1,00		

Öğrencilerin %79,59'u evet ve kesinlikle evet cevabını vererek laikliğin din ve vicdan özgürlüğünün garantisi olarak algıladıklarını göstermektedir. Ancak 57 öğrenci bu konuda fikrim yok şıkkını işaretleyerek bilgi eksikliğinin olabileceğini, yahut soruyu anlamamış olabilecekleri veyahut da görüşünü beyanda tereddüt gösterdiği sonucunu düşündürtmektedir.

13 öğrenci kesinlikle hayır cevabını vermiş, 8 öğrenci de hayır cevabını vermiştir. Anketimizdeki diğer sorularla karşılaştırıldığında en yüksek standart sapmanın kardeşlerle iyi geçinme davranışı sorusundan sonra bu soruda olduğu görülmüştür. Bunun nedeni olarak toplumdaki laiklik adına yapılan yanlış uygulamaların olduğu kanaati oluşmuştur.

Öğrencilerin bu soruya %79,59'unun olumlu yanıt vermesinden hareketle "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 'Din ve Kültür' öğrenme alanı öğrencilerin iyi birer vatandaş olmalarına yardımcı olur." şeklindeki 4. hipotezimizin desteklendiğini söyleyebiliriz.

G. Çevre İle İlgili Tutum ve Davranışlar

Çevre canlıların içinde yaşadığı ortama denilmektedir. Çevrenin temiz tutulmasının amacı yeryüzündeki canlıların hayatlarını sağlıklı bir şekilde sürdürmelerini sağlamaktır. İslâm dinîne göre de insanın yararına sunulan her şey Allah'ın insanoğluna verdiği bir nimet ve emanettir. Bu nedenle emanet edilene hıyanet edilmesi yasaktır.

Aşağıda öğrencilerin çevrenin temiz tutulmasının dinî bir gereklilik olarak algılamalarını, çevre temizliğine dikkat edip etmediklerini, dinî inançlarının onları hayvanlara karşı iyi davranmaya yöneltip, yöneltmediğine dair veriler yorumlanacaktır.

Tablo 37
Deneklerin çevre temizliğine özen göstermenin dinî bir görev olarak algılanmasına ilişkin dağılım

Soru 8: Çevre temizliğine özen göstermek dinî bir görevdir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	8	2.09
Fikrim yok	26	6,81
Evet	121	31,68
Kesinlikle evet	227	59,42
Toplam	382	100
Ortalama 4,43		Standart sapma 0,78

Öğrencilerin cevaplarının evet ve kesinlikle evet şıklarında yoğunlaştığını görmekteyiz. (%91,10) Bu sonuç, öğrencilerin çevre temizliğine özen göstermenin dinî bir görev olduğunu kabul ettiklerini göstermektedir. Dolayısıyla 2. hipotezimizin desteklendiğini söyleyebiliriz. Ancak yine de, 8 öğrenci hayır cevabını verirken, 26 öğrenci de bu konuda fikrinin olmadığı belirtmişlerdir. Bu cevaplar, çevre ile ilgili konular işlenirken eksikliklerin olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Tablo 38

Deneklerin çevre temizliğine dikkat etme eğilimlerine dair dağılım

Soru 9: Çevre temizliğine dikkat ederim.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	7	1,83
Fikrim yok	34	8,90
Evet	199	52,09
Kesinlikle evet	142	37,17
Toplam	382	100
Ortalama 4,25		Standart sapma 0,69

Çevre temizliğine dikkat ettiğini söyleyenler büyük bir çoğunluğu oluştursa da, (evet ve kesinlikle evet cevapları dikkate alındığında %89,26) bir önceki soruda çevre temizliğine özen göstermenin dinî bir görev olarak kabul edenler(%91,10)'in bir kısmının bu bilgilerini davranışa dönüştüremedikleri ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda 34 öğrenci bir fikir belirtmezken, 7 öğrenci hayır cevabı vermiştir. Bu sonuçtan " Öğrenciler genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler." şeklindeki 3. hipotezimiz desteklenmektedir diyebiliriz.

Tablo 39

Deneklerin dinî inanç ve bilgilerinin onları hayvanlara karşı iyi davranmaya yöneltme eğilimlerinin dağılımı

Soru 10: Dinî bilgi ve inançlarım beni hayvanlara karşı iyi davranmaya yöneltir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	4	1,05
Hayır	12	3,14
Fikrim yok	53	13,87
Evet	133	34,82
Kesinlikle evet	180	47,12
Toplam	382	100
Ortalama 4,24		Standart Sapma 0,88

Öğrencilerin 81,94'ü evet ve kesinlikle evet cevabı vererek dinî bilgi ve inançlarının onları hayvanlara karşı iyi davranmaya yönelttiğini kabul etmektedir. Ancak 16 öğrenci hayır ve kesinlikle hayır cevabı vermiş, 53 öğrenci de bu konuda fikrim yok cevabını vermiştir. Bu cevaplardan bu konuda bazı öğrencilerde bilgi eksikliğinin olduğu kanaati oluşmuştur.

H. Okul İle İlgili Tutumlar

Aşağıda öğrencilerin okul içerisinde öğretmenlerine saygılı olmanın ahlakî ve dinî bir görev olarak algılayıp algılamadıklarına, dinî inanç ve düşüncelerinin arkadaşlarıyla iyi geçinmeleri konusunda onlara yardımcı olup olmadığına, okulda kullandıkları araç gereci korumanın dinî ve millî bir görev olarak görmelerine dair algılamalarına ilişkin veriler yorumlanacaktır.

Tablo 40
Deneklerin öğretmenlere karşı saygılı olmanın ahlakî ve dinî bir görev olarak algılanması dağılımı

Soru 6: Öğretmenlerimize karşı saygılı olmak ahlakî ve dinî bir görevdir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	0	0,00
Hayır	6	1,57
Fikrim yok	29	7,59
Evet	123	32,20
Kesinlikle evet	224	58,64
Toplam	382	100
Ortalama 4,48		Standart sapma 0,70

Bu soruda evet ve kesinlikle evet cevaplarını dikkate aldığımızda %90,84 gibi oldukça yüksek bir oranda öğrencilerin öğretmenlere karşı saygılı olmanın ahlakî ve dinî bir görev olduğunu benimsediklerini göstermektedir. Bununla beraber tablodan ve standart sapmanın yüksek oluşundan farklı cevapların da olduğu görülmektedir. (6 öğrenci hayır cevabını verirken, 29 öğrenci de fikrim yok cevabını işaretlemiştir.) Bunun nedenleri arasında tecrübe edilmiş olumsuz öğretmen öğrenci ilişkileri etkili olmuş olabilir. Ancak temel neden olarak öğrencilerin ergenlik döneminde olmaları gösterilebilir. Bu dönemin genel özelliklerinden olan otoriteye başkaldırma davranışı nedeniyle farklı cevapların olması olağandır.

Tablo 41

Deneklerin dinî inanç ve düşüncelerinin arkadaşlarıyla iyi geçinmelerinde yardımcı olması algılamalarının dağılımı

Soru 5: Dinî inançlarım ve dinî düşüncelerim arkadaşlarımla iyi geçinmeme yardımcı olur.		
	N	%
Kesinlikle hayır	1	0,26
Hayır	9	2,36
Fikrim yok	65	17,02
Evet	137	35,86
Kesinlikle evet	170	44,50
Toplam	382	100
Ortalama 4,22	Standart Sapma 0,83	

Öğrencilerin %80,36'sı evet ve kesinlikle evet cevabını vererek dinî inanç ve düşüncelerinin arkadaşlarıyla iyi geçinmelerinde onlara yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. 65 öğrenci fikrim yok cevabını verirken, 10 öğrenci ise olumsuz cevap vermiştir. Bu öğrencilerin bu soruya yanıt verme konusunda isteksizliği veya bilgi eksikliklerinin olduğu söylenebilir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde bu konular üzerinde daha fazla durulması gerekliliği görülmektedir.

Tablo 42

Deneklerin okulda kullandıkları devlete ait araç gereçleri korumanın dinî ve millî bir görev olarak algılamalarının dağılımı

Soru 7: Okulda kullandığımız devlete ait olan her türlü araç gereci korumak dinî ve millî bir görevdir.		
	N	%
Kesinlikle hayır	3	0,79
Hayır	13	3,40
Fikrim yok	38	9,95
Evet	133	34,82
Kesinlikle evet	195	51,05
Toplam	382	100
Ortalama 4,32	Standart Sapma 0,85	

Öğrenciler %85,87 oranında evet ve kesinlikle evet cevaplarını vererek okulda kullandıkları devlete ait araç ve gereçleri korumanın dinî ve millî bir görev olarak algıladıklarını göstermiştir.

Ancak 16 öğrenci hayır ve kesinlikle evet cevabını vermiştir. 38 öğrenci de fikrini beyan etmek istememiş veya bu konuda bilgi eksikliklerinin olduğu sonucunu düşündürtmüştür. Buradan dersin ilgili bölümlerinde bu konu üzerinde daha dikkatle durulması gerekliliği sonucu çıkmaktadır.

Her üç sorudaki sonuçlarda ortalamaların yüksek oluşundan "Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 'din ve kültür' öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından hâkimdirler." şeklinde oluşturduğumuz 2. hipotezimiz ve "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı öğrencilerin iyi birer vatandaş olmalarına yardımcı olur." şeklindeki 4. hipotezimizin desteklendiği sonucu çıkarılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programında 2007- 2008 yılı itibariyle uygulamaya konulan öğretim programında yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Buna göre dersin içeriği altı ana öğrenme alanına bölünmüştür. Bu öğrenme alanları; İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlâk, Din ve Kültür'dür.

Araştırmamız bu öğrenme alanlarından din ve kültür öğrenme alanının öğrenciler üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla Üsküdar ilçesi örneğinde yapılmıştır.

Her sınıf bazında din ve kültür öğrenme alanına ait bir ünite bulunmaktadır. Bu üniteler; 4.sınıflarda 'Aile ve Din' , 5.sınıflarda 'Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz', 6.sınıflarda ' İslâmiyet ve Türkler', 7.sınıflarda 'Kültürümüz ve Din' , 8.sınıflarda ise 'Dinler ve Evrensel Öğütleri' isimlerinde üniteleridir.

Bu ünitelerin kazanımları ışığında hazırladığımız çeşitli sorularla öğrencilerin ünitelerin kazanımlarını edinme düzeylerini ölçmeye çalıştık.

Anketimizde yer alan soru cümleleri ile oluşturduğumuz hipotezlerimizi sorgulamaya çalıştık. Hipotezlerimizin kapsamında uygulanan anketten genel olarak şu veriler elde edilmiştir:

Ankete katılan örneklemde cinsiyet evreni temsil edecek şekilde yarı yarıya olarak gözükmektedir. Anketin uygulaması, Üsküdar ilçesinde yer alan 8 ilköğretim okulunda, 382 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerin yaşları genel olarak 14 olarak çıkmıştır. (Anketin yalnız 8. sınıf öğrencilerine uygulanmasının nedeni, öğretim programındaki tüm konuları bu sınıfa kadar görmüş olmalarındandır.) Öğrencilerin hayatlarının büyük bir bölümünün geçtiği yer sorusuna genel olarak il cevabını verdiği gözlemlenmiştir. Ailelerinin gelir durumları ise genel olarak iyi cevabı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Öğrencilerin anket içerisinde bulunan sorulara verdikleri cevapların ortalaması alındığında yüksek bir oran ortaya çıkmaktadır (4,49). Bu sonuçtan öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi din ve kültür öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından hâkimdirler diyebiliriz. Buradan 'Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

dersi din ve kültür öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından hâkimdirler.' şeklinde oluşturduğumuz 2. hipotezimizin desteklendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bu orandan " Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ' din ve kültür' öğrenme alanı öğrencilerin iyi birer vatandaş olmalarına katkı sağlar." şeklindeki 4. hipotezimizin de dolaylı olarak desteklendiğini söyleyebiliriz.

Öğrenciler, aile ilişkileri ile ilgili olarak sorduğumuz bilgi ve davranış sorularına 4'ün üzerinde ortalama ile cevaplar vererek " Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı anne baba ve büyüklere saygı kültürü oluşturur." şeklinde oluşturduğumuz 6. hipotezimizin de desteklendiğini görmekteyiz. Ancak bu konuyla ilgili olarak sorduğumuz kardeşlerle iyi geçinme davranışı sorusu %3.90 ile anketimizin en düşük ortalama ile cevap verilen sorusudur. Bunun sebebi, öğrencilerin bir kısmının bu soruya fikrim yok cevabını vermesi ve yanına kardeşim yok notunu düşmeleri olarak gösterilebilir.

Ankete katılan öğrencilere kültürün algılanması ile ilgili sorduğumuz sorulara 4,35 ortalama ile cevap vermişlerdir. Bu sonuçtan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı öğrencilerin dinin kültürümüz üzerindeki etkilerini anlamaya yardımcı olur." şeklinde oluşturduğumuz 1. hipotezimizin de desteklendiği gözlemlenmektedir.

İslâm dininin algılanması ile ilgili olarak sorduğumuz sorulara öğrencilerin 4,59 gibi yüksek bir ortalamayla cevap vermişlerdir. Aynı zamanda dini inanç ve hoşgörü ile ilgili olarak sorduğumuz sorulara da 4,62 ortalama ile yüksek bir oranda cevaplar vermişlerdir. Her iki bölümdeki soruların ortalamalarının yüksek olması "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı İslâm dini ve farklı din ve inançları tanıtmak suretiyle hoşgörü kültürünün gelişmesine katkı sağlar." şeklinde oluşturduğumuz 5. hipotezimizin desteklendiğini gösterir mahiyettedir.

Çevre ve hayvanlarla ilgili olarak öğrencilere sorduğumuz sorulara 4,30 ortalama ile cevaplar vermişlerdir. Bu sonuçlardan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı öğrencilerin iyi birer vatandaş olmalarına yardımcı olur." şeklindeki 4. hipotezimizin desteklendiği görülmektedir.

Öğrencilere okul ile ilgili tutumlarını sorduğumuzda 4,34 ortalama ile cevaplar vermişlerdir. Bu sonuçtan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı öğrencilerin iyi birer vatandaş olmalarına yardımcı olur." şeklindeki hipotezimizin desteklendiği söylenebilir.

Milli birlik ve beraberlik ile ilgili tutumlarını ölçmek amacıyla sorduğumuz sorulara öğrenciler 4,66 gibi yüksek bir ortalama ile cevap vererek "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı milli birlik ve beraberlik duygularının oluşmasına katkı sağlar." şeklindeki 7. hipotezimizi de desteklemişlerdir.

Anketimize katılan öğrencilere belli başlı Türk örf ve âdetleri ile ilgili olarak sorduğumuz soruların cevaplarının ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Buradan hareketle "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı Türk örf ve âdetlerine bağlılığı arttırır." şeklinde oluşturduğumuz 8. hipotezimizin desteklendiği söylenebilir.

"Öğrenciler genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanı kapsamında edindikleri bilgileri duygu ve davranışa yeterince dönüştürememektedirler." şeklindeki 3. hipotezimi ve "Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 'din ve kültür' öğrenme alanının içeriğine bilgi boyutu açısından hâkimdirler." şeklindeki 2. hipotezimizi sorgulamak amacıyla öğrencilere önce bilgi soruları ardından da davranış soruları sorduk. Aşağıda bu sorulara ait tablo görülmektedir.

Tablo 43

Bilgi ve davranış sorularının cevaplarının ortalamaları ve bunlar arasındaki farkların tablosu:

SORULAR	Bilgi soruları ortalamaları	Davranış soruları ortalamaları	Fark
Bayramlarda bayramlaşmak gerekir. Bayramlarda bayramlaşırım.	4,83	4,77	0,06
Dinimize örf ve adetlerimize göre akrabalarımızı ziyaret etmek gerekir. Akrabalarımı ziyaret ederim.	4,48	4,37	0,11
Türk örf ve adetlerine bağlı olmamız gerekir. Örf ve adetlerimize uygun davranmaya çalışırım.	4,34	4,22	0,12
Çevre temizliğine özen göstermek dini bir görevdir. Çevre temizliğine dikkat ederim.	4,48	4,25	0,24
Misafirperverlik Türk milletinin güzel özelliklerinden biridir. Evimize misafir geldiğinde ona hizmet eder ve ilgilenirim.	4,70	4,43	0,27
Dinimize göre hastaları ziyaret etmek gerekir. Hastaları ziyaret ederim.	4,63	4,30	0,33
Dinimiz anne ve babamıza karşı saygılı olmamızı ister. Anne ve babama saygılı davranırım.	4,92	4,55	0,37
Kabir ziyaretleri ülkemizde önemlidir. Zaman zaman kabir ziyaretlerinde bulunurum.	4,48	4,00	0,48
Kandil geceleri diğer gecelerden ayrı bir anlam taşır. Kandil ve benzeri dini törenlere katılır, ibadet ederim.	4,69	4,22	0,47
Aile bireyleriyle iyi ilişkiler içinde olmamız gerekir. Kardeşlerimle iyi geçinirim.	4,73	3,90	0,83

Tablodan öğrencilerin bilgi ve davranış sorularına verdikleri cevapların ortalamaları ve bunlar arasındaki farklar açıkça gözlemlenebilmektedir. Bilgi sorularına verilen yüksek ortalamalı cevaplar 2. hipotezimizi desteklemektedir. Bilgi ve davranış sorularının ortalamalarının farkları ise 3. hipotezimizi destekler görünümdedir.

Ayrıca ankette sorduğumuz tüm bilgi sorularının cevaplarının ortalamalarının yüksek oluşu da ‘Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ‘din ve kültür’ öğrenme

alanının içeriğine bilgi boyutu açısından genel olarak hâkimdirler.' şeklinde oluşturduğumuz 2. hipotezimizi desteklemiştir.

Anket sonuçlarında dikkati çeken bir nokta da en yüksek ortalama ile cevap verilen 4 sorunun şu sorular olduğu görülmüştür.

1. soru: Dinimiz anne ve babamıza karşı saygılı olmamızı ister. Ortalama:4,92

20. soru: Bayrak, İstiklâl Marşı, sancak, ordu gibi milli değerlere saygı göstermek gerekir. Ortalama: 4,85

11. soru: İslâm barış dinidir. Ortalama: 4,85

35. soru: Bayramlarda bayramlaşmak gerekir. Ortalama: 4,83

Anketimizde en düşük ortalamaların alındığı sorular ise şunlardır:

4. soru: Kardeşlerimle iyi geçinirim. Ortalama: 3,90

42. soru: Laiklik din ve vicdan özgürlüğünün garantisidir. Ortalama: 4,21

32. soru: Zaman zaman kabir ziyaretlerinde bulunurum. Ortalama: 4,00

38. soru: Türklerin Müslüman olmasında İslâm'dan önceki dini inançlarının etkisi büyüktür. Ortalama: 4,20

Ayrıca anket verilerinden kız öğrencilerin erkeklere oranla toplamda daha yüksek ortalamalarla cevaplar verdikleri dikkat çekmektedir. (fark 1,50)

Sonuç olarak, müfredat ışığında belirlediğimiz hipotezlerimizin hepsinin büyük ölçüde desteklendiğini söyleyebiliriz. Ortalamaların düşük olduğu sorularla ilgili olarak dersin ilgili bölümlerindeki konular üzerinde daha fazla vurgu yapılması gerekmekte olduğu kanaatindeyiz.

EKLER

EK-1

Saygıdeğer Katılımcı;

Bu anket din ve kültür arasındaki ilişkiyi tespite yönelik bilimsel bir araştırma için kullanılacaktır. Anket sorularını cevaplandırırken göstereceğiniz hassasiyet, araştırma sonuçlarının sağlıklı olması için son derece önemlidir.Bu nedenle soruları dikkatle okuyarak seçeneklerden size en uygun olan ifadeyi işaretleyiniz.Cevaplarınız tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacak olup, gizlilik esasına riayet edilecek ve değerlendirmeler toplu yapılacaktır.

Katkılarınız için teşekkürler.

Vildan YARIMBAŞ TATLI
Marmara Üni. Sosyal Bilimler Ens.

I. Cinsiyetiniz

( ) Erkek ( ) Bayan

II. Yaşınız : .....

III.Hayatınızın büyük bölümünü geçirdiğiniz yer.

( ) Köy ( ) İlçe ( ) İl

IV. Ailenizin yıllık gelir durumu.

( ) Çok İyi ( ) İyi ( ) Orta ( ) Düşük ( ) Çok Düşük

AÇIKLAMA: Aşağıda 1'den 5'e kadar derecelendirilmiş ifadeler yer almaktadır.Lütfen her cümleyi dikkatle okuyup,bu cümlelerin size ve davranışlarınıza ne kadar uygun olduğunu işaretleyiniz.	Kesinlikle Evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
1-Dinimiz anne ve babamıza karşı saygılı olmamızı ister.					
2-Anne ve babama saygılı davranırım.					
3-Aile bireyleriyle iyi ilişkiler içinde olmamız gerekir.					
4-Kardeşlerimle iyi geçinirim.					
5-Dini inançlarım ve dini düşüncelerim arkadaşlarımla iyi geçinmeme yardımcı olur.					
6-Öğretmenlerimize karşı saygılı olmak ahlaki ve dini bir görevdir.					
7-Okulda kullandığımız devlete ait olan her türlü araç gereci korumak dini ve milli bir görevdir.					
8-Çevre temizliğine özen göstermek dini bir görevdir.					
9-Çevre temizliğine dikkat ederim.					
10-Dini bilgi ve inançlarım beni hayvanlara karşı iyi davranmaya yöneltir.					
11-İslam barış dinidir.					
12-İslam dini insanlar arasında kardeşlik, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendirir.					
13-Dini inanç ve değerler barış ve kardeşlik duyguları oluşturur.					
14-Kendimize yapılmasını istemediğimiz şeyleri başkalarına yapmak doğru değildir.					
15-Farklı inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı saygı ve hoşgörü göstermek islamın emrettiği bir ilkedir.					

AÇIKLAMA: Aşağıda 1'den 5'e kadar derecelendirilmiş ifadeler yer almaktadır.Lütfen her cümleyi dikkatle okuyup,bu cümlelerin size ve davranışlarınıza ne kadar uygun olduğunu işaretleyiniz.	Kesinlikle Evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
16-Farklı din, inanç ve düşünce sahibi kimselere karşı ayrımcı davranışlar sergilemem.					
17-Birlikte yaşadığımız insanlara hoşgörülü davranmak inancımızın gereğidir.					
18-İbadet yapılan tüm mekeanlara saygı göstermek gerekir.					
19-Din milli birlik ve beraberliğe katkı sağlayan önemli bir unsurdur.					
20-Bayrak, İstiklal Marşı, sancak, ordu gb.milli değerlere saygı göstermek gerekır.					
21-Vatanını ve milletini sevenler, gerektiğinde onlar için canlarını vermekten çekinmezler.					
22-Vatanını ve milletini sevmek milli ve dini bir görevdir.					
23-Türk örf ve adetlerine bağlı olmamız gerekir.					
24-Örf ve adetlerimize uygun davranmaya çalışırım.					
25-Misafirperverlik Türk milletinin güzel özelliklerinden biridir.					
26-Evimize misafir geldiğinde ona hizmet eder ve ilgilenirim.					
27-Dinimize ve örf adetlerimize göre akrabaları ziyaret etmek gerekır					
28-Akrabalarımı ziyaret ederim.					
29-Dinimize göre hastaları ziyaret etmek gerekir.					
30-Hastaları ziyaret ederim.					

AÇIKLAMA: Aşağıda 1'den 5'e kadar derecelendirilmiş ifadeler yer almaktadır.Lütfen her cümleyi dikkatle okuyup,bu cümlelerin size ve davranışlarınıza ne kadar uygun olduğunu işaretleyiniz.	Kesinlikle Evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
31-Kabir ziyaretleri ülkemizde önemlidir.					
32-Zaman zaman kabir ziyaretlerinde bulunurum.					
33-Kandil geceleri diğer gecelerden ayrı bir anlam taşır.					
34-Kandil ve benzeri dini törenlere katılır, ibadet ederim.					
35-Bayramlarda bayramlaşmak gerekir.					
36-Bayramlarda bayramlaşırım.					
37-Kültürün oluşmasında ve aktarılmasında dini inanç ve ahlaki değerlerin etkisi büyüktür.					
38-Türklerin müslüman olmasında islamdan önceki dini inançlarının etkisi büyüktür.					
39-Türklerin islam medeniyetine önemli katkıları olmuştur.					
40-İslam hurafelerden uzak, aıkılcı bir dindir.					
41-İslam çağın ihtiyaçlarına cevap verebilen bir dindir.					
42-Laiklik din ve vicdan özgürlüğünün garantisidir.					
Varsa görüş ve önerilerinizi yazınız :					

Katıldığınız için teşekkür ederiz.

11.6. ÖĞRENME ALANI: DİN VE KÜLTÜR

4. SINIF	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
AİLE VE DİN 1. Aile Toplumun Temelidir 2. Anne-Babam Benim İyiliğimi İster 3. Kardeşlerimle İyi Geçinirim 4. Ailemizde Birbirimize Saygı Gösterir, Yardım Ederiz 5. Ailemizde Birbirimizi Anlamalıyız ve Sorunlarımızı Birlikte Çözmeliyiz 6. Aile İçi İlişkilere Yönelik İslam'ın Öğütleri	**VATANIMIZI VE MİLLETİMİZİ SEVİYORUZ** 1. Vatan ve Millet Kavramlarını Öğreniyoruz 2. Biz Vatanımızı ve Milletimizi Çok Severiz 3. Bu Vatanda Hepimiz Bir Milletiz 4. Manevi Değerlerimizi Koruyup Saygı Gösteririz 4.1. Bayrağımıza ve İstiklal Marşı'mıza Saygı Duyarız 4.2. Gazilerimize Saygı Gösterir, Şehitlerimizi Rahmetle Anarız 4.3. Askerlik Yapmak Vatan Borcumuzdur 5. "Yurtta Barış, Dünyada Barış" Temel İlkemizdir	**İSLAMİYET VE TÜRKLER** 1. Türklerin Müslüman Oluşu 2. Türkler Arasında İslam'ın Yayılmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler 2.1. Ebu Hanife 2.2. İmam Maturidî 2.3. Ahmet Yesevî 2.4. Yunus Emre 2.5. Ahi Evran 2.6. Hacı Bektaş Veli 2.7. Mevlânâ Celâleddin-i Rumi 3. Türklerin İslam Medeniyetine Katkıları 4. Türklerin Bilime Katkıları 5. Türklerde Peygamber ve Ehlibeyt Sevgisi	**KÜLTÜRÜMÜZ VE DİN** 1. Kültür ve Kültürün Ögeleri 2. Dinin Kültürümüz Üzerindeki Etkileri 2.1. Dilimizdeki Dinî Motifler 2.2. Örf ve Âdetlerimizdeki Dinî Motifler 2.3. Musikimizdeki Dinî Motifler 2.4. Mimarimizdeki Dinî Motifler 3. Laiklik, Din ve Vicdan Özgürlüğünün Garantisidir	**DİNLER VE EVRENSEL ÖĞÜTLERİ** 1. Din Niçin Evrensel Bir Gerçekliktir? 2. Niçin Birden Çok Din Vardır? 3. Günümüzde Yaşayan Büyük Dinleri Tanıyalım 3.1. Hinduizm ve Budizm 3.2. Yahudilik 3.3. Hristiyanlık 3.4. İslam 4. Dinlerin ve İslam'ın Evrensel Öğütleri 4.1. Doğruluk 4.2. Temizlik 4.3. İyilik ve Yardımseverlik 4.4. Büyüklere Saygı, Küçüklere Sevgi Göstermek 4.5. Hayvanlara İyi Davranmak 4.6. Çevreyi Korumak 4.7. Zararlı Alışkanlıklardan Kaçınmak 4.8. Başkalarına Zarar Vermemek 4.8.1. Öldürmemek 4.8.2. Hırsızlık Yapmamak 4.8.3. Yalancı Şahitlik Yapmamak 5. Başkalarının İnançlarına Hoşgörülü Olmak

EK-3

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : B.30.2.MAR.0.70.72.02-3694
Konu : Bilimsel Araştırma ve Anket Çalışması

12 MART 2008

İSTANBUL VALİLİĞİ
(İl Milli Eğitim Müdürlüğü)

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Vildan YARIMBAŞ'ın **"İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Din ve Kültür Öğrenme Alanının Öğrenciler Üzerindeki Etkisi"** başlıklı tezinde kullanılmak üzere hazırladığı anket çalışmasını ilimizdeki ilköğretim 8. Sınıf öğrencilerine uygulayabilmesi için, *Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi* esaslarına göre izin verilmesi hususunda gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Muzaffer DARTAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EKLER:
1- Anket Formu (2 sayfa)
2- Form: 2 (1 sayfa)
3- Tez Örneği (4 sayfa)
4- Anketin Kapsadığı Kurumlar Listesi (1 sayfa)

Adres :Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı Göztepe Kampüsü 34722 Kadıköy – İstanbul
Tel :+90 (216) 414 05 45 **Fax**:+90 (216) 349 56 45 **e-posta** : ogrencisleri@marmara.edu.tr

EK-4

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.34.00.18.580/1705/44741 25/04/2008
Konu : Anket(**Vildan YARIMBAŞ**)

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a)Marmara Üniversitesi'nin 12/03/2008 tarih 3694 sayılı yazısı.
b)Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
c)Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma Geliştirme Dairesi Başkanlığı'nın 11/04/2007 tarih ve 1950 sayılı emri.
d)Milli Eğitim Müdürlüğü Anket Komisyonu'nun 22/04/2008 tarihli tutanağı.

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Vildan YARIMBAŞ'ın** İlimizde ekte adları verilen okullarda uygulanmak üzere **"İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Din ve Kültür Öğrenme Alanının Öğrenciler Üzerindeki Etkisi"** konulu anket çalışmalarını yapma istekleri hakkındaki İlgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Şirin ÇELİK'in** İlimizde ekte adları verilen okullarda uygulanmak üzere **"Lise Öğrencilerinde Cinsel / Üreme Sağlığı Sorunları ve Risk Davranışları"** konulu anket çalışmalarını yapması, bilimsel amaç dışında kullanılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, İlgi (c) Bakanlık Emri esasları dahilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

M. Ata ÖZER
Milli Eğitim Müdürü

EKLER :
Ek-1. İlgi (a) yazı ve ekleri

OLUR
25/04/2008

Hikmet DİNÇ
Vali a.
Vali Yardımcısı

EĞİTİME %100 DESTEK
NOT *:Verilecek cevapta tarih, kayıt numarası, dosya numarası yazılması rica olunur.*
Adres *:İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü A.Blok Ankara cad. No:2 Cağaloğlu 526 13 82*
E-Mail: kultur34@meb.gov.tr Web: http//İstanbul.meb.gov.tr/bolumler/kultur
4440632

EK-5

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.34.00.18.580/1718/44890 28 Nisan 2008
Konu: Anket(**Vildan YARIMBAŞ**)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İlgi : a) Valilik Makamının 25/04/2008 tarih ve 18.580 / 1705/44741 sayılı Oluru.
b)Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
c) 12/03/2008 tarih 3694 sayılı yazınız.

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Vildan YARIMBAŞ'ın** İlimizde ekte adları verilen okullarda uygulanmak üzere **"İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Din ve Kültür Öğrenme Alanının Öğrenciler Üzerindeki Etkisi"** konulu anket çalışması yapma isteği İlgi (a) Valilik Oluru ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi, gereğinin İlgi(a) Valilik Oluru doğrultusunda, gerekli duyurunun anketçi tarafından yapılmasını, işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Kültür Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini arz ederim.

Erdem DEMİRCİ
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EKLER :
Ek-1. İlgi(a)Valilik Oluru
2. Ek: Anket Soruları.

NOT : Verilecek cevapta tarih, kayıt numarası, dosya numarası yazılması rica olunur.
Adres : İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü A.Blok Ankara cad. No:2 Cağaloğlu
Tel. ve Fax : 212 526 13 82 Internet : www.istanbul-meb.gov.tr E-mail : apk@istanbul-meb.gov.tr

KAYNAKÇA

Akyüz, Hüseyin. **Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma**. 3. Baskı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001.

Aydın, Mehmet Zeki. **Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi**. 1. Baskı. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2005.

Aydoğmuş, Kayıhan ve Diğerleri. **Ana- Baba Okulu**. 9. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.

Banarlı, Nihad Sami. **Türkçenin Sırları**. 17.Baskı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2001.

Başaran, İbrahim Ethem. **Eğitimin Psikolojik Temelleri- Eğitim Psikolojisi**. 5. Baskı. Ankara: Aydan Web Tesisleri, 1996.

Bayraktar, Faruk. **İslam Eğitiminde Öğretmen- Öğrenci Münasebetleri**. 4. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997.

Bilgiseven, Amiran Kurtkan. **Genel Sosyoloji**. 4. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986.

Bolay, Süleyman Hayri. Kazım Sarıkavak. **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**. 1. Baskı. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2001.

Çağlayan, Ahmet. **Ahlak Pusulası- Ahlak ve Değerler Eğitimi**. 1. Basım. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2005.

Çamdibi, Hasan Mahmut. **Din Eğitiminde İnsan ve Hayat**. 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.

Çamdibi, Hasan Mahmut. **Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali**. 2. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994.

Çelikkaya, Hasan. **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi**. 1. Baskı. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 1996.

Dodurgalı, Abdurrahman**. Eğitim Sosyolojisi**. 1. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1995.

Dil Kurumu Türkçe Sözlük, "Kültür", Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Er, İzzet. **Din Sosyolojisi**, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

Erkal, Mustafa. **Sosyoloji (Toplumbilim)**. 10.Basım. İstanbul: Der Yayınevi, 1999.

Fichter, Joseph. **Sosyoloji Nedir?**. Nilgün Çelebi (çev.). 1. Baskı. Ankara: Atilla Kitabevi, 2001.

Fersahoğlu, Yaşar. **Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne- Baba Rolleri**. 1. Baskı. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2003.

Günay, Ünver. **Eğitim Sosyolojisi Dersleri**. 1. Basım. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1992.

Güngör, Erol**. Türk Kültürü ve Milliyetçilik**. 7.Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990, s.77.

Gökalp, Ziya. **Türkçülüğün Esasları**. 1. Basım. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.

Hökelekli, Hayati. **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**. 1. Baskı. Ankara: Ankara okulu yayınları, 2002.

Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**. 3. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

Kandemir, Yaşar, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, **Riyâzü's Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri,** 1. baskı, Erkam Yayınevi, 2004.

Kerschensteiner, G., **Karakter Kavramı ve Terbiyesi**. Ankara: Örnek Matbaası, 1954.

Kubbealtı Lügâti Türkçe Sözlük. "Kültür", İstanbul: MAS Matbaacılık, 2007.

Kulaksızoğlu, Adnan. **Ergenlik Psikolojisi**. 2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Konrad Adenauer Vakfı, **Türk Gençliği 98- Suskun Kitle Büyüteç Altında**. 1. Baskı. Ankara: Ofset Fotomat, 1999.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük, "Kültür", Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1995.

Oktay, Ayla (Ed), **Eğitim Bilimine Giriş**. 1. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007.

Öcal, Mustafa. **Din Eğitimi ve Öğretimi Metodlar**. 5. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Özakpınar, Yılmaz. **Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi**. 1. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1997.

Özakpınar, Yılmaz. **İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü**. 1. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1997.

Peker, Hüseyin. **Din Psikolojisi**. 1. Baskı. Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000.

Selçuk, Ziya. **Eğitim Psikolojisi**. 14. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 2007.

Sezen, Yümni. **İslam'ın Sosyolojik Yorumu**. 1. Baskı. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2000.

Tosun, Cemal. **Din Eğitimi Bilimine Giriş**. 3. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2005.

Turhan, Mümtaz. **Kültür Değişmeleri**. 1. baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1987.

Ulusoy, Ayten**. Gelişim ve Öğrenme**. 4. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.

Ülken, Hilmi Ziya. **İnsani Vatanseverlik**. 1. Basım. İstanbul: Ülken Yayınları, 1998.

Varış, Fatma. (Ed.), **Eğitim Bilimine Giriş**, 1.Baskı, İstanbul: Alkım Yayınları, 1998.

Yavuzer, Haluk. **Çocuk Psikolojisi**. 28. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

Yörükoğlu, Atalay. **Çocuk Ruh Sağlığı**. 21. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları, 1997.

http://dogm.meb.gov.tr/dinkültürü4_8.pdf (28.12.2006)